

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 75ον - Τεύχος 3ον

«Χωρίς τόν Καιρό, ό χρόνος ρέει άνοημάτιστος,.....»

Μάιος - Ίούνιος 2026

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Έκδόσεων τής Επικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας τής Εκκλησίας τής Ελλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Σεβ. Μητρ. Θεσσαλονίκης κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Αλέξανδρος Ί. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2023-2025 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτ. Γεώργιος Σελλής (Πρόεδρος ΙΣΚΕ), πρωτ. Γεώργιος Βαμβακίδης, πρωτ. Βασίλειος Χρηστίδης, πρωτ. Γεώργιος Κωνσταντίνου, πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου, Αρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζής, Πέτρος Παναγιωτόπουλος (Επίκ. Καθ. Α.Π.Θ.) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Άγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Άγριμάκη, Έμμανουήλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Άγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Αποστολική Διακονία τής Εκκλησίας τής Ελλάδος – Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Αττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Αθηνάς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317

e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Πληροφορίες για συνδρομές: 2111824316 (Γραμματεία), 2111825299 (Λογιστήριο)

Προμετωπίδα έξωφύλλου: Φράση από τό μελέτημα «Είσοδεύοντας έν χρόνω...»
του πρωτοπρ. Εύαγγελου Παχυγιαννάκη

Φωτογραφία έξωφύλλου: Βάσος Λυσαρίδης, «Πενταδάκτυλος»

Εικονογράφηση τεύχους: Έργα του Βάσου Λυσαρίδη από τήν έκδοση:
Βάσος Λυσαρίδης, Φύση κυπριακή. Κατάλογος Έκθεσης, Λευκωσία 2023

Τό περιοδικό Έφημέριος δέν ευθύνεται για τό γλωσσικό ιδίωμα των άρθρογράφων του.

Δέν επιτρέπεται ή αναδημοσίευση, ή αναπαραγωγή –όλική ή μερική– του περιεχομένου του περιοδικού Έφημέριος καθ' οιονδήποτε τρόπο. Έπιτρέπεται μόνον ή παράθεση αποσπασμάτων αποκλειστικώς για επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ αναφορά τής πηγής προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

Έτος 75ον

Μάιος - Ιούνιος 2026

Τεύχος 3ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ, Εισοδικόν	3
πρωτ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΧΥΓΙΑΝΝΑΚΗ, Εισοδεύοντας ἐν χρόνῳ στό ἄχρονο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ	5
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ, Ὁ Χριστιανισμός καί ὁ θεσμός τῆς δουλείας	8
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Ἀπό τήν ἀπελπισία στήν ἐλπίδα	10
π. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ, Ἰω 4,23-24: Ἡ «ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ» προσκύνηση τοῦ Πατρός (Α΄)	13
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ σωτηρία ὡς μετοχή στή φύση τοῦ Χριστοῦ, Γ΄	16
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ, Καθαγιαστική εὐχή στό Εὐχέλαιο (β)	19
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ, Κυριακή τῆς Σαμαρείτιδος	21
πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ, Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς	23
Ἄρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ, Ἰγνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XXII)	25
Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ-ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΥΜΠΑ, Ποιμαντικές καί ψυχαναλυτικές ρῆσεις τοῦ Χριστοῦ (Α΄)	28
πρωτ. ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Λεξικό Λειτουργικῶν Ὁρων: Δεσποτικά στιχηρά - Διαδοχή Ἀποστολική	30
Ἄρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, ΙΧ. Ἡ συνέχεια τοῦ ἔργου τους στή Βουλγαρία	32
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, Πεντηκοστιανῶν κακοδοξίες: Θεῖα Κοινωνία μέ κριτσίνια καί χυμούς	35

Άρχιμ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΛΕΜΟΝΤΖΗ, Ἡ ἀρχαία αἵρεση τοῦ Μοντανισμού καί τά σύγχρονα ἐνθουσιαστικά κινήματα τῶν Πεντηκοστιανῶν	37
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ, Βασιλική ἀναγόρευση τοῦ Ἰησοῦ ὑπό τῶν Ἐθνῶν (Ἰω. 12.12-33): Ὑπαρξη, Κόσμος, Ἱστορία σέ νέα διάσταση	39
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ Τρίτη Ὁδὴ	41
Μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, Διοικητικά Θέματα. 7. Ἡ σχετική μέ τήν ἀλληλογραφία δεοντολογία	44
ΚΩΣΤΑ ΤΣΙΑΝΤΗ, Ἐπιπτώσεις τῆς σύγχρονης τεχνολογίας στόν ἄνθρωπο καί τήν κοινωνία. Α΄. Φαινομενολογική προσέγγιση	45
Βιβλιοπαρουσίαση	47
Ἐφημεριακά	48

Μίλτος Σαχτούρης, «Τό φωμί» *

Ἐνα τεράστιο καρβέλι, μιά πελώρια φρατζόλα ζεστό
φωμί εἶχε πέσει στό δρόμο ἀπό τόν οὐρανό
ἕνα παιδί μέ πράσινο κοντό βρακάκι καί μέ μαχαίρι
ἔκοβε καί μοίραζε στόν κόσμο γύρω
ὁμως καί μιά μικρή, ἕνας μικρός ἄσπρος ἄγγελος κι αὐτή
μ' ἕνα μαχαίρι ἔκοβε καί μοίραζε
κομμάτια γνήσιο οὐρανό
κι ὅλοι τώρα τρέχαν σ' αὐτή, λίγοι πηγαίναν στό φωμί,
ὅλοι τρέχανε στό μικρόν ἄγγελο πού μοίραζε οὐρανό

Ἄς μή τό κρύβουμε
διψᾶμε γιά οὐρανό!

* Μίλτος Σαχτούρης, *Τά φάσματα ἢ Ἡ χαρά στόν ἄλλο κόσμο*, Ἀθήνα: Ἴκαρος 1958.

Ἄτιτλο (λεπτομέρεια)

Σεβαστοί πατέρες,

Χριστός Ἀνέστη!

Στό τρίτο τεύχος τοῦ περιοδικοῦ *Ἐφημέριος* γιά τό ἔτος 2026, ἡ στήλη «Προσόμοια» φιλοξενεῖ τή μελέτη τοῦ πρωτοπρ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη μέ τίτλο: «Εἰσοδεύοντας ἐν χρόνῳ στό ἄχρονο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. (Τυπική καί θεολογική ἐρμηνεία τοῦ Καιροῦ)», ὅπου συνεχίζεται ἡ ἐνότητα τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας.

Ἀκολουθεῖ τό κείμενο τοῦ π. Δημητρίου Μπαθρέλλου, «Ὁ Χριστιανισμός καί ὁ θεσμός τῆς δουλείας» (στήλη: «Ἡ Ἐκκλησία διαλέγεται»), ὅπου παρουσιάζονται πατερικές θέσεις σχετικά μέ τή δουλεία, ἀλλά καί μνημονεύεται ἡ συμβολή τοῦ Χριστιανισμοῦ στήν κατάργησή της κατά τά νεώτερα χρόνια.

Στόν δίκαιο Ἰώβ, ἡ μνήμη τοῦ ὁποῖου ἐορτάζεται στίς 6 Μαΐου, εἶναι ἀφιερωμένο τό σχόλιο τοῦ καθ. Μιλτιάδη Κωνσταντίνου, μέ τόν ἰδιαίτερο τίτλο «Ἀπό τήν ἀελπισία στήν ἐλπίδα» (στήλη: «Παλαιοδιαθηκικά»), ἐνῶ στή στήλη «Καινοδιαθηκικοί ἀναβαθμοί» ὁ π. Ἰωάννης Σκιαδαρέσης δημοσιεύει τό Α΄ μέρος τοῦ ἐρμηνευτικοῦ του σημειώματος μέ τίτλο: «Ἰω 4,23-24: Ἡ ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ προσκύνηση τοῦ Πατρός».

Στή στήλη: «Ἐκκλησιολογικά», ὁ Δημήτρης Μαυρόπουλος συνεχίζει νά πραγματεύεται τήν «Ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας», μέ τό τρίτο μέρος τοῦ μελετήματος «Ἡ σωτηρία ὡς μετοχή στή φύση τοῦ Χριστοῦ», ἐνῶ στή στήλη «Λειτουργικές ἀπορίες», ὁ καθ. Παναγιώτης Ἰ. Σκαλτσῆς ὀλοκληρώνει τήν πραγμάτευση τοῦ θέματος «Καθαγιαστική εὐχή στό Εὐχέλαιο».

Στήν Κυριακή τῆς Σαμαρείτιδος εἶναι ἀφιερωμένο τό κήρυγμα τοῦ τοῦ πρωτοπρ. Βασιλείου Θερμοῦ (στήλη: «Διακονία τοῦ Λόγου, 1»), ἐνῶ τό κήρυγμα πρωτοπρ. Γεωργίου Δορμπαράκη στήν Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς (στήλη: «Διακονία τοῦ Λόγου, 2»).

Ὁ Ἀρχιμ. Ἀμφιλόχιος Μῆλτος πραγματεύεται τήν ἔννοια τῆς συνοδικότητος στήν κανονική παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας, στό πλαίσιο τῆς μελέτης του «Ἰγνηλατώντας τή συνοδικότητα» (στήλη: «Ἐν διαλόγῳ»), ἐνῶ στή στήλη «Ποιμαντικοί προβληματισμοί» δημοσιεύεται τό κείμενο τοῦ Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου-Γρηγορίου Τύμπα μέ τίτλο «Ποιμαντικές καί ψυχαναλυτικές ρήσεις τοῦ Χριστοῦ (Α΄)».

Στή στήλη: «Λεξικό Λειτουργικῶν Ὁρων», ὁ πρωτοπρ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου δημοσιεύει τὰ λήμματα «Δεσποτικά στιχηρά», «Δεσποτικός θρόνος», «Δευτέρα Καθαρά», «Δευτέρα Μεγάλη» καί «Διαδοχή Ἀποστολική».

Ἡ ἱστορική πραγματεία τοῦ Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου γιά τοὺς ἀδελφούς Κύριλλο καί Μεθόδιο συνεχίζεται μέ τήν παρουσίαση τῆς συνέχισης τοῦ ἔργου τους στή Βουλγαρία (στήλη: «Κύριλλος καί Μεθόδιος καί βυζαντινός κόσμος τῆς κεντροανατολικῆς Εὐρώπης»).

Στή στήλη: «Πρός διάκρισιν» ὁ πρωτοπρ. Βασίλειος Ἀ. Γεωργόπουλος ἀναφέρεται στίς κακοδοξίες κάποιων ομάδων Πεντηκοστιανῶν, πού τελοῦν τή Θεία Εὐχαριστία μέ ... κριτσίνα καί χυμούς. Ὁ Ἀρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζής διερευνᾷ τή σχέση τῆς ἀρχαίας αἵρεσης τοῦ Μοντανισμού μέ τὰ σύγχρονα ἐνθουσιαστικά κινήματα τῶν Πεντηκοστιανῶν στή στήλη: «Ἀναβίωση ἀρχαίων αἱρέσεων μέ νέο προσωπεῖο».

«Βασιλική ἀναγόρευση τοῦ Ἰησοῦ ὑπό τῶν Ἐθνῶν (Ἰω. 12.12-33): Ὑπαρξη, Κόσμος, Ἱστορία σέ νέα διάσταση» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ μελετήματος τοῦ Σταύρου Γουλούλη στή στήλη «Τό ἀγριέλαιον εἰς καλλιέλαιον».

Στή στήλη «Οἱ Ὁδές τῶν Κανόνων» ὁ Δημήτριος Κανελλόπουλος, Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου Ε.Τ. καί Ἱεροφάτης, μελετᾷ τήν Τρίτη Ὁδή.

Μέ τό Β΄ μέρος πού ἀφορᾷ διοικητικά θέματα συνεχίζεται ἡ ἀναδημοσίευση τοῦ περί Τελετουργικῶν Θεμάτων πονήματος τοῦ μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχῶν καί Νευροκοπίου Νικοδήμου (Βαλληνδρᾶ) ἀπό τό περιοδικό Ἐκκλησία (στήλη: «Ζητήματα Δεοντολογίας»).

Ὁ καθ. Κώστας Τσιαντῆς, στή στήλη: «Τεχνολογία καί ἄνθρωπος: Προκλήσεις τῆς τεχνόσφαιρας», ἀρχίζει τήν περιγραφή τῶν κοινωνικῶν καί ἀνθρωπολογικῶν ἐπιπτώσεων τῆς σύγχρονης τεχνολογίας («Ἐπιπτώσεις τῆς σύγχρονης τεχνολογίας στόν ἄνθρωπο καί τήν κοινωνία. Α΄. Φαινομενολογική προσέγγιση»).

Τά περιεχόμενα τοῦ τεύχους ὀλοκληρώνονται μέ τή στήλη «Βιβλιοπαρουσίαση», ὅπου καταγράφονται τὰ βιβλία καί περιοδικά πού φθάνουν στόν Ἐφημέριο, καί «Ἐφημεριακά», ὅπου οἱ κληρικοί μας ἐνημερώνονται γιά μισθολογικά καί βαθμολογικά θέματα.

Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

Ναός Ἁγίων Βαρνάβα καί Γλαρίωνος,
Περιστερώνα, Λευκωσία

Είσοδεύοντας ἐν χρόνῳ στό ἄχρονο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ (Τυπική καί θεολογική ἐρμηνεία τοῦ Καιροῦ)

πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη

Στή λατρευτική ζωή τῆς Ἐκκλησίας ὁ χρόνος νοηματούζεται ἀπὸ τὸν Καιρό, καί ὁ «Καιρός» δέν εἶναι παρά μία στάση, ἕνας σταθμός, γιὰ νά μπορέσουμε νά ἐποπτεύσουμε τό παρελθόν καί νά ἀτενίσουμε τό μέλλον. Χωρὶς τὸν Καιρό, ὁ χρόνος ρέει ἀνοσημάτιστος, καταποντίζεται στή φριχτή χοάνη τοῦ θανάτου καί τίποτα ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν σ' αὐτόν δέν ἐπιβιώνει. «Μέσα σέ ὅλη τὴν κτίση μόνον ὁ ἄνθρωπος μετατρέπει τὸν χρόνο σέ Καιρό. Εἶναι τό προνόμιο καί ἡ εὐθύνη τῆς ἐλευθερίας πού τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν Δημιουργό, νά εἰσάγει μέσα στὸν χρόνο, ἔστω καί γιὰ λίγο (ὅπως συμβαίνει κατ' ἐξοχὴν στή Θ. Λειτουργία) τὴν παρουσία καί τὴ γεύση τῶν ἐσχάτων, αὐτῶν πού δέν θά χαθοῦν μαζί μέ τόσα καί τόσα ἄχρηστα πού κουβαλάμε στή ζωή αὐτή»¹.

Εἰδικότερα στή Θ. Λειτουργία ὁ χρόνος ἀνανοηματοδοτεῖται, ἐκκλησιοποιεῖται, κινούμενος στὰ ὅρια τῆς χριστιανικῆς σωτηριολογίας, μέ τὴν ὑπέρβαση τῆς «κυκλικῆς» ἐννοίας του (στὸν Ἑλληνισμό) καί τῆς «εὐθύγραμμης» (στὸν Ἰουδαϊσμό).² Τό παρελθόν καί τό μέλλον συναιροῦνται σ' ἕνα διαρκές καί αἰώνιο «παρόν», πού βιώνεται στή λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Γι'

αὐτό καί ὁ χρόνος αὐτός, ὁ λεγόμενος λειτουργικός, ἐκφράζεται ποιητικά μέ τό «σήμερον», πού ἐπικαιροποιεῖ - συγχρονίζει τὰ σωτηριολογικά γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου. Ἔτσι νοεῖται τό ὅτι σέ κάθε λειτουργική Σύναξη δεόμεθα: «Μεμνημένοι τοίνυν... τοῦ Σταυροῦ τοῦ Τάφου, τῆς τριήμερου Ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καί ἐνδόξου πάλιν παρουσίας... τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν Σοὶ προσφέροντες κατὰ πάντα καί διὰ πάντα, Σὲ ὑμνοῦμεν...»³.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἀντιλαμβανόμεθα τὴν μεγαλειώδη ἔννοια τοῦ «Καιροῦ», πού λειτουργεῖ ὡς τό προζύμι πού ζυμοῖ ὅλο τό πλήρωμα τῆς λατρευτικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καί ὡς ἐντολή ξεκαθαρίσματος μέ τὴν παλαιὰ ζύμη τοῦ φθαρτοῦ χρόνου, σύμφωνα μέ τὴν Παύλειον προσταγή: «ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι. καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός...»⁴. Παρά ταῦτα ἡ ἱστορική ἐφημερότητα ἔχει εἰσβάλει καί ριζώσει τόσο πολὺ στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νά ὑπάρχουν ἀκόμη ἐμβόλιμες συνήθειες, πού πληγώνουν τὴν μεταμορφωτική πληρότητα τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου.

Καί τοῦτο, γιατί δέν ἔχομε ἀντιληφθεῖ τήν σημαντικότητα αὐτῆς τῆς εἰσαγωγικῆς μικρῆς ἀκολουθίας τοῦ Καιροῦ.

Διαβάζομε στόν βίο τοῦ Ἁγίου Παΐσιου, ὅτι ὅταν τελεῖτο Θεία Λειτουργία καί ὁ ἱερέας ἔβγαине νά πάρει «καιρό», οἱ μοναχοὶ ἔβλεπαν τόν Ἅγιο Παῖσιο νά κατεβαίνει ἀπό τό στασίδι καί νά στέκεται ὄρθιος μέ πολλή εὐλάβεια. Κάποτε τόν ρώτησαν:

– Γέροντα γιατί, ὅταν ὁ ἱερέας παίρνει Καιρό κατεβαίνετε ἀπό τό στασίδι;

Ὁ Γέροντας ἐκεῖνη τήν ὥρα ἔβλεπε τή χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σάν στήλη φωτιᾶς νά κυκλώνει τόν ἱερέα καί ἀπάντησε:

– Κατεβαίνω γιατί ἐκεῖνη τήν ὥρα πού προσεύχεται ὁ ἱερέας, στέλνει ὁ Θεός τή Θεία Χάρη Του στόν ἱερέα νά τόν ἀπαλλάξει ἀπό τίς ἀδυναμίες του, ὥστε νά μπορέσει νά τελέσει τή Θεία Λειτουργία. Τότε καί οἱ πιστοὶ πρέπει μέ εὐλάβεια νά προσεύχονται γιά νά πάρουν χάρη.⁵

Γι' αὐτό ἡ Ἀκολουθία τοῦ Καιροῦ «προϋποθέτει καί τήν παρουσία τοῦ λαοῦ, ἀπό τόν ὁποῖον καί ζητεῖ συγχώρησιν ὁ ἱερεὺς, ὑποκλινόμενος πρὸς αὐτόν»⁶.

Στήν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ Καιροῦ ἐντάσσονται ὅλες οἱ ἀπλές κινήσεις καί συμπεριφορές τῶν πιστῶν, ἅμα τῆς εἰσόδου των στόν Ναό, πού ἀναφέραμε στήν ἀρχή.⁷ Εἶναι, ὅμως καί ἄλλες κοσμικές συνήθειες πού κουβαλάμε, πού πληγώνουν ἢ καί ἀναιροῦν τήν ποιητική ὁμορφιά τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου.

Ἔτσι, γιά παράδειγμα, ἀναφέρομε: Καλά-καλά δέν προφθάνομε νά πατήσομε στό κατώφλι τοῦ Ναοῦ καί τρέχουν οἱ πιστοὶ νά μᾶς καλημερίσουν καί νά μᾶς εὐχηθοῦν, ἰδίως τίς μεγάλες ἑορτές μ' αὐτή τήν κοσμική εὐχή «Χρόνια Πολλά», ἢ «καί τοῦ χρόνου». Αὐτές οἱ ἀνόητες καί ἄκαιρες εὐχές εἶναι τόσο παράταιρες πρὸς τό ἀπερινόητον καί ἀκατάληπτον μυστήριο, πού πᾶμε μετά δέους νά ἐπιτελέσομε, ὥστε πολλές φορές διερωτώμεθα, γιατί αὐτή ἡ ἄγνοια ἀπό τούς πιστούς τούς ὁποῖους προσπαθοῦμε «εὐκαιρῶς, ἀκαιρῶς»⁸ νά μορφώσομε λειτουργικά; Ποτέ δεν παύομε νά ὑπενθυμίζομε τήν σχετική ἐρμηνεία τῶν εὐχῶν αὐτῶν ὅπως μᾶς δίδαξεν ὁ σοφὸς καθηγητῆς Ἰωάννης Φουντούλης; οἱ εὐχές τῆς ἡμέρας δίνονται πρῶτα ἀπό τόν λειτουργό Ἱερέα μετά τό «Δι' εὐχῶν» καί ἔχουν ὄχι κοσμική, ἀλλὰ λειτουργική σημασία. «Δέν πρόκειται ἀπλῶς γιά εὐχή γιά τήν παράταση τῆς ἐπιθυμητῆς ὁπωσδήποτε ἐπίγειας ζωῆς. Λέγοντας “καί τοῦ χρόνου” ἐννοοῦμε, λειτουργικά, νά ἀξιωθοῦμε κατὰ τόν παρεμβαλλόμενο χρόνο, νά ἐμπεδώσομε πληρῶστερα τό νόημα τῆς ἑορτῆς, ὥστε νά βιώσομε βαθύτερα καί οὐσιαστικότερα τό μήνυμά της. Δέν πρόκειται ἀπλῶς γιά εὐχή γιά τήν παράταση τῆς ἐπιθυμητῆς ὁπωσδήποτε ἐπίγειας ζωῆς, ἀλλὰ παροχῆς νέων εὐκαιριῶν μαθητείας στό σχολεῖο τῆς Ἐκκλησίας καί οἰκειώσεως τῶν σωτηριωδῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως»⁹.

Τό ἴδιο καί οἱ συνεφημέριοι καί οἱ Ἐπίτροποι, μᾶς φορτώνουν ἀξημέρωτα μέ ἔγνοιες πού μποροῦν μέν ὀρισμένες ἐξ αὐτῶν νά εἶναι ἀναγκαῖες καί πολύτιμες

για τήν Ἐνορία, ἀλλά τελείως ἔξω ἀπό τό κλίμα τῆς λειτουργικῆς περισυλλογῆς, πού πρέπει νά πρυτανεύει στήν προκειμένη διακονία μας. Εἶναι φανερό πώς, ὅταν κανεῖς κατανοήσει τό θεολογικό βάθος τῶν τελουμένων κατὰ τή διάταξη τῆς ἀκολουθίας τοῦ Καιροῦ, σύμφωνα

μέ τό ὅποιο οἱ μέλλοντες νά ἱεουρργήσουν, καλοῦνται νά εἰσοδεύσουν στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὄχι μέ τόν παρόντα κοσμικό χρόνο, ἀλλά μέ τόν λειτουργικό μεταμορφωμένο χρόνο, δέν μπορεῖ παρά νά νιώθει τό ρίγος καί τήν ἀποστροφή σ' αὐτές τίς συντελούμενες ἀνακολουθίες.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Μητροπ. Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, «Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία καί οἱ προκλήσεις τοῦ 21ου αἰώνα», στόν τόμο *Πρόσωπο, Εὐχαριστία καί Βασιλεία τοῦ Θεοῦ σέ ὀρθόδοξη καί οἰκουμενική προοπτική. Σύναξις Εὐχαριστίας πρὸς τιμὴν τοῦ Μητροπολίτη Περγάμου Ἰωάννη Δ. Ζηζιούλα*, ἐπιμ. Δ. Μπαλτᾶς - Κ. Δρυγιαννάκης, Βόλος: Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου 2016, σ. 327-337. 2. πρωτοπρ. Γεώργιος Μεταλληνός, *Ἡ Θεολογική Μαρτυρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Λατρείας*, Ἀθήνα: Ἄρμος 1996, σ. 112 κ.έ. 3. Θεία Λειτουργία Ἰωάννου Χρυσοστόμου. 4. *Α΄ Κορ* 5.7. 5. Βλ. Μητροπ. Ἀργολίδος Νεκτάριος, «Λειτουργικές Ἐπισημάνσεις», σ. 11. 6. Ἰωάννης Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις...*, τ. Γ΄, ὀ.π., ἀπάντηση 375. 7. Βλ. *Ἐφημέριος* τχ. 6 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2025) 5-7. 8. *Β΄ Τιμ.* 4.2. 9. Ἰωάννης Φουντούλης, «Τό χριστιανικό ἑορτολόγιο», *Λειτουργική Α΄. Εἰσαγωγή στή Θ. Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 116.

Θέα ἀπό ἐξοχική κατοικία, Πρόδρομος, Λεμεσός

Ὁ Χριστιανισμός καὶ ὁ θεσμός τῆς δουλείας

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Ἐφημ. Ἰ.Ν. Ἀναλήψεως Ντραφι - Ἀναπλ. Καθ. Θεολ. Σχολῆς Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης

Τὸν τέταρτο αἰῶνα, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης καταφέρθηκε ἐναντίον τῆς δουλείας μέ τρόπο ριζοσπαστικό γιά τά μέτρα τῆς ἐποχῆς του. Σχολιάζοντας τά λόγια τοῦ Ἐκκλησιαστῆ (2:7), «ἀγόρασα δούλους καί δοῦλες», ὑποστήριξε ὅτι κάτι τέτοιο ἀντιβαίνει στήν ἀνθρώπινη φύση, πού ἔχει ὡς θεμελιῶδες χαρακτηριστικό τῆς τήν ἐλευθερία. Ἡ ἀγοραπωλησία καί ἡ κατοχή δούλων ἀποτελεῖ βάνουσο ὑποβιβασμό ἀνθρώπων πού πλάστηκαν ἐλεύθεροι στό ἐπίπεδο τῶν ζώων ἢ ἀκόμα καί τῶν ἀντικειμένων. Γράφει χαρακτηριστικά αὐτός ὁ μέγας Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας:

Εἶπε ὁ Θεός: «ἄς δημιουργήσουμε τόν ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσή μας». Πές μου, λοιπόν, ποιός εἶναι αὐτός πού πουλάει ἢ ἀγοράζει ἐκεῖνον πού ἔχει πλαστεῖ καθ' ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ; Ποιός ἐμπορεύεται αὐτόν πού ὀρίστηκε κυρίαρχος ὅλης τῆς γῆς καί πού ἔλαβε ἀπό τόν Θεό τήν ἐξουσία σέ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν πάνω σ' αὐτήν; Μιά τέτοια δικαιοδοσία ἀνήκει μόνο στόν Θεό – ἢ μάλλον, οὔτε κἀν στόν ἴδιο τόν Θεό, διότι οἱ δωρεές του εἶναι ἀμετάκλητες. Ἐπομένως, ὁ Θεός δέν θά ὑποδούλωνε ποτέ τήν ἀνθρώπι-

νη φύση, ἐφόσον αὐτός ἦταν πού ἀνάκαλεσε στήν ἐλευθερία ἐμᾶς, πού μέ τή θέλησή μας εἴχαμε καταστει δοῦλοι τῆς ἀμαρτίας. Ἄν, λοιπόν, ὁ Θεός δέν ὑποδουλώνει αὐτόν πού εἶναι ἐλεύθερος, ποιός εἶναι ἐκεῖνος πού τολμᾷ νά θέσει τήν ἐξουσία του πάνω ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ Θεοῦ;¹

Ποιό τίμημα κατέβαλες, διερωτᾶται ὁ Ἅγιος Γρηγόριος στή συνέχεια, γιά νά ἀγοράσεις τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ; Ἀκόμα καί ἄν κατέβαλες ὅλο τό χρυσάφι τῆς οἰκουμένης, καί πάλι δέν θά ἦταν ἀρκετό, καθὼς ἕνας καί μόνο ἄνθρωπος ἀξίζει περισσότερο ἀπό ὀλόκληρο τόν κόσμο.² Κατά τόν Γρηγόριο, τό νά κατέχει κανεῖς δούλους καί δοῦλες ἀποτελεῖ δείγμα ὑψιστης ἀλαζονείας καί ἐπιλογή πού στρέφεται κατά τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ σκέψη τοῦ Γρηγορίου ἐδράζεται σέ βαθύτατες βιβλικές ρίζες, πού ἀνάγονται στό βιβλίο τῆς Γένεσης. Ὁ Θεός ἔπλασε τούς ἀνθρώπους ὡς εἰκόνες του προοικίζοντάς τους μέ τό ὑψιστο ἀγαθό τῆς ἐλευθερίας. Συνεπῶς, ὅποιος τούς τό ἀφαιρεῖ ἀμαρτάνει ἐναντι τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου, καί τελικά ἐναντι τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀμαρτία εἶναι καταστρο-

φική διότι, μεταξύ άλλων, μᾶς ὑποδουλώννει στὸν κακὸ ἑαυτὸ μας. Ὁ Χριστὸς ἦρθε γιὰ νὰ μᾶς λυτρώσει ἀπὸ τὰ δεσμά τῆς ἁμαρτίας καὶ τίς συνέπειές της, μία ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας.

Ἡ περίπτωση τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης δὲν εἶναι, φυσικά, μοναδική στὸν χῶρο τῆς χριστιανικῆς παράδοσης. Ἐνδεικτικά, ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς τὸν ἔβδομο αἰῶνα ἀναφέρει:

Δὲν ὑφίσταται φύσει δοῦλος ἢ ἐλεύθερος· διότι αὐτὴ ἡ διαίρεση ἐπιβλήθηκε στὴν ἀνθρώπινη φύση παρά τῆ θέλησῆς της, ἀφαιρώντας τὴν ὀφειλόμενη τιμὴ ἀπὸ ἐκείνον πού εἶναι ἐκ φύσεως ἰσότιμος, ἔχοντας ὡς ὑποστηρικτικὸ τῆς νόμο τῆ διάθεση τῶν κυριάρχων, ἢ ὁποία καταδυναστεύει τὴν ἀξία τῆς θείας εἰκόνας.³

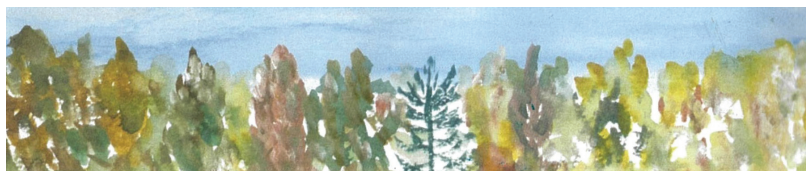
Σὲ πολὺ νεότερα χρόνια, ὁ ἐπιφανὴς Ἄγγλος πολιτικὸς William Wilberforce, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ του πίστη, διεξήγαγε στίς ἀρχές τοῦ 19^{ου} αἰῶνα μὲ ἐπιτυχία ἓνα πολυετῆ καὶ ἐπιπονο ἀγῶνα γιὰ τὴν κατάργηση ἀρχικά τοῦ δουλεμπορίου καὶ τελικά τῆς δουλείας. Ἀντίστοιχα, τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ

σύνταγμα (Ἐπίδauρος, 1822) διακήρυξε ὅτι «εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν οὔτε πωλεῖται οὔτε ἀγοράζεται ἄνθρωπος· ἀργυρώνητος δὲ παντὸς γένους καὶ πάσης θρησκείας, ἅμα πατήσας τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, εἶναι ἐλεύθερος».

Κατὰ τὸν 20^ο αἰῶνα, ὁ βαπτιστὴς πάστορας Martin Luther King ἀγωνίστηκε, θυσιάζοντας τὴν ἴδια του τὴ ζώη, ὥστε νὰ ἔχουν οἱ μαῦροι πολῖτες τῶν ΗΠΑ τὰ ἴδια δικαιώματα μὲ τοὺς λευκοὺς. Μάλιστα στὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς Σέλμα τὸν συνόδευσε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Ἰάκωβος, ὁ σημαντικότερος θρησκευτικὸς ἡγέτης πού ἔλαβε μέρος σ' αὐτὴ τὴν πορεία.

Ἡ ἀνωτέρω θεολογία καὶ οἱ πρακτικὲς ἐφαρμογές της, χωρὶς νὰ σχετίζονται μὲ νοσηρὰ φαινόμενα σύγχρονου “δικαιωματισμοῦ”, ἐκφράζουν τὴν ἀταλάντευτη πίστη τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀξία κάθε ἀνθρώπινου προσώπου. Ὑπὸ τὸ πρῶτο αὐτό, γιὰ παράδειγμα, τὸ ἀγέννητο παιδί, οἱ ὑπερήλικες, καὶ οἱ βαριά ἀσθενεῖς ὀφείλουν νὰ ἀντιμετωπίζονται ὄχι μὲ τὴν ἀπαξίωση πού προσιδιάζει στὸν θεσμό τῆς δουλείας ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὸν σεβασμὸ πού ὑπαγορεύουν ἡ Βίβλος καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. τὴν τέταρτη Ὁμιλία εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, στὸ Jacobus Mc Donough S. J. καὶ Paulus Alexander (ἐπιμ.), *In Ecclesiasten Homiliae, Gregorii Nysseni Opera*, V, Leiden: Brill 1962, σ. 336. 10-20. 2. Αὐτ., σ. 337. 3-7. 3. Ἁγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Expositio Orationis Dominica*, στὸ Peter van Deun (ἐπιμ.), *Maximi Confessoris Opera*, CCSG 23, Turnhout: Brepols 1991, 481-5.

Ἀπό τήν ἀπελπισία στήν ἐλπίδα Σχόλιο στή μνήμη τοῦ δικαίου Ἰώβ (6 Μαΐου)

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Όμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἄρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Στίς 6 Μαΐου ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τιμᾷ τή μνήμη τοῦ δικαίου Ἰώβ, ἑνός προσώπου πού ὑπῆρξε τό πιό χαρακτηριστικό παράδειγμα καρτερίας καί ἐμπιστοσύνης στή δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ σέ ὀλόκληρη τή Γραφή. Τόν χαρακτήρα τοῦ Ἰώβ περιγράφει πολύ γλαφυρά τό κοντάκιο τῆς ἀφιερωμένης στή μνήμη του ἡμέρας:

Ὡς ἀληθῆς καί δίκαιος, θεοσεβῆς καί ἀμεμπτος, ἡγιασμένος τε ὤφθης πανένδοξε, Θεοῦ θεράπον γνήσιε· καί ἐδίδαξας κόσμον, ἐν τῇ σῇ καρτερίᾳ Ἰώβ πολυάθλε· ὅθεν πάντες τιμῶντες, ὑμνοῦμέν σου τὸ μνημόσυνον.

Αὐτή ἡ ἀκλόνητη ἐμπιστοσύνη τοῦ Ἰώβ στή δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἀποτυπώνεται πολύ καθαρά στούς στίχους 19:25-27, πού ἀποτελοῦν ἴσως τήν πιό γνωστή, ἐκτός ἀπό τήν εἰσαγωγή καί τόν ἐπίλογο, περικοπή τοῦ ὁμώνυμου βιβλίου, καθώς τό φραστικό της ἀπαθανατίστηκε σέ πολλά καλλιτεχνικά ἔργα, μέ κορυφαῖο τόν *Μεσσία* τοῦ George Frideric Handel. Πρόκειται γιά τό περίφημο σόλο γιά σοπράνο πού ἀκολουθεῖ τό χορωδιακό «Ἀλληλουία», μεταφέροντας τή χαρά ἐκείνου τοῦ ὕμνου καί ἀναπτύσσοντας

τόν λόγο αὐτῆς τῆς χαρᾶς, ὅπως ἀποτυπώνεται στήν ἀγγλική μετάφραση τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου: "I know that my Redeemer liveth" (Γνωρίζω πώς ὁ Λυτρωτής μου ζεῖ). Στή Μετάφραση τῶν Ἑβδομήκοντα τό κείμενο εἶναι ἐλαφρῶς διαφορετικό, ἀλλά τό νόημα παραμένει τό ἴδιο:

Γνωρίζω πώς αἰώνιος εἶναι

*ἐκεῖνος πού θά μέ λυτρώσει πάνω
στή γῆ.*

Τό σῶμα μου πού τόσο βασανίζεται,

αὐτός θά τ' ἀναστήσει,

γιατί ἀπό τόν Κύριο προέρχονται

αὐτά πού μοῦ συνέβησαν,

αὐτά πού μόνο ἐγώ καλά τά ξέρω,

αὐτά πού τά δικά μου μάτια ἔχουν

δεῖ, κι ὄχι κανένας ἄλλος

– μέσα μου ὅλα βαθιά τα ἔχω βιώσει.

Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰώβ, ἐκτός ἀπό τά πρῶτα κεφάλαια πού ἀφηγοῦνται σέ πεζό λόγο τίς συμφορές πού τόν βρῆκαν καί θέτουν τό σκηνικό γιά ὅλα ὅσα θά ἀκολουθήσουν, ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς κύκλους ποιητικῶν λόγων ἀνάμεσα στόν Ἰώβ καί στούς φίλους του (4:1-14:22, 15:1-21:34 καί 22:1-27:23) μέ τόν Ἰώβ νά ἀπαντᾷ δια-

δοχικά στὸν Ἐλιφάζ, στὸν Βαλδάδ καὶ στὸν Σωφάρ. Πρόκειται γιὰ τρεῖς φίλους του, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται νὰ σταθοῦν δίπλα του στή συμφορὰ πού τὸν βρῆκε· κλαῖνε, θρηνοῦν μαζί του καὶ κάθονται σιωπηλοὶ κοντά του, καθὼς ὁ πόνος του εἶναι τρομερός (2:11-13). Ἀλλὰ εἶναι ἄνθρωποι, καὶ ὅσο περισσότερο ὁ Ἰώβ ἐπιμένει ὅτι δέν ἔκανε τίποτε κακό (καὶ πράγματι δέν ἔκανε), τόσο περισσότερο ὁ καθέννας τους ὀχυρώνεται στή θέση του καὶ ἀντιδρᾷ, κατηγορώντας ὀλοένα καὶ περισσότερο τὸν ἴδιο ὡς ὑπεύθυνο γιὰ ὅσα τοῦ ἔχουν συμβεῖ. Ὅλοι οἱ φίλοι του παραμένουν προσηλωμένοι σέ μιὰ μηχανιστικὴ κοσμοθεωρία: ὅσοι ἐνεργοῦν δίκαια μποροῦν νὰ ἀναμένουν καλὰ ἀποτελέσματα, ἐνῶ ὅσοι δέν ἐνεργοῦν δίκαια ἀναμένουν ἀναγκαστικὰ συμφορὰ. Αὐτὴ ἡ ἰδεολογία ὀδηγεῖ τοὺς τρεῖς φίλους τοῦ Ἰώβ νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι τὰ παθήματά του ὀφείλονται σέ κάποια ἁμαρτία του καὶ ὅτι, ἂν ἀπλῶς τὴν παραδεχόταν, ἂν τὴν ὁμολογοῦσε καὶ μετανοοῦσε, ὅλα θὰ ἀποκαθίσταντο (π.χ. 4:7-11· 8:2-7, 20-22· 15:17-25· 18:5-21).

Ἡ περιχοπὴ 19:25-27 ἀποτελεῖ ἀπόσπασμα τῆς ἀπάντησης πού δίνει ὁ Ἰώβ στὸν φίλο του Βαλδάδ. Στούς στίχους πού προηγοῦνται, ὁ Ἰώβ διαμαρτύρεται γιὰ τίς ἄδικες κατηγορίες πού ἀπευθύνουν ἐναντίον του οἱ φίλοι του (στχ 1-6), διατυπώνει τὰ παράπονά του πρὸς τὸν Θεό γιὰ τὴ σκληρότητα μὲ τὴν ὁποία τὸν δοκιμάζει, χωρὶς νὰ διστάζει ἀκόμα καὶ νὰ τὸν κατηγορήσει ὡς ὑπαίτιο τῆς συμφορᾶς του (στχ 7-12), ἐκφράζει τὴ θλίψη του γιὰ τὴν ἐγκατάλειψη πού βιώνει

ἀπὸ ὅλο του τὸ περιβάλλον καὶ κραυγάζει ἀπὸ ἀπόγνωση, καθὼς ἀδυνατεῖ νὰ βρεῖ διέξοδο ἀπὸ τὴ δεινὴ κατάσταση στὴν ὁποία ἔχει περιέλθει (στχ 13-24).

Ὅμως ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἔσχατο σημεῖο τῆς ἀπελπισίας ὁ Ἰώβ δέν παύει νὰ προσβλέπει στὴν ὥρα πού θὰ ἐμφανιστεῖ ἐκεῖνος πού θὰ τὸν λυτρῶσει. Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς ἀπόλυτης ἀπόγνωσης ὁ θρῆνος μετατρέπεται σέ διακήρυξη: «Οἶδα γὰρ ὅτι ἀένναός ἐστιν ὁ ἐκλύειν με μέλλων ἐπὶ γῆς» (στχ 25). Ἡ λέξη πού χρησιμοποιεῖ τὸ ἑβραϊκὸ κείμενο γιὰ νὰ δηλώσει αὐτόν, πρὸς τὸν ὁποῖο ὁ Ἰώβ στρέφει τίς ἐλπίδες του γιὰ σωτηρία προέρχεται ἀπὸ μιὰ ρίζα πού σημαίνει «λυτρῶνω», καὶ συχνὰ χρησιμοποιεῖται στὴ Γραφή μὲ ὑποκείμενο τὸν Θεό γιὰ νὰ δηλώσει τὸν ρόλο του ὡς ἐλευθερωτῆ τοῦ λαοῦ του ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς Αἰγύπτου (Ἐξο 6:6) ἢ ἀπὸ τὴ βαβυλωνία αἰχμαλωσία (Ἡσα 43:1,14· 44:6,24· 47:4· 48:17 κ.ἄ.), ὡς προστάτη τῶν ὀρφανῶν (Παρ 23:11) ἢ ὑπερασπιστῆ ὅσων τὸν ἐπικαλοῦνται (Ψαλ 102 [103]:4· 118 [119]:154). Καὶ σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖο βρίσκεται τὸ παράδοξο, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὸ θαυμαστό, σημεῖο τῆς πίστεως τοῦ Ἰώβ· ἐγκαταλείμμενος ἀπὸ φίλους καὶ οἰκογένεια, στρέφεται στὴ μοναδικὴ πηγὴ βοήθειας πού πιστεύει ὅτι μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρει λύση· στρέφεται πρὸς τὸν Θεό πού μόλις λίγους στίχους παραπάνω κατηγοροῦσε ὅτι ἔχει στραφεῖ ἐναντίον του. Ὁ Ἰώβ, παρά τὸν θρῆνο του, παρά τὴν ἀδυναμία του νὰ ἐξηγήσει τὴν αἰτία τῆς συμφορᾶς του, ἀρνεῖται τελικὰ νὰ ἐγκαταλείψει τὸν Θεό: «Τὸ σῶμα μου πού

τόσο βασανίζεται, αυτός θά τ' αναστή-
σει, γιατί από τόν Κύριο προέρχονται
αυτά πού μου συνέβησαν» (στχ 26).
Αυτή τήν κραυγή τοῦ Ἰώβ ἄκουσαν οἱ
χριστιανοί ὄλων τῶν ἐποχῶν ὡς μαρτυ-
ρία γιά τήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καί,
κατά συνέπεια, τῆς ἀνάστασης ὄλων τῶν
ἀνθρώπων. Γιά χιλιετίες, μέσα ἀπό τήν
προσευχή, τό κήρυγμα καί τήν ὑμνολο-
γία, ἡ Ἐκκλησία διακηρύσσει ὅτι αὐτός
ὁ Λυτρωτής, πού ὁ Ἰώβ διακηρύσσει ὅτι
εἶναι αἰώνιος, εἶναι ὁ Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

Ἔτσι, ὁλόκληρο τό βιβλίο τοῦ Ἰώβ
ἀποτελεῖ ἕναν λόγο ἐλπίδας μπροστά
στήν ἀπελπισία, ἕναν λόγο ζωῆς μπρο-
στά στόν θάνατο, κι ἀκόμα ἕναν κρίκο
στήν προοδευτικότητα τῆς ἀποκάλυψης
τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ τόν λαό του,
ξανά καί ξανά, ἀπό τή δουλεία στήν
ἐλευθερία, ἀπό τήν ἐξορία στήν ἐπι-
στροφή στήν πατρίδα καί τελικά ἀπό
τόν θάνατο στή ζωή. Καί εἶναι αὐτός

ὁ κρίκος πού δικαιολογεῖ ἀπόλυτα τόν
τίτλο τοῦ «προφήτη» πού ἡ Ἐκκλησία
προσέδωσε στόν δίκαιο Ἰώβ, τόν ἄν-
θρωπο πού προσκολλήθηκε μέ πίστη,
ἐνάντια σέ ὅλες τίς πιθανότητες, στόν
Θεό τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ καί τοῦ
Ἰακώβ, στόν Θεό τῶν ζώντων (Λου
20:38), πού εἶναι πιστός μέχρι θανάτου,
καί ἐπέκεινα.

Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή τό καλύτερο ἴσως
σχόλιο στήν παραπάνω περικοπή ἀπό τό
βιβλίο τοῦ Ἰώβ εἶναι τά χωρία πού ἐπέ-
λεξε ὁ Charles Jennens γιά τό τρίτο μέ-
ρος τοῦ Μεσσία τοῦ Χαϊντελ. Ἡ κραυγή
τοῦ Ἰώβ «Γνωρίζω πώς ὁ Λυτρωτής μου
ζεῖ» καταλήγει στή διακήρυξη ἀπό τό
1Κο 15:20: «Γιατί τώρα ὁ Χριστός ἔχει
ἀναστηθεῖ, κάνοντας τήν ἀρχή γιά τήν
ἀνάσταση ὄλων τῶν νεκρῶν», ἐνῶ στά
ὑπόλοιπα μέρη παρατίθενται μελοποιη-
μένα τά χωρία 1Κο 15:21-22,51-57· Ρωμ
8:31,33-34 καί Ἀπο 5:12-14.

Νικητάρι, Λευκωσία

Ίω 4,23-24: Ἡ «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ»
προσκύνηση τοῦ Πατρὸς (Α΄)π. Ἰωάννου Σκιαδαρέση
Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Εισαγωγικές παρατηρήσεις. Οἱ στίχοι 23-24 τοῦ κεφαλαίου 4 τοῦ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου ἀποτελοῦν τὸ κέντρο τοῦ διαλόγου Χριστοῦ καὶ Σαμαρείτιδας καὶ κορυφαῖο σκαλί μιᾶς ἀνάβασης, πού πραγματοποιεῖ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Εἶναι ἐπίσης κορυφαῖο σημεῖο ὅλης τῆς ΚΔ, διότι ὁ Χριστὸς ἀποκαλύπτει ποιὸς εἶναι καὶ ἡ Σαμαρείτιδα ἀνακαλύπτει, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ, συνεχῶς ἐγγύτερα τὴ μοναδικότητα τοῦ συνομιλητῆ τῆς.

Ὁ διάλογος, δραματουργικά δομημένος, ἔχει ὡς πυρῆνα του τὸ γεγονὸς τῆς συνάντησης Χριστοῦ καὶ Σαμαρείτιδας. Ὁ Ἰωάννης διαχειρίζεται τὸ γεγονὸς μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ ἀποτελέσει λαμπρὸ ἀγωγὸ ὑψηλῆς Χριστολογίας.

Μὲ τὴ Χριστολογία αὐτὴ συμπορεύεται ὁ πιὸ ὄριμος μέσα στὴν ΚΔ λόγος γιὰ τὴ νέα λατρεία, αὐτὴ πού εἰσάγει ὁ Χριστὸς. Ὁ λόγος αὐτὸς ἀκυρώνει τίς ἐπικρατοῦσες τότε στὴν Παλαιστίνη ἀπόψεις γιὰ τὸν τόπο λατρείας τοῦ Θεοῦ. Σύμφωνα μὲ αὐτές τῶν μὲν Ἰουδαίων ἦταν ὁ λόφος Σιών, τῶν δὲ Σαμαρειτῶν τὸ ὄρος Γαριζίν.

Οἱ βασικὲς τάσεις ἐρμηνείας τῆς φράσης «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» προσκύνηση τοῦ Πατρὸς. Πρὶν προχω-

ρήσουμε στὸ πῶς κατανοεῖται ἡ φράση «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» προσκύνηση τοῦ Πατρὸς, νὰ ποῦμε ὅτι οἱ δύο τόποι πού ἀναφέραμε, στήριζαν τὴν ἱερότητά τους πάνω σὲ πληθώρα γεγονότων τοῦ μακρινοῦ παρελθόντος, ἐκ τῶν ὁποίων μαρτυρεῖ ἄλλα ἢ ΠΔ καὶ ἄλλα ἢ παράδοση.

Πῶς, λοιπόν, κατανοεῖται ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ;

Ἡ Σαμαρείτιδα, ζητώντας ἀπὸ τὸν Χριστὸ νὰ τῆς ὑποδείξει τόπο προσκύνησης τοῦ Πατρὸς, ἐννοεῖ ὅχι φυσικὰ τόπο ἀσπασμοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅπως σημαίνει ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξης προσκύνησις (πρός + κυνῶ = ἀποδίδω τιμὴ μὲ τὴν ἀφή τῶν χειλέων μου) ἀλλὰ τόπο ἐκφρασης μιᾶς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, μέσα ἀπὸ τελετουργικὲς πράξεις καὶ λόγους, τουτέστιν θυσίες, προσευχές, ὕμνους κ.λπ.

Τρεῖς βασικὲς τάσεις διακρίνομε στὴν προσπάθεια κατανόησης τῆς φράσης:

α) Ἡ πρώτη βλέπει στὴ φράση αὐτὴ καὶ κυρίως στὴ δοτικὴ πνεύματι τίς διανοητικὲς κυρίως δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» προσκύνηση τοῦ Πατρὸς κατανοεῖ ἐκείνη τὴ λατρεία πού προέρχεται ἀπὸ ἓνα καλλιεργημένο καὶ λαμπικαρισμένο πνεῦμα-μυαλό τοῦ λάτρη, ὁ ὁποῖος, σὲ

μιά τέτοια περίπτωση αποβαίνει ἄριστο ὄργανο λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Μιά τέτοια κατανόηση τῆς φράσης ξεκινᾷ ἀπό μιά ὑπερεκτίμηση τοῦ μυαλοῦ τοῦ ἀνθρώπου καί μιά ἀντίληψη περί Θεοῦ, ὡς καθαρῆς ιδέας καί νοερῆς οὐσίας, τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νά προσεγγίσει καί νά λατρεύσει μόνο μέσα ἀπὸ ἀντίστοιχες ἰκανότητες τῆς λογικῆς του. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἐν λόγῳ λατρεία δέν εἶναι παρὰ ἀντανάκλαση τῆς περί Θεοῦ, ὡς ιδέας ἢ νοερῆς οὐσίας, ἀντίληψης τῆς φράσης πού ξεκινάει ἀπὸ μιά περίπου ἀρχαιοελληνίζουσα καί γνωστικίζουσα ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννη. Γι' αὐτὴ τὴ γνωστικίζουσα ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου νά διευκρινίσω τὰ ἑξῆς:

Εἶναι γεγονός ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη χρησιμοποιεῖ γλῶσσα καί παραστάσεις τοῦ γνωστικοῦ χώρου, πού ἀποθέωνε τὴν εἰδική-μυστικὴ ἀνθρώπινη γνώση («τό γινώσκειν» χρησιμοποιεῖται 55 περίπου φορές). Ἀπὸ αὐτὴ τὴ διαπίστωση πολλοὶ μιλοῦν γιὰ ἐξάρτηση τοῦ συγγραφέα τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τοῦ Γνωστικισμοῦ. Ὅμως, ἡ ὁποία ὁμοιότητα τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τὸ πολυκέφαλο σύστημα τοῦ Γνωστικισμοῦ εἶναι ἐξωτερικὴ, σχηματικὴ καί ὀφείλεται στό συγκρητιστικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς. Τὸ περιεχόμενο καί ἡ οὐσία ἀπέχει πολὺ ἀνάμεσα στοὺς δύο χώρους. Σήμερα γίνεται ὀλοένα καί περισσότερο ἀποδεκτὸ ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη κινεῖται ἀποκλειστικά στόν ἄνθρωπο τῆς ΠΔ.

β) Τὴ δευτέρη τάση θά ὀνομάζουμε ἠθικίζουσα. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀντίληψη ὅτι προσκύνηση γενικά τοῦ Θεοῦ «ἐν πνεύ-

ματι καί ἀληθείᾳ» πετυχαίνεται μέσα ἀπὸ ἠθικὲς προϋποθέσεις καί ἐπιδόσεις τοῦ ἀνθρώπου (δικαιοσύνη, καθαρότητα βίου, πνευματικὴ ὀριμότητα κ.λπ.).

Ὅμως, καί μιά ἠθικὴ ποιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη καί στὴν πιὸ ἰδανικὴ τῆς μορφῆς, δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς προϋπόθεση καί ἀποκλειστικὸ ζητούμενο γιὰ μιά «ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ» προσκύνηση τοῦ Πατρὸς. Ἡ ἀνθρωποκεντρικὴ ἠθικὴ δέν ἀποτελεῖ τὴν ἀποκλειστικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴ λατρεία τοῦ Πατρὸς. Ἡθικὴ αὐτονομημένη καί ἀποκομμένη ἀπὸ τὸν Χριστό, τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο, δέν εἶναι ποτέ προϋπόθεση τῆς «ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ» λατρείας τοῦ Πατρὸς.

Τὸ πρόβλημα τῆς ποιότητας τῆς λατρείας ἦταν μόνιμος καί βασικὸς λόγος σύγκρουσης τῶν Προφητῶν μὲ τὸ Ἱερατεῖο καί τὸν τυπικὰ θρησκευόμενον λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καί γιὰ τὰ μέλη τῆς κοινότητος τοῦ Κουμράν καί γιὰ ἄλλα ρεύματα τῆς φιλοσοφίας τῆς θρησκείας τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰωάννη. Καί αὐτὰ διατύπωναν «ὕγιεις» θέσεις γιὰ τὸ νόημα τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, οἱ ὁποῖες, ἂν δέν ταύτιζαν τίς ἠθικὲς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν οὐσία τῆς λατρείας, ἐξάπαντος ἔδιναν σ' αὐτὲς προτεραιότητα. Ὁ Δίων ἀπὸ τὴν Προύσα λ.χ. ἔλεγε «ὅσο εὐσεβέστεροι καί πιὸ θεοφοβούμενοι εἴστε, τόσο λιγότερο θυμιάματα καί στεφάνια καί λιγότερο δαπανηρὲς θυσιῆς νά προσφέρετε στόν Θεό» (13, 35).

Συνεπῶς, μιά προσκύνηση τοῦ Θεοῦ Πατέρα, στηριζόμενη στὴς ἄριστες διανοητικὲς δυνάμεις ἢ στὴς ἄριστες ἠθικὲς

κατακτήσεις του ανθρώπου, όσο κι αν αποτελούσε αίτημα του γενικότερου περιβάλλοντος, δεν φαίνεται να εξαντλεί αυτό που έννοει ή Ιωάννεια φράση. Ή αν ίσχυε αυτό, ούτε λίγο ούτε πολύ ο Ίωάννης θά ἦταν ἀπλῶς ἓνας θρησκευτικός διαφωτιστής του καιρού του.

Αυτό ισχύει κι όταν ακόμη προϋποτίθεται ως ἀποδεκτή ἡ θέση του Ἀριστοτέλη ὅτι ὁ νοῦς εἶναι τό θεῖον πού κατοικεῖ στόν ἄνθρωπο ἢ ἀκόμη καί ἡ ἄποψη του Σενέκα ὅτι κατοικεῖ μέσα μας ἓνα ἱερό πνεῦμα ὡς ἐπιτηρητής τῶν πράξεών μας καί αὐτό μᾶς ὠθεῖ πρὸς ἠθικές ἀποδοχές. Οἱ προηγούμενοι ἀφορισμοί εἶναι περισσότερο ἀπόλυτοι, ὅταν ισχύει τό ἀκραῖο δόγμα ὅτι μόνο «σωφροσύνη καί νοῦς ἐστί τὰ σώζοντα», ὅπως θά πεῖ πάλι ὁ Δίων.

γ) Μιά τρίτη, τέλος, τάση στήν κατανόηση τῆς φράσης εἶναι αὐτή πού ὑπερτονίζει τήν ἀνάγκη ἀπουσίας ἐνδιάμεσων, χειροπιαστών στοιχείων μεταξύ Θεοῦ Πατέρα καί πιστῶν. (Αὐτή ἡ τάση σήμερα ἀπαντᾷ κυρίως σέ σχέτες του Προτεσταντισμοῦ). Ἡ ἄποψη ὑποστηρίζει γενικά ὅτι ὁ Χριστός ἀχρήστευσε ὅλες τίς ἀνθρωποκεντρικές περγαμνές, πού ἐπιστράτευαν ἀπό τήν παράδοση τόσο οἱ Σαμαρείτες ὅσο καί οἱ Ἰουδαῖοι γιά νά νομιμοποιήσουν συγκεκριμένους γεωγραφικούς τόπους ὡς ἀποκλειστικούς ἱερούς τόπους λατρείας.

Ὅμως, ὁ Χριστός ἀναφέρθηκε σέ τόπο καί ὄχι σέ τρόπο. Νά τό δοῦμε αὐτό λίγο ἀναλυτικά:

Μιά λατρεία, ἀπαλλαγμένη ἀπό κάθε ὑλικό στοιχεῖο, ἦταν στά χρόνια του Ἰω-

άννη αίτημα καί πολλῶν ἄλλων «σχεπτόμενων» ἀνθρώπων. Ἦγγραφε ὁ Σενέκας στόν Λουκίλιο: «...δέν πρέπει νά ὑψώνουμε τά χέρια μας στόν οὐρανό οὔτε νά παρακαλοῦμε τόν νεωκόρο του Ναοῦ νά μᾶς ὀδηγήσει στό αὐτί του ἀγάλματος του Θεοῦ, σάν γιά νά μποροῦμε νά εἰσακουστοῦμε περισσότερο: Εἶναι κοντά σου ὁ Θεός, εἶναι μαζί σου, εἶναι μέσα σου...».

Μπορεῖ, ὅμως, μιά λατρεία ἀκόμη καί ἀπόλυτα ἀσύνδετη μέ τόπο, νά εἶναι ἢ «ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ» προσκύνηση του Πατρός, πού ἐπαγγέλλεται («ἔρχεται ὥρα») καί τήν ὁποία ταυτόχρονα κάνει παροῦσα στό νῦν τῆς ἱστορίας («καί νῦν ἐστί») ὁ Χριστός;

Θά ἐπιχειρήσω νά δώσω μιά ἀπλή ἀπάντηση καί μόνο ἀπό τόν διάλογο Χριστοῦ καί Σαμαρείτιδας καί νά πῶ:

Ἡ «ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ» προσκύνηση του Πατρός δέν μπορεῖ νά ἀκυρῶνει τίς ἄμεσες σωματικές ἀναγκαιότητες. Ὅπως ὁ Χριστός καί ἡ Σαμαρείτιδα θέλουν νά ικανοποιήσουν τή δίψα τους μέ τό ἐπίγειο φυσικό νερό καί οἱ μαθητές τήν πείνα τους μέ τή φυσική τροφή, ἔτσι καί ἡ λατρεία του Θεοῦ ἀπαιτεῖ τό σύμβολο. Ζητάει τό φυσικό, τό ἀπαραίτητο καί τό χειροπιαστό. Αὐτά δέν εἶναι τετριμμένα καί ξεπερασμένα. Ἦν αὐτά εἶναι τετριμμένα, ἄλλο τόσο τετριμμένη καί συμβατική θά ἦταν ἡ συμμετοχή του Χριστοῦ στίς ἐορτές του λαοῦ του. Τετριμμένη θά ἦταν καί ἡ τελευταία λέξη του πάνω στόν σταυρό, τό «διψῶ», πού εἶπε λίγα δευτερόλεπτα πρὶν ἀφήσει τό πνεῦμα του! (συνεχίζεται)

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΕΣ΄ Ἡ σωτηρία ὡς μετοχή στή φύση τοῦ Χριστοῦ, Γ΄

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Στό τελευταίο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως παρατίθεται ἡ ὁμολογία: «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καί ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Ἡ παράθεση αὐτῆς τῆς ὁμολογίας δείχνει ὅτι δέν ἦταν αὐτονόητη ἡ προσδοκία αὐτῆς τῆς πραγματικότητας, ἡ ὁποία μάλιστα εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ. Ἦδη ἀπό τούς ἀποστολικούς χρόνους ἐμφανίζονται ομάδες πού δέν ἀποδέχονται ἀνάσταση σωμάτων. Οἱ ομάδες αὐτές εἴτε προέρχονταν ἀπό Ἰουδαίους πού πρὶν γίνουν χριστιανοί ἀνῆκαν στήν αἵρεση τῶν Σαδδουκαίων, εἴτε ἀπό ἐθνικούς πού ἦταν ἐπηρεασμένοι ἀπό πλατωνικές ιδέες.

Ἀνάσταση νεκρῶν σημαίνει ἀνάσταση τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Ὅλη ἡ ἀνθρώπινη φύση, ψυχὴ καί σῶμα, μετέχει αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως. Θυμηθεῖτε τή διαβεβαίωση τοῦ Χριστοῦ ὅτι τό ἀναστημένο σῶμα του δέν εἶναι φάντασμα, ἀλλά πραγματικό ἀνθρώπινο σῶμα, μέ σάρκα καί ὀστά. Ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ μετά τήν ἀνάσταση μετέχει τῶν ἐνεργειῶν τῆς θείας του φύσης. Ἡ ἀνάσταση πού περιμένουμε δέν ἀναφέρεται σέ μιά πλατωνική ἀντίληψη ἀθάνατης ψυχῆς, ἀλλά σέ μιά ἀνασύσταση τῆς ἀνθρώπινης φύσης ὡς σώματος καί ψυχῆς, κατὰ τή διάκριση πού καταθέτει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται

σῶμα πνευματικόν» (Α΄ Κορ 15,44). Σῶμα δηλαδή πάλι, ἀλλά διαποτισμένο ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τίς ἄκτιστες θεῖες ἐνέργειες.

Σύμφωνα μέ τή θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, ὑπάρχουν τρεῖς κόσμοι τούς ὁποίους δημιουργεῖ ὁ Θεός. Πρῶτα δημιουργεῖ τόν ἀόρατο κόσμο, τίς λεγόμενες πνευματικές δυνάμεις, τούς ἀγγέλους. Μετά δημιουργεῖ τόν ὑλικό κόσμο. Καί μετά δημιουργεῖ τόν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος, μετέχοντας τοῦ ἀοράτου καί ὄρατου κόσμου, εἶναι ἕνας τρίτος κόσμος. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τόν ὀνομάζει μέγα κόσμος μέσα στόν μικρό. Αὐτό τόν ἄνθρωπο, αὐτό τόν «μέγα κόσμος», τόν τοποθετεῖ πάνω στή γῆ ὡς ἄλλον ἄγγελο («ἄγγελος» μέ τή βιβλική σημασία τῆς λέξεως, δηλ. ἕναν ἄλλο κήρυκα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ). Ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, κηρύττει μέσα στήν ἱστορία τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Καί αὐτός ὁ ἄνθρωπος εἶναι προσκυνητής μικτός, φύλακας τῆς ὄρατης κτίσεως καί ἱερούργος τῆς ἀοράτου, βασιλιάς καί κυρίαρχος ὅσων βρίσκονται ἐπί τῆς γῆς, πού συγχρόνως κυβερνᾶται ἀπό τίς οὐράνιες δυνάμεις. Εἶναι ἐπίγειος καί οὐράνιος, πρόσκαιρος καί ἀθάνατος. Κατὰ τήν ἀνθρωπολογία λοιπόν τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖται (καί ὑπάρχει) ἀπό ὕλη καί πνεῦμα, σύμφωνα καί μέ τήν ἀγιογραφική περιγραφή: «Καί

ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. 2,7). Γιά νά κατανοηθεῖ αὐτή ἡ ἀγιογραφική διατύπωση προσφεύγουμε στήν ἐρμηνεία πού ἔχει καταθέσει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «Καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαβῶν τὸ σῶμα ἤδη προϋποστάσης, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθείς (ὁ δὴ νοεράν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος), οἷόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἴστησιν» (Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα, Ζ', PG 36:632C). Δύο στοιχεῖα ἐπομένως προσδιορίζουν τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή: α) ἡ ψυχὴ, προερχόμενη ἀπὸ τὸν ἄόρατο καὶ πνευματικὸ κόσμον, καὶ β) τὸ σῶμα, προερχόμενο ἀπὸ τὸν ὄρατο καὶ ὑλικὸ κόσμον. Καὶ τὰ δύο δημιουργοῦνται ἐξ ἀρχῆς, εἶναι δηλαδὴ κτιστά. Ἡ σύνδεση αὐτῶν τῶν δύο στοιχείων προσδιορίζει τὴν ζωὴν, ἐνῶ ἡ διαίρεσή τους προσδιορίζει τὸν θάνατο. Μὲ ἐξαιρετικὸ τρόπο περιγράφεται αὐτὴ ἡ συνθήκη ἀπὸ τὸν ἅγιον Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό, στό ἰδιόμελο τοῦ δ' ἤχου τῆς Νεκρώσιμης Ἀκολουθίας: «Ὅντως φοβερώτατον τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον, πῶς ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος, βιαίως χωρίζεται ἐκ τῆς ἀρμονίας, καὶ τῆς συμφυΐας ὁ φυσικώτατος δεσμὸς θείῳ βουλήματι ἀποτέμενται». Σ' αὐτὸ τὸ τροπάριο, ἀφοῦ σχολιασθεῖ ὁ θάνατος ὡς ἀνεξήγητο μυστήριον («τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον»), ἐπισημαίνεται τὸ ἀδιαίρετο ψυχῆς καὶ σώματος («τῆς συμφυΐας ὁ φυσικώτατος δεσμὸς»), μέ τὸν σχολιασμό ὅτι ἡ διαίρεσή τους, πού ὀρίζει τὸν θάνατο, παραχωρεῖται ἀπὸ τὸ θεῖο θέλημα («θείῳ βουλήματι ἀποτέμενται»). Κατὰ τοῦτο,

σύμφωνα μέ τὸν ἅγιον Γρηγόριο καὶ πάλι, «Ζωὴ δέ, σώματός τε καὶ ψυχῆς δέσις, ὡς θάνατον εἶναι, τῶνδε τὴν διάστασιν» (Ἔπη θεολογικά, Α', λδ', PG 37:947A). Στό σημεῖο αὐτό ἀξίζει νά θυμηθοῦμε τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἴδιου Γρηγορίου, πού ὑπονοεῖται στό τροπάριο, σύμφωνα μέ τὴν ὁποία ὁ θάνατος εἰσέρχεται στήν ἱστορία ὡς πράξη θείας φιλανθρωπίας: «Κερδαίνει μὲν τι κἀνταῦθα [= ἐκ τῆς ἀνταρσίας]· τὸν θάνατον καὶ τὸ διακοπῆναι τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾗ τὸ κακόν. Καὶ γίνεται φιλανθρωπία ἢ τιμωρία» (Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα, ὁ.π., 633).

Σύνολη ἡ πατερική ἐρμηνευτική ἀντιλαμβάνεται τὸν ἄνθρωπο ὡς σύνδεση ψυχῆς καὶ σώματος. Ὑπενθυμίζω τίς ἐπισημάνσεις, α) τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσόστομου: «Ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι ψυχὴ μόνον, ἀλλὰ ψυχὴ καὶ σῶμα» (Περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, ζ', PG 50:430A), καὶ β) τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμά: «Μὴ ἂν ψυχὴ μόνην, μήτε σῶμα μόνον λέγεσθαι ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον» (Προσωποποιΐαι, PG 150:1361C). Προσθέτω καὶ τὴν θέση τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου Σιναΐτου, ὅτι: «Εἰδέναι μέντοι προσήκει, ὅτι πᾶσαι αἱ ὀπτασίαι, αἱ γινόμεναι ἐν τοῖς ναοῖς, ἢ σοροῖς τῶν ἁγίων, δι' ἁγίων ἀγγελῶν ἐπιτελοῦνται, δι' ἐπιτροπῆς Θεοῦ. Ἐπεὶ πῶς δυνατὸν μήπω τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων γεγεννημένης, ἀλλ' ἔτι τῶν ὁσῶν καὶ τῶν σαρκῶν τῶν ἁγίων διεσχορπισμένων, εἶδῃσθαι τούτους, εἶδη ὀλοκλήρους ἀνδρας;» (Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις, ΠΘ', PG 89:717D).

Ὀνομάζουμε τὸ σῶμα θνητὸ καὶ τὴν ψυχὴ ἀθάνατη. Χρειάζεται ὁμως διευκρί-

νιση αὐτός ὁ χαρακτηρισμός. Τό σῶμα νοεῖται ὡς θνητό γιατί διαλύεται στά γήινα στοιχεῖα πού τό ἀπαρτίζουν, κατά τήν ἀγιογραφική διατύπωση: «ἕως τοῦ ἀποστρέφαι σε εἰς τήν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης, ὅτι γῆ εἶ καί εἰς γῆν ἀπελεύση» (Γεν 3,19). Ἡ ψυχὴ νοεῖται ὡς ἀθάνατη γιατί εἶναι ἀπλή, δέν περιέχει στοιχεῖα, ἐπομένως δέν διαλύεται. Κατά τόν ἅγιο Μάξιμο, «οὐκοῦν ἡ ψυχὴ ἀπλή οὔσα, καί μὴ ἐκ διαφόρων συγκειμένη μερῶν, ἀσύνθετος οὔσα, διὰ τοῦτο ἀφθαρτος καί ἀθάνατος» (Περὶ ψυχῆς, PG 91:357C). Καί εἶναι ἀθάνατη ὄχι ἐκ φύσεως, δεδομένης τῆς κτιστότητάς της, ἀλλὰ ἐκ χάριτος Θεοῦ. Ἦ, γιὰ νά τό ποῦμε ἀλλιῶς, μέ τόν βιολογικό θάνατο τό σῶμα ἐπιστρέφει ἐκεῖ ἀπό ὅπου προέρχεται, δηλαδή στά γήινα στοιχεῖα του, καί ἡ ψυχὴ ἐπιστρέφει ἐκεῖ ἀπό ὅπου προέρχεται, στόν ἄυλο καί ἀόρατο τόπο. Πάντως, μετά τόν διαχωρισμό τους, οὔτε ἡ ψυχὴ ἀπό μόνη της, οὔτε τά διαχυμένα στοιχεῖα τοῦ σώματος ἀποτελοῦν τόν ὅλο ἄνθρωπο, ἀναμένοντας καί τά δύο τήν ἐπανασύνδεσή τους διὰ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως. Μιά ἀντίληψη περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐκ τῆς φύσεως θά μᾶς πῆγαινε στίς πλατωνικές ἀντιλήψεις, κάτι πού συνέβη μέ τήν ἄποψη τοῦ Ὁριγένη περὶ αἰώνιας προϋπαρξῆς τῶν ψυχῶν, ἄποψη πού καταγγέλθηκε ὡς αἵρεση στή Ε΄ Οἰκουμενικῆ Σύνοδο (531 μ.Χ.). Ἀλλά θά ἀναιροῦσε καί τήν πραγματικότητα ὅτι μόνον ἡ ἄκτιστη θεότητα εἶναι κατά φύση αἰώνια καί ἀθάνατη.

Τό ἐρώτημα ὅμως πού τίθεται εἶναι ὡς πρὸς τή φύση καί τίς ἐνέργειες τοῦ ἀναστημένου σώματος, ὅπως αὐτό θά ἐμφανισθεῖ κατά τήν ἀνάσταση τῶν ἐσχάτων,

ἓνα ἐρώτημα πού ἤδη τό ἔχει διατυπώσει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «Ἄλλ' ἐρεῖ τις πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖω δὲ σώματι ἔρχονται;» (Α΄ Κορ 15,35), μέ ἐπαρκῆ ἀπάντηση ὡς πρὸς τήν οὐσία τῆς ἀλλαγῆς πού πρόκειται νά ἐπέλθει: «Δεῖ γάρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καί τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν καί τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος: κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος» (αὐτ. 15,53-54). Ἡ ἀθανασία καί ἡ ἀφθαρσία εἶναι ἐνδύματα, ὄχι γνωρίσματα τῆς φύσης, δέν εἶναι ἡ φύση ἀθάνατη ἢ δέν μπορεῖ ἀπό μόνη της νά γίνεῖ ἀθάνατη, ἐνδύεται τήν ἀφθαρσία καί τήν ἀθανασία, γιατί διαποτίζεται μέ τίς θεῖες ἐνέργειες, πού παρέχονται ὡς δωρεὰ καί χάρη ἀπό τόν Θεό. Ἡ ἴδια ἡ φύση ὑπάρχει κατ' οὐσίαν ἔξω ἀπό τό ζεῦγμα φθορά-ἀφθαρσία, θάνατος-ἀθανασία. Ἡ ροπή τῆς ἁμαρτίας εἰσάγει στή φύση τή φθορά καί τόν θάνατο, ἐνῶ ἡ χάρη εἰσάγει τήν ἀφθαρσία καί τήν ἀθανασία, σέ ἀντίστιξη μάλιστα πρὸς τήν ἀρχαϊκὴ εἰκόνα περὶ ἐνδύσεως τῶν δερματίνων χιτῶνων (Γεν 3,21: «Καί ἐποίησε Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ καί τῇ γυναικὶ αὐτοῦ χιτῶνας δερματίνους καί ἐνέδυσεν αὐτούς»), ὅπου ἡ ἁμαρτία ἐμφανίζεται ὡς ἓνα ροῦχο. Τό ἐνδυμα τοῦ χοϊκοῦ ἀνθρώπου ἀντικαθίσταται μέ ἐνδυμα φωτός αἰωνίου μέ τήν ἐνταξή του στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή στήν Ἐκκλησία, ἢ, κατά τόν λόγο τοῦ Παύλου, «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε» (Γαλ 3,27), μιὰ ἐπισημάνση πού εἶναι ἐνταγμένη στόν βαπτιστήριό παιάνα μας. (συνεχίζεται)

Καθαγιαστική εὐχή στοῦ Εὐχέλαιου (β)

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Ποιά εἶναι ἡ καθαγιαστικὴ εὐχή τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου; ἢ «Κύριε ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου...» ἢ ἢ «Ἄναρχε, ἀδιάδοχε...»;

π. Ἀ.Δ.

Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς βυζαντινῆς περιόδου ἡ Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου ἔμεινε ρευστή. Τὸν 15^ο αἰ. μαρτυρεῖται ἡ ὀριστικὴ ἀποδέσμευσή της ἀπὸ τῆς θείας Λειτουργίας. Ἔτσι τὴν περιγράφει καὶ ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης, μὲ τὸ προκαταρκτικὸ μέρος (Ἵορθρο) καὶ τὸ μυστηριακὸ μέρος¹. Ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον ἔχει τὸ ὅτι ὁ ἅγιος Συμεὼν μαρτυρεῖ δύο εὐχές γιὰ τὴν περίπτωσι τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ἐλαίου. Ἡ πρώτη καθαγιαστικὴ εὐχή, ἡ ὁποία κατὰ τὸ τότε ἔθος ἐπαναλαμβάνονταν καὶ ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἱερεῖς εἶναι ἡ γνωστὴ μέχρι καὶ σήμερα «Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος...» κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πρῶτος ἱερεὺς «ἐπεύχεται εὐλογηθῆναι τὸ ἔλαιον...». Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι σφραγίζουν ὅλοι μαζί ὅταν ὁ πρῶτος, ἀφοῦ ἀρχίσει τὴν εὐχή «Ἄναρχε, ἀδιάδοχε, ἅγιε ἁγίων...», λέγει τὸ «κατάπεμψον τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα καὶ ἀγίασον τὸ ἔλαιον τοῦτο». Ἔτσι καθαγιαάζεται τὸ ἔλαιον «καὶ δύναμιν πλουτεῖ θείαν, καὶ πάντα παρέχει τὰ τῆς εὐχῆς τοῖς μετὰ πίστεως χριστομένους»².

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ δευτέρη αὐτῆ εὐχή, γνωστὴ ὅπως σημειώθηκε ἀπὸ τὸν 12^ο αἰ., θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ὑπάρχει καὶ σήμερα στὰ ἔντυπα, ὅχι ἀσφαλῶς ὡς καθαγιαστικὴ, ἀλλὰ ἀπλῶς ὡς δευτέρη κατὰ σειρὰν εὐχή μὲ τὴ δοξολογικὴ ἐκφώνησι «Σὸν γὰρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν...». Ὁ ἅγιος Συμεὼν ἔχει τὴν ἐκφώνησι «Ὅτι Θεὸς ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας ὑπάρχεις...». Παραδίδει ἐπίσης ὁ ἱερός Πατήρ κείμενο μὲ ἀρκετὲς παραλλαγές σὲ σχέση μὲ τὸ ὑπάρχον στοῦ Εὐχολόγιου. Ἡ τοῦ ἐντύπου εὐχή π.χ. ἔχει τὴν ἐξῆς ἐπίκλησι πού ἀφορᾷ ὅλους τοὺς παρισταμένους κατὰ τὴν τέλεσι τοῦ μυστηρίου: «κατάπεμψον τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα καὶ ἀγίασον τὸ ἔλαιον τοῦτο καὶ ποιήσον αὐτὸ χριστομένοις τοῖς δούλοις σου τούτοις εἰς τελείαν ἀπολύτρωσι τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν».

Ὁ ἅγιος Συμεὼν ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ τὴν ἀρχαία παράδοσι κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Εὐχέλαιο ἀφοροῦσε μόνον τὸν ἀσθενή, καὶ ἡ σχετικὴ εὐχή ἔχει τὴν ἐξῆς ἐπίκλησι: «Διὸ σὺ ὁ ἐξαποστείλας ἐν ἐλέει τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, ἰώμενον πάσας τὰς

νόσους καὶ τὰ πάθη ἡμῶν, ἐξαπόστειλον τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα καὶ ἀγίασον τὸ ἔλαιον τοῦτο. Ποίησον αὐτὸ γενέσθαι χριομένῳ τῷδε τῷ δούλῳ σου εἰς τελείαν ἀπολύτρωσιν τῶν αὐτοῦ πλημμελημάτων, εἰς ἀγιασμὸν ψυχῆς καὶ σώματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν»³. Ἀλλά ὅλο τὸ κείμενο τῆς εὐχῆς πού παραδίδει ὁ ἅγιος Συμεών, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀρχή, εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ πού γνωρίζουμε σήμερα⁴.

Ἰδιαίτερο ἐπίσης ἐνδιαφέρον ἔχει τὸ ὅτι ἡ πράξις αὐτῆ τῶν δύο τελεστικῶν εὐχῶν, πού ἀναφέρει καὶ δέχεται ὁ ἅγιος Συμεών, ἐρμηνεύεται ὡς ἐξῆς ἀπὸ τὸν ἴδιο Πατέρα: «Δύο γὰρ καὶ ἐνταῦθα εὐχαὶ εἰσι τελεστικαὶ ὡς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς μυστηρίοις, καὶ τὸν διφυῆ σημαίνουσιν Ἰησοῦν. Ὅς ἄληπτος ὢν ἀσώματός τε καὶ ἄφραστος καὶ σῶμα ἔλαβε δι' ἡμᾶς καὶ περιληπτὸς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, μένων ἀναλλοιώτως Θεός, ἵνα καὶ ἡμᾶς διπλῶς κατὰ τε τὸ ἀόρατον καὶ ὁρατὸν ἀγιάσῃ τὴν ψυχὴν λέγω καὶ τὸ σῶμα»⁵.

Ὁ ἅγιος Συμεών ἐρμηνεύει τὴν ὑπαρξὴ δύο καθαγιαστικῶν εὐχῶν στό Εὐχέλαιο Χριστολογικὰ καὶ ἀνθρωπολογικὰ. Ἡ ἀναφορὰ δηλαδὴ γίνεται στίς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ καὶ στήν ψυχοσωματικὴ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν πράξις βεβαίως μέχρι σήμερα ὡς καθαγιαστικὴ εὐχὴ τοῦ Εὐχελαίου μαρτυρεῖται ἡ «Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου...», ἔστω καὶ ἂν δέν ἔχει σαφῆ ἀναφορὰ στό ἅγιο Πνεῦμα ὅπως ἡ δευτέρα «Ἄναρχε, ἀδιάδοχε, ἅγιε ἀγίων...». Σέ κάθε περίπτωση ἡ ὑπαρξὴ δύο καθαγιαστικῶν εὐχῶν σέ μία Ἀκολουθία δέν

δικαιολογεῖται θεολογικά. Ὅπου αὐτὸ ὑπάρχει, καὶ ὁ ἅγιος Συμεών ἐπικαλεῖται κάτι τέτοιο, δέν ὀφείλεται σέ θεολογικο-ἀνθρωπολογικούς λόγους, ἀλλὰ καθαρὰ σέ ιστορικούς-λειτουργικούς. Ἡ μία δηλαδὴ λεγόταν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ σέ κάποια φάση οἱ δύο πράξεις ἐνώθηκαν. Ὁ μακαριστὸς καθηγητὴς τῆς Λειτουργικῆς Ἰωάννης Φουντούλης ἀπαντᾷ σέ σχετικὸ μὲ τὴν ὑπαρξὴ παλαιότερα δύο καθαγιαστικῶν εὐχῶν στήν Ἀκολουθία τοῦ μικροῦ Ἀγιασμοῦ («Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ μέγας τῆ βουλή καὶ θαυμαστός τοῖς ἔργοις...» καὶ «Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ ὕψιστος...») καὶ δίδει τὴν ἐξῆς σαφῆ ιστορικο-λειτουργικὴ ἀπάντησις: «Συνήθως οἱ δύο αὐτές εὐχές προέρχονται ἀπὸ διάφορες λειτουργικὲς παραδόσεις καὶ διάφορους τόπους καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς τίς συγκέντρωναν σέ συλλογὲς γιὰ νὰ δίνεται ἡ εὐκαιρία ἐπιλογῆς ἀπὸ τοὺς λειτουργούς. Σέ χρόνους λειτουργικῆς παρακμῆς αὐτὸ λησμονεῖται καὶ δέν λείπουν περιπτώσεις πού ἡ ἐνοποιοῦνται δύο ἢ καὶ περισσότερες εὐχές γιὰ νὰ δώσουν μία νέα (παράδειγμα ἡ σημερινὴ εὐχὴ τοῦ μεγάλου ἀγιασμοῦ) ἢ ἐνσωματώνονται ὅλες σέ μιά μακρὰ ἀκολουθία ὅπως π.χ. στό Εὐχέλαιο καὶ στήν Ἀκολουθία τῆς θείας μεταλήψεως»⁶.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ΣΠΒ'-ΣΔ', PG 155:516B-536B. 2. Συμεών Θεσσαλονίκης, *ὁ.π.*, ΣΖ', PG 155:525C. 3. Συμεών Θεσσαλονίκης, *ὁ.π.*, ΣΖ', PG 155:525C. 4. Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας, *Μικρὸν Εὐχολόγιον*, ὁ.π., σ. 143. 5. 11. Συμεών Θεσσαλονίκης, *ὁ.π.*, ΣΖ', PG 155:525D. 6. Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας*, τ. Γ', Ἀθήνα 1991, σ. 219.

Κυριακή τῆς Σαμαρείτιδος

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
πρ. Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοψυχιάτρου

Μεγάλη σέ ἔκταση ἡ σημερινή περικοπή, ἀδελφοί μου, γιά νά χωρέσει πολλά καί σημαντικά νοήματα.

Ὁ Χριστός λέει στήν Σαμαρείτιδα: «Ἄν ἤξερες ποιός σοῦ μιλάει θά τοῦ ζητούσες ἐσύ νερό». Αὐτή μέν δέν γνώριζε διανοητικά, δηλαδή δέν εἶχε τήν κατάλληλη πληροφορία, ἐμεῖς ὅμως πάσχουμε ἀπό ἄλλη ἄγνοια, τήν ὑπαρξιακή. Μιά ἄγνοια πού μπορεῖ νά συνυπάρχει ἀκόμη καί μέ τήν διανοητική γνώση. Σήμερα γνωρίζουμε ὅσοι βρισκόμαστε ἐδῶ ὅτι ὁ Μεσσίας εἶναι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, ἀλλά ὁ καθένας μας κουβαλᾷ μιάν ἄγνοια, μεγάλη ἢ μικρή, γιά τό τί Αὐτός εἶναι ικανός νά μᾶς προσφέρει. Καί ἀνυποψίαστοι καθῶς εἴμαστε, δέν τοῦ τό ζητοῦμε. Τά αἰτήματά μας δέν εἶναι ἀνάλογα μέ τίς βαθεῖές μας ἀνάγκες, περιορίζουμε τήν προσευχή μας στό βιοτικά μόνο.

Ἐπίσης, βασικές ἀνθρώπινες ἀνάγκες μας ἐκφράζουν ἡ πείνα καί ἡ δίψα. Μᾶς τό φανερώνει ὁ Χριστός μέ τή σωματική δίψα Του, ἀλλά καί μέ τήν ἀναφορά πού κάνει στό ποιά εἶναι ἡ ἀληθινή τροφή Του. Ἡ γυναίκα ἤλθε νά ἀντλήσει νερό καί μέσῳ αὐτῆς ὁ Ἰησοῦς καλεῖ τόν διψασμένο ἄνθρωπο. Στή συνέχεια μᾶς δηλώνει ὅτι καί ὁ ἴδιος πεινᾷ γιά τήν σωτηρία μας, διότι αὐτή ἡ σωτηρία

μας εἶναι τό θέλημα τοῦ Πατέρα Του, τό ὅποιο εἶναι ἡ τροφή τοῦ Χριστοῦ. Μέσα ἀπό πολλές ἀναφορές σέ φαγητό καί ποτό, λοιπόν, αὐτή ἡ περιθωριοποιημένη γυναίκα δέχεται τήν ἀποκάλυψη τοῦ Χριστοῦ, καί μέσῳ αὐτῆς ὅλοι μας μαθαίνουμε πῶς νά χορτάσουμε καί νά ξεδιψάσουμε.

Ἀλλά δέν πρόκειται γιά τήν πνευματική πείνα καί τήν πνευματική δίψα αὐτῆς ἐδῶ τῆς ζωῆς μόνο. Ἀδελφοί, μιᾷ σήμερα Αὐτός πού ἀποτελεῖ ἐκπλήρωση ὅλων τῶν πόθων μας, Αὐτός στόν Ὅποιο κάποτε θά ὀλοκληρωθοῦν ὅλες οἱ ἡμιτελεῖς ζωές μας, θά δικαιωθοῦν ὅσοι ἀπό ἐμᾶς ἔζησαν λίγο, ἢ ἔζησαν μέ δυστυχία, ἢ μέ μοναξιά, ἢ μέ ἄγνοια, ἢ μέ πίεση. Δέν εἶναι τυχαῖο πῶς ὁ Χριστός παρομοιάζει τήν ἀτμόσφαιρα στό ἔσχατα, στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, μέ γιορτινό τραπέζι!

Ἐπίσης, σήμερα μᾶς μίλησε Ἐκεῖνος τοῦ Ὅποιοῦ τό «νερό» γίνεται πηγὴ καί γιά ὅποιον ἄλλον τό ζητᾷ. Μέ ἄλλα λόγια, ὅποιος τόν μιμηθεῖ θά μπορέσει νά ξεδιψάει καί αὐτός τούς ἀδελφούς του. Ἀκούσατε τόν ἀπόστολο σήμερα: οἱ μαθητές (δηλαδή ὀλόκληρη ἡ κοινότητα τῶν πιστῶν πλέον) ὀνομάσθηκαν γιά πρώτη φορά Χριστιανοί. Φέρουν τό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, γι' αὐτό καί ἐπιτελοῦν καί αὐτοί τό δικό Του ἔργο.

Ὁ Χριστός ἀποκαλύπτει στή Σαμαρείτιδα δύο βασικά γιὰ νά τήν χορτάσει καί νά τήν ξεδιψάσει. Πρῶτον, τήν ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας: «ἐγώ εἶμαι ὁ Μεσσίας». Δεύτερον, τήν ὑπόδειξη τοῦ σωστοῦ τρόπου ζωῆς: «πέντε ἄνδρες εἶχες...», δηλαδή πρόσεχε πλέον πῶς ζῆς. Ἔχουμε μπροστά μας τίς δύο προϋποθέσεις: ὀρθή πίστη καί συνεπῆ πνευματική ζωή ἀρετῆς. Μέ αὐτά χορταίνει καί ξεδιψᾷ ἡ ψυχή. Μέ τήν πλάνη καί μέ τήν ἁμαρτία μᾶς καταδυναστεύουν ὑπαρξιακή πείνα καί δίψα.

Ἀλλά, γιὰ κοιτάξετε, ὅλα αὐτά δέν νοοῦνται ἀτομιστικά. Στό τέλος ὁ Χριστός κάνει τήν παρομοίωση μέ τά στάχυα πού περιμένουν τόν θερισμό. «Θυμηθῆτε», λέει, «κάποιοι ἄλλοι κουράστηκαν γιὰ νά βιώσετε τήν πίστη καί σεῖς τώρα ἀπολαμβάνετε τούς κόπους τους». Ἔτσι συμβαίνει σέ κάθε ἐποχή – οἱ φυχές προσμένουν θερισμό γιὰ τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὅποτε χρειάζομαστε ἐργάτες. «Ἐλᾶτε νά προσφέρετε καί σεῖς μέ εὐγνωμοσύνη, ἐλᾶτε νά μεταδώσετε τή σκυτάλη». Ἔχει νόημα νά χορτάσουμε καί νά ξεδιψάσουμε ἀπό τόν Χριστό στόν βαθμό πού ἐμεῖς μέ τή σειρά μας θά συντελέσουμε στό ἴδιο γιὰ τούς ἄλλους. Σάν τό σιτάρι, οἱ φυχές

Ἄπιτλο

μας ψήνονται στή φωτιά τῆς Χάρης καί γίνονται τροφή γιὰ νά χορτάσουν τόν νηστικό πνευματικά κόσμο.

Δέν ἔχουν τέλος οἱ διδαχές τῆς σημερινῆς παραβολῆς. Ὁ Χριστός ἀποκαλύπτει στή Σαμαρείτιδα ὅτι δέν ὑπάρχει συγκεκριμένο μέρος πού νά πρέπει ἐκεῖ νά λατρεύεται ὁ Θεός. Οὔτε κἄν στόν ναό κατοικεῖ. Ἀλλά πού; Σέ κάθε ἄνθρωπο πού βαπτίσθηκε καί χρίσθηκε μέ ἅγιο μύρο! Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι τό ἅγιο μύρο χρησιμοποιεῖται στό μυστήριο τοῦ Χρίσματος καί στά ἐγκαίνια ἐνός ναοῦ – μέ ἄλλα λόγια, ὁ Χριστιανός γίνεται ναός τοῦ Θεοῦ! Αὐτή εἶναι ἡ νέα πραγματικότητα πού ὁ Χριστός ἔφερε.

Συνεχῶς ἀνατροπές! Στό ἐρώτημα τῆς γυναίκας «πού λατρεύεται ὁ Θεός;» ὁ Ἰησοῦς ἀπαντᾷ μέ τό «πῶς λατρεύεται ὁ Θεός». Κάτι πού δέν ἔχουμε ἀρκετά συνειδητοποιήσει εἶναι ὅτι ὁ Χριστός κατάργησε τήν ἔννοια ἱεροῦ καί βέβηλου. Ὅλα εἶναι ἱερά τώρα, καί ὅποιος χρίεται μέ τό ἅγιο μύρο εἶναι ἱερότερος. Ἔτσι, ἀντί νά λαμβάνουμε αἰώνιο νερό μονομερῶς, γινόμεστε καί ἐμεῖς πηγὴ του. Ἡ ἀγιότητα πού μᾶς χάρισε ὁ Χριστός μεταδίδεται καί ἀπό ἐμᾶς στους ἄλλους.

Τοποθετημένη καθὼς εἶναι μέσα στήν πασχαλινὴ περίοδο ἡ Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος, ἀντανακλᾷ τήν ἀτμόσφαιρα πανήγυρης τοῦ καινούργιου πού ἔφερε ὁ Χριστός μας. Ὅλα αὐτά πού ἀναφέραμε σήμερα εἶναι θαυμαστά, καινούργια, ἀνατρεπτικά. Ἰκανά νά μᾶς ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴ ρουτίνα καί τὰ ἀδιέξοδα, καί νά δώσουν νόημα στήν χριστιανικὴ μας ιδιότητα.

Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἱ.Μ. Πειραιῶς

*...καὶ συμφώνως δοξάζομεν τὸ Πανάγιον Πνεῦμα
(ἀπὸ τὸ κοντάκιο τῆς Πεντηκοστῆς)*

Ἡ κατάληξη τοῦ κοντακίου τῆς γενέθλιας γιὰ τὴν Ἐκκλησία ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς τονίζει αὐτὸ πού ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιὰ κάθε ἑορτὴ καὶ γιὰ κάθε πνευματικό γεγονός: τὴ συμφωνία τῶν πιστῶν, τὴν ἐνότητα δηλαδὴ τῶν καρδιῶν τους ὥστε μία νὰ εἶναι καὶ ἡ φωνὴ τους. Ὅ,τι τονίζει ἡ ὑμολογία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο, ὅτι ὑπῆρξε ἡ φωνὴ τοῦ Λόγου Χριστοῦ, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μέ τὴν Πεντηκοστή, τὸ ἴδιο συμβαίνει μέ κάθε ἐκκλησιαστικό γεγονός. Μέ ἄλλα λόγια γιὰ νὰ δοξολογηθεῖ ἓνα γεγονός τῆς πίστεως ἀπαιτεῖται οἱ καρδιές τῶν χριστιανῶν νὰ εἶναι προσηλωμένες σ' Ἐκεῖνον πού τούς ἐνέταξε στό σῶμα Του, τὴν Ἐκκλησία, κάνοντάς τους ἓνα μεταξύ τους, καὶ συνεπῶς ὁ ρυθμός τους νὰ χτυπᾷ στόν ἴδιο ρυθμό μέ τὴν ἀγάπη Ἐκεῖνου, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Μέ μία φωνὴ ὅλοι δοξολογοῦμε τὸ Πανάγιο Πνεῦμα» – τὸ παρακαλοῦμε ἀδιάκοπα στό κέντρο τῶν μυστηρίων, τὴ Θεία Εὐχαριστία: «Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν καὶ ἀνυμνεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά Σου». Ἄν τυχόν κυριαρχεῖ ἄλλη φωνὴ μέσα στόν πιστό ἀπὸ ὅ,τι ἡ

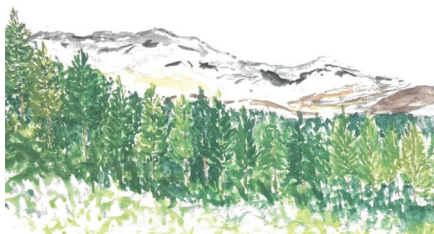
κοινὴ ἐκκλησιαστικὴ φωνή, ἂν δηλαδὴ ὑπερτερεῖ ἡ φωνὴ τοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τῆς ἀλαζονείας του, ἐκεῖ ἡ ὅποια δοξολογία καὶ ὁμολογία Χριστοῦ εἶναι ψεύτικη.

Λοιπόν, τὸ σημαντικότερο στοιχεῖο τῆς πίστεως ὡς ὀρθῆς ἀναφορᾶς στόν Θεό καὶ σχέσεως μέ Αὐτόν εἶναι ἡ ἐνότητα τῶν πιστῶν. Στὴν ἐνότητα φανερῶνται ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού καθιστᾷ φανερό στόν ἄνθρωπο καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, διὰ τοῦ Ὁποίου ὁδηγούμεστε στόν Θεό Πατέρα. Καὶ ἡ ἐνότητα αὐτῆ, αὐτονόητα, προϋποθέτει τὴν ἀγάπη. Τὴν ἀγάπη πού ἀπεκάλυψε ὁ Ἰησοῦς Χριστός, χαρακτηριστικό τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἐτοιμότητα θυσίας καὶ τοῦ ἑαυτοῦ πρὸς χάρη τοῦ ἄλλου. Κι αὐτὸ σημαίνει ὅτι μόνον ἓνας σταυρωμένος σάν τὸν Χριστό μπορεί γνήσια νὰ ὁμολογήσει ὅτι εἶναι ἐνωμένος μέ τούς συνανθρώπους του, συνεπῶς νὰ βρεθεῖ στό χαρισματικό στοιχεῖο καὶ τῆς ὀρθῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ.

Δέν εἶναι εὐκόλο πρᾶγμα νὰ εἶσαι χριστιανός – πρέπει νὰ ἔχεις ἀποφασίσει τὸν θάνατό σου! Καὶ στό σημεῖο αὐτὸ κρινόμαστε ὄντως οἱ χριστιανοί. Τί εἰκόνα παρουσιάζουμε συχνά, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε τίς περισσότερες φορές,

στή ζωή μας; Τοῦ ἀνθρώπου πού εἶναι ἐγκλωβισμένος σέ διαμάχες καί ἔχθρες πρὸς διεκδίκηση τῶν «δικαιωμάτων» του· πού ἐλάχιστα ἐλέγχει τὰ λόγια του πού ἐκτοξεύονται ἔνθεν ἀκαίρως προσβάλλοντας τοὺς συνανθρώπους του εἴτε γιατί δέν κάνουν τό θέλημά του εἴτε γιατί ὁ ἴδιος συσχηματίζεται πρὸς τό δικό τους κοσμικό πνεῦμα· πού δέν μπορεῖ νά βρεῖ τόπο «καταπαύσεως» καί ἡρεμίας μέσα του, γιατί ὅλο καί κάτι συμβαίνει πού τόν ταράζει, τόν ἀγχώνει, τόν θέτει ἐκτός ἑαυτοῦ! Κι αἰτία εἶναι ἡ ἔλλειψη ἀκριβῶς τῆς ἀγάπης, δηλαδή τῆς παρουσίας τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ στή ζωή του. Ὁ ἐγωισμός μέ ὅλα τὰ ἀρνητικά καί τραγικά παρεπόμενά του εἶναι τό «ἀφεντικό» του, ὁπότε σ' ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο φαύει κανεῖς ἀνάγλυφα ὀτιδήποτε ἄλλο πέραν τῆς θεϊκῆς πραγματικότητας. Κι ὅ,τι δέν ἔχει Θεό ξέρουμε τί ἔχει: τή δαιμονική παρουσία πού καθιστᾷ κόλαση τή ζωή ἤδη ἀπό τό ἐδῶ καί τό τώρα.

Αὐτό δέν λείει τό κοντάκιο τῆς ἐορτῆς; Ὅταν οἱ ἄνθρωποι κινούμενοι ἀπό τήν ἀλαζονεία τους θέλησαν νά οἰκοδομήσουν ἕναν πύργο πού θά ἔφτανε στόν «Θεό», εἶδαν τό ἀποτέλεσμα: ἔχασαν

Ἄπιτλο

τήν ἐπικοινωνία μεταξύ τους – ἡ διαγραφή τοῦ Θεοῦ ἔφερε τή διακοπή τῶν μεταξύ τους σχέσεων. Ὁ καθένας κλείστηκε στόν δικό του μικρόκοσμο θεωρώντας τόν ἄλλον ὡς ἀντίπαλο πού ἔπρεπε νά ἐξολοθρευτεῖ ἢ νά τόν ἀνεχτεῖ γιά νά μήν καταστραφεῖ ὁ ἴδιος ἀπό αὐτόν. Κι ἔπρεπε νά ἔρθει ὁ Κύριος κι ἔπειτα νά στείλει τό ἅγιον Πνεῦμα Του προκειμένου τὰ πράγματα νά ἐπανέλθουν στήν «κανονικότητά» τους. Καί κανονικότητα ἦταν ὁ ἄνθρωπος νά θυμηθεῖ ὅτι συνιστᾷ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ πού προορισμό ἔχει τήν πλήρη ὁμοίωσή Του πρὸς Ἐκεῖνον. Τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἔσβησε τή φωτιά τῆς δαιμονικῆς ἀλαζονείας, ἔσβησε δηλαδή τίς μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἔχθρες, κι ἔνωσε τίς καρδιές, «συγκολλώντας» τες μέ τό μόνο συνδετικό στοιχείο, τή χάρη τῆς ἀγάπης. «Ὅτε τοῦ πυρός τὰς γλώσσας διένειμεν, εἰς ἐνότητά πάντας ἐκάλεσε».

Δέν λένε ἄσκοπα οἱ ἅγιοί μας ὅτι ὅλος ὁ σκοπός τελικῶς τοῦ χριστιανοῦ εἶναι νά κρατήσῃ τήν καθαρότητα τοῦ ἀγίου βαπτίσματός του, νά κρατήσῃ δηλαδή τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ πού ἔλαβε κατά τήν προσωπική του Πεντηκοστή εἰσερχόμενος στήν Ἐκκλησία, ὅπως τό εἶπε καί ὁ μέγας νεώτερος ἅγιος Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ: «ὅλος ὁ σκοπός τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἀπόκτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἀπόκτηση, μέ τήν ἐννοία ὅτι λαμβάνουμε κατά τό βάπτισμα τό ἅγιον Πνεῦμα καί ἀγωνιζόμαστε ἔπειτα νά διακρατήσουμε καί νά αὐξήσουμε τό Πνεῦμα αὐτό ἐφαρμόζοντας τίς ἅγιες ἐντολές τοῦ Χριστοῦ καί μετέχοντας ἐν μετανοίᾳ στά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας.

Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XXII) Ἡ συνοδικότητα στήν κανονική παράδοση τῆς Ἐκκλησίας (Β')

Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας

Συνεχίζοντας τήν μελέτη τῆς συνοδικότητας ἀπό τήν πλευρά τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, στό παρόν καί τό ἐπόμενο σημείωμα θά ἐγκύψουμε στόν θεσμό τῶν ἐπισκοπικῶν συνόδων. Οἱ κανόνες τῶν πρώτων συνόδων ἀσχολοῦνται ἰδιαίτερα μέ τίς σχέσεις μεταξύ ἐπισκόπων καί μεταξύ τοπικῶν Ἐκκλησιῶν (ἐπισκοπῶν), σέ περιφερειακό ἤ ἐπαρχιακό ἐπίπεδο. Σέ αὐτό τό ὑπερτοπικό ἐπίπεδο, ἴσχυε τό γνωστό ὡς μητροπολιτικό σύστημα, δηλαδή ἡ διακυβέρνηση ἑνός συνόλου τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, στό πλαίσιο τῶν ρωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν (οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν ὑποδιαιρέσεις τῶν πολιτικῶν «διοικήσεων»), ἀπό τή σύνοδο τῶν ἐπισκόπων τῆς περιοχῆς, ὑπό τήν προεδρία τοῦ ἐπισκόπου τῆς μητροπολιτικῆς πόλης, δηλαδή τοῦ μητροπολίτη. Αὐτή ἡ μητροπολιτική σύνοδος ἦταν ἤδη σέ ἰσχὺ ὅταν ἡ Πρώτη Οἰκουμενική Σύνοδος τήν θεσμοθέτησε ἐπίσημα. Ὅπως καί γιά τόν τοπικό ἐπίσκοπο, οἱ κανόνες προβλέπουν ἕνα ὀρισμένο βαθμό αὐτονομίας τῆς τοπικῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων.

Ἔτσι, ἡ Δεύτερη Οἰκουμενική Σύνοδος (Κωνσταντινούπολη, 381), μέ τόν δεύτερο κανόνα της, ἀπαγόρευσε τήν παρέμβαση ἐπισκόπων σέ ἐκκλησιαστικές

ἐπαρχίες ἐκτός ἀπό τή δική τους (ὅπως συνέβαινε μερικές φορές μεταξύ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξάνδρειας καί τῆς Κωνσταντινουπόλεως). Ἡ Σύνοδος τῆς Ἐφέσου, πού ἀναγνωρίστηκε ὡς ἡ Τρίτη Οἰκουμενική Σύνοδος (431), ὄρισε ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Κύπρου μποροῦν νά τελοῦν οἱ ἴδιοι τίς χειροτονίες τῶν ἐπισκόπων, χωρίς τήν παρέμβαση τοῦ Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας (γεγονός πού θεωρεῖται ὅτι τήν κατέστησε αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία). Ἡ σύνοδος κάθε ἐπαρχίας ἦταν ἐπομένως ὑπεύθυνη γιά τή διαχείριση τῶν ζητημάτων πού ἀφοροῦσαν τοὺς ἐπίσκοπους τῆς περιοχῆς. Γιά παράδειγμα, ὁ 16ος κανόνας τῆς Ἀντιοχείας (314) ὀρίζει ὅτι ἕνας ἐπίσκοπος χωρίς ἐπισκοπή δέν μπορεῖ νά ἀναλάβει κενή ἔδρα χωρίς τήν ἀπόφαση τῆς συνόδου, ἐνῶ ὁ κανόνας 17 τῆς ἴδιας Συνόδου προβλέπει τόν ἀποκλεισμό ἀπό τήν κοινωνία ἑνός ἐπισκόπου πού ἀρνεῖται τίς εὐθύνες του μετά τή χειροτονία καί παρέχει στή σύνοδο τό δικαίωμα νά ἀποφανθεῖ γιά τήν ὑπόθεσή του.

Συνεπῶς, ἐνῶ ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκόπου ἐντός τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας του εἶναι ἀναμφισβήτητη, ἐκτός αὐτῆς ἡ ἐπαρχιακή σύνοδος φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως νά εἶναι μιά ἀνώτερη ἐξουσία.

Πράγματι, η εμφάνιση αυτής της συνδικτικής διοίκησης εγείρει τό ζήτημα της σχέσης μεταξύ της επισκοπής και της επαρχιακής Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ τελευταία μιὰ ὀντότητα κατά τόν ἴδιο τρόπο πού εἶναι ἡ τοπική Ἐκκλησία; Ἐπιπλέον, πῶς συμβιβάζεται ἡ ἐξουσία τοῦ τοπικοῦ ἐπισκόπου μέ αὐτήν τῆς συνόδου ἢ τοῦ μητροπολίτη; Εἶναι ἡ αὐτονομία τῆς ἐπαρχίας ἰσοδύναμη μέ αὐτήν τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας; Δεδομένου ὅτι μιὰ ἐξέταση αὐτῶν τῶν ἐρωτημάτων δέν εἶναι δυνατή ἐδῶ, θά περιοριστοῦμε μόνο νά δοῦμε ἐάν ἡ νομοθεσία πού ἀφορᾶ τίς συνόδους ἀντικατοπτρίζει, σέ γενικές γραμμές, τήν πατερική ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων, μέ τήν ὁποία ἀσχοληθήκαμε στά προηγούμενα σημειώματά μας. Τό ζήτημα φαίνεται πιό περίπλοκο ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν τήν ἀρχή πού ἐπαναλαμβάνει συχνά ὁ Ἅγιος Κυπριανός Καρθαγένης ὅτι ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ὑπόλογος μόνο στόν Θεό (βλ. *Ερ.* 55, 21, 2· 57, 5, 2· 59, 14, 2· 69, 17, 1· 72, 3, 2· 73, 26, 1).

Μέ τούς κανόνες 4, 5 καί 6 τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νίκαιας, γιά πρώτη φορά στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, ἀναδύθηκε μιὰ διοικητική περιφερειακή μορφή: ἡ ἐπαρχιακή σύνοδος. Αὐτό τό διοικητικό σύστημα ὁργανώθηκε σύμφωνα μέ ἕνα ἐδαφικό κριτήριο ἐγγύτητας ἐντός τῶν ὁρίων τῆς πολιτικῆς ἐπαρχίας τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Κανόνας 4 ὀρίζει ὅτι ἡ ἐκλογή ἑνός ἐπισκόπου θά πρέπει νά πραγματοποιεῖται, στό μέτρο τοῦ δυνατοῦ, ἀπό ὅλους τούς ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας. Ὁ ἐπόμενος κανόνας ὀρίζει τή σύγκληση ἐπαρχια-

κῶν συνόδων, δύο φορές τόν χρόνο, γιά νά ἐξεταστεῖ ἐάν εἶναι δίκαιη ἡ ἐπιβολή ἀκοινωνησίας κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἀπό τόν ἐπίσκοπό τους, «σύμφωνα μέ τόν κανόνα πού ὀρίζει ὅτι ὅσοι ἔχουν ἀφοριστεῖ ἀπό μερικούς δέν πρέπει νά γίνονται δεκτοί ἀπό ἄλλους». Ὁ 6ος Κανόνας ἐπιβεβαιώνει τά προνόμια τῶν μητροπολιτῶν ὀρισμένων ἐπαρχιῶν (Ἀλεξάνδρειας, Ρώμης, Ἀντιόχειας) καί ἀφ' ἑτέρου, ἀπαγορεύει τήν ἐπισκοπική χειροτονία χωρίς τή σύμφωνη γνώμη τοῦ μητροπολίτη, καί σημειώνει ὅτι, ἐλλείψει ὁμόφωνης ψήφου, ἄς «ὑπερισχύει ἡ ψῆφος τῆς πλειοψηφίας».

Ἔχει ὑποστηριχθεῖ (π.χ. André De Halleux) ὅτι τό πνεῦμα τῶν κανόνων 4 καί 5 εἶναι περισσότερο ρεαλιστικό παρά ἐκκλησιολογικό καί ὅτι ὁ θεσμός τῶν συνόδων δέν ἦταν, στήν οὐσία, παρά μιὰ προσαρμογή στίς διοικητικές δομές τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀκόμη κι ἂν οἱ ἱστορικοί καί πρακτικοί παράγοντες ὑπῆρξαν καθοριστικοί, ἡ ἐκκλησιολογική σημασία τῶν συνόδων δέν μπορεῖ νά παραβλεφθεῖ. Τό καίριο ἐρώτημα πού τίθεται ἐδῶ εἶναι ἂν, σύμφωνα μέ τήν κανονική αὐτή νομοθεσία, ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκόπου δέν ἀποτελεῖ πλέον τήν ὑστατή ἐκκλησιαστική ἀρχή, ἀλλά ὅτι, ἀντίθετα, ὁ ἴδιος ὁ ἐπίσκοπος καθίσταται ὑποταγμένος στίς ἀποφάσεις καί στήν ἐξουσία ἑνός συλλογικοῦ ὀργάνου γύρω ἀπό τόν μητροπολίτη. Ἄν συμβαίνει αὐτό, τότε ἡ κυπριανική ἀρχή, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὁ ἐπίσκοπος λογοδοτεῖ μόνο στόν Θεό, φαίνεται ὅτι ἀπορρίπτεται ἀπό τήν Νίκαια. Ἐπιπλέον, μέ τό κριτήριο τῆς πλειοψηφίας πού καθι-

ερώνεται από τον 6ο κανόνα, φαίνεται ότι απομακρυνόμαστε από το ιδεώδες της όμοφωνίας που υπερασπιζόταν επίσης ο Κυπριανός, υιοθετώντας μάλλον ένα περισσότερο νομικό μοντέλο. Είναι λοιπόν σημαντικό να εξετάσουμε προσεκτικά αυτά τα δύο θέματα.

Στό ζήτημα της σχέσης μεταξύ της εξουσίας του επισκόπου και εκείνης της συνόδου το διακύβευμα είναι η διαφύλαξη της ισορροπίας ανάμεσα στην εκκλησιαστική αυτονομία της τοπικής Έκκλησίας, και άρα την καθολικότητά της, και στην κοινωνία των Έκκλησιών που εξασφαλίζεται μέσω του συνοδικού θεσμού. Οι κανόνες της Α΄ Οικουμενικής της Νικαίας για τον συνοδικό θεσμό φαίνεται να σηματοδοτούν μια μετάβαση προς μια πιο οικουμενική εκκλησιολογία, δεδομένου ότι ο επίσκοπος δεν αποτελεί πλέον το τελευταίο σημείο αναφοράς όσον αφορά το καθεστώς ενός μέλους της Έκκλησίας του. Έξάλλου, ο 5ος κανόνας της Νικαίας συνεπάγεται για πρώτη φορά την άσκηση μιας ορισμένης εξουσίας πάνω στην τοπική Έκκλησία.

Χωρίς να παρουσιάσουμε εδώ σε βάθος την σχετική συζήτηση για το πρόβλημα αυτό, πρέπει να επισημάνουμε κάτι που σχετίζεται και με την επίδραση της εκκλησιολογίας του Κυπριανού. Όπως παρατηρούμε και στον Άγιο επίσκοπο της Καρθαγένης, πρέπει εδώ να διακρίνουμε μια άμφισημία και όχι μια αντίθεση ανάμεσα στην καθολικότητα ή την αυτονομία της τοπικής Έκκλησίας και την «εξουσία» της επισκοπικής συνόδου. Όπως έχει υποστηρίξει ο μητρο-

πολίτης Περγάμου Ίωάννης Ζηζιούλας, οι σύνοδοι δεν πρέπει να θεωρούνται «ένας θεσμός πάνω από την τοπική Έκκλησία», αφού η εξουσία τους ασκείται μόνο «μέσω της τοπικής Έκκλησίας». Πρώτον, μία σύνοδος δεν ασχολείται ποτέ με υποθέσεις που αφορούν αποκλειστικά μία τοπική Έκκλησία και σίτις όποιες η εξουσία του επισκόπου παραμένει άκέραιη· αντίθετα, ασχολείται με ζητήματα των οποίων η σημασία υπερβαίνει τα όρια μιας κοινότητας. Δεύτερον, η εφαρμογή μιας συνοδικής απόφασης δεν εκφράζει μία εξωτερική υποταγή του επισκόπου ή της Έκκλησίας σε αυτόν τον θεσμό, διότι το πρόβλημα μπορεί να λυθεί «μόνο από μία σύνοδο της οποίας μέλος είναι και ο ίδιος ο ενδιαφερόμενος επίσκοπος». Κάθε επίσκοπος συμμετέχει αυτοδικαίως στη σύνοδο της περιοχής του. Η σύνοδος δεν ασκεί, με την αυστηρή έννοια, μία εξωτερική εξουσία πάνω στην τοπική Έκκλησία, αφού αυτή συμμετέχει –στο πρόσωπο του επισκόπου της– στη λήψη των αποφάσεων.

Είναι εξαιρετικά σημαντικό ο πιστός να συνδέεται με την επαρχιακή (σήμερα κατά τόπον) ή και ολόκληρη την Έκκλησία ως μέλος μιας τοπικής Έκκλησίας και μέσω του επισκόπου του, ο οποίος ως ενδιάμεσος ή μεσολαβητής (ανάμεσα στην τοπική και την όλη Έκκλησία) δεν μπορεί να αποκλειστεί από τη σύνοδο. Η σύνοδος δεν μπορεί να παρακάμψει τη σχέση ανάμεσα στον επίσκοπο και τα μέλη της Έκκλησίας του, από όπου προκύπτει και η τεράστια ευθύνη του επισκόπου.

Ποιμαντικές και ψυχαναλυτικές ρήσεις του Χριστού (Α')

Άρχιμ. Χρυσοστόμου-Γρηγορίου Τύμπα
Ίατροϋ, Δρος Ψυχανάλυσης

Παρακολουθήσαμε έως τώρα τις βασικές ποιμαντικές αρχές, της «ἐκκλησιολογικῆς καὶ μυστηριακῆς βάσης», τοῦ σεβασμοῦ τῆς «ἐλευθερίας τοῦ προσώπου» καθὼς καὶ τὴν «ἀρχὴ τῆς συνεργίας», ἀλλὰ καὶ τὶς εἰδικότερες ἀρχές τῆς «ἀναλογίας, ἱστορικότητας καὶ προσαρμογῆς στὶς κοινωνικὲς συνθήκες», οἱ ὁποῖες καλοῦνται νὰ ὑπηρετοῦν τὶς γενικότερες ἀρχές. Σὲ αὐτὴν τὴν σύνθεση, ἔρχεται ὁ χῶρος τῆς σύγχρονης ψυχολογίας νὰ δημιουργήσει μία περιρρέουσα ἀντίληψη γύρω ἀπὸ τὴν ὑποθετικὰ «τεράστια» ἀπόκλιση μεταξύ ποιμαντικῆς ἐπιστήμης καὶ ψυχαναλυτικῆς σκέψης. Ὡστόσο, ἡ βαθύτερη ἀνάγνωση τῶν λόγων τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει ἓνα οὐσιαστικὰ ποιμαντικό καὶ γνήσια «ψυχαναλυτικό» κάλεσμα πρὸς αὐτογνωσία καὶ σύνδεση μὲ τὸν «Ἄλλο», κάτι πού ἄλλωστε συνιστᾶ στόχο καὶ τῆς Ποιμαντικῆς καὶ τῆς ὁποιας ψυχοθεραπείας.

Γνωρίζουμε ὅτι ὁ Ἄρχιποίμην Χριστός ἔχει καταθέσει λόγους ἀληθείας κρυμμένους «ἐν παραβολαῖς»¹, ἐνῶ καὶ τὰ ἄμεσα λόγια του, ὡς «ρήματα ζωῆς αἰωνίου», φέρουν αἰώνιες προοπτικὲς καὶ ἐπεξηγήσεις πού μποροῦν νὰ γίνονται ἀπόλυτα σύγχρονες τὴν κάθε στιγμή. Θὰ ἐπιχειρήσουμε στὶς ἐπόμενες

συνέχειες ἀνάλυση τριῶν τέτοιων λόγων τοῦ Χριστοῦ, οἱ ὁποῖοι θὰ μπορούσαν νὰ συνδεθοῦν μὲ τὰ τρία στάδια τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας τοῦ Θεοῦ, ἦτοι τῆς ἀληθείας κατὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, κατὰ τὴν Καινὴ, καὶ κατὰ τὴν Πεντηκοστή.

Εἶναι ἐκπληκτικό ὅτι, μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ τῆς σύγχρονης ἀνάγνωσης τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ, οὐσιαστικὰ ἐρχόμαστε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν περιοχὴ τοῦ ἀνεπίγνωστου ψυχικοῦ χώρου, τὴν ἴδια τὴν δυναμικὴ τοῦ ἀσυνειδήτου – ἔννοιας ἢ ὁποῖα ἀναδύθηκε μὲν στὸ ἐπιστημολογικὸ στερέωμα κυρίως μετὰ τὸν Διαφωτισμό. Δέν θὰ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια νὰ ὑποστηρίξουμε λοιπὸν ὅτι αὐτὴν τὴν ἴδια ἀρχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης περὶ ψυχῆς, τὴν αὐτογνωσία, μᾶς τὴν ἀποκαλύπτει μὲ τὰ βαθύτατα λόγια ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, καθὼς μᾶς καλεῖ νὰ ἀποδίδουμε τὴν «δικαίαν κρίση»: «μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε»². Τὸ «κατ' ὄψιν» ἐμπίπτει στὴν περιοχὴ τοῦ ἐπιφανειακοῦ «ἐγώ», τοῦ λογικοῦ ἑαυτοῦ, ἐνῶ ἡ δικαίαν κρίση στὴν περιοχὴ τοῦ βαθύτερου ἀσυνειδήτου εἶναι. Αὐτὴ ἡ θέση δέν εἶναι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ ἀρχὴ του «γνώθι σεαυτόν»³, καθὼς καὶ τὸ σωκρατικὸ «ἐπιμελεῖσθαι ἑαυτοῦ»⁴.

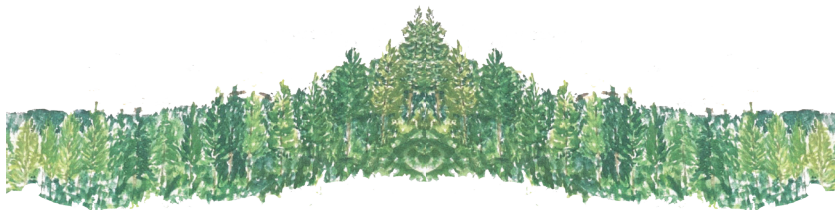
Ὅπως προτρέπεται καί στους Μακαρισμούς, μέ τό «μακάριοι οἱ πεινῶντες καί διψῶντες τήν δικαιοσύνην ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται»⁵, καλούμεθα γιά μία δίκαιη καί βαθιά καί συνειδητοποιημένη ἐπίγνωση τῶν προσωπικῶν μας θέσεων, ἐμπειριῶν καί ἀντιλήψεων, τά ὅποια συχνά συνδέονται καί μέ τήν ἴδια τήν ψυχική «παράλυση» καί τήν ἀμαρτία.⁶ Ἡ «δικαία κρίση» εἶναι μία ψυχαναλυτικοῦ τύπου πρόκληση, καθῶς ὑπονοεῖ μία βαθύτερη δυναμική στήν ὁποία ἐδράζει ὁ ὅλος ψυχισμός μας.

Στήν ἀρχαιότητα, κυρίως στήν Πολιτεία τοῦ Πλάτωνα, ἡ δικαιοσύνη ἐνέχει στοιχεῖα ἰσορροπίας τοῦ ψυχισμοῦ (λογιστικοῦ, θυμικοῦ καί ἐπιθυμητικοῦ) καθῶς καί ἐφαρμογῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Τήν δικαιοσύνη, στό ἐξωτερικό ἐπίπεδο, ἀποδίδουν σωστά οἱ φιλόσοφοι-βασιλεῖς, ἐφόσον ἐπί μακρόν ἔχουν ἐκπαιδευθεῖ νά ἀποκτήσουν τήν ἀνώτερη γνώση τοῦ Ἁγαθοῦ.⁷ Πολλές σχολές τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ψυχισμοῦ σήμερα περιστρέφονται γύρω ἀπό τό διακύβευμα τῆς αὐτογνωσίας, μέσα ἀπό τήν ἀντίληψη τῶν ἀσυ-

νείδητων ὁρμῶν, ἐπιθυμιῶν καί ἐπιδιώξεων. Αὐτός ἐπίσης ἦταν καί ἕνας πνευματικός στόχος τοῦ πιστοῦ στήν Παλαιά Διαθήκη, ὁ ὁποῖος ὤφειλε νά μάθει τά «δικαιώματα» τοῦ Θεοῦ, καί νά κριθεῖ μέ βάση τήν ἀκακία καί δικαιοσύνη.⁸

Εἶναι ἔκδηλο λοιπόν, ὅτι πίσω ἀπό τό κάλεσμα τοῦ Κυρίου γιά τήν «δικαία κρίση», κρύβεται μία πρώτου μεγέθους ποιμαντική καί ψυχαναλυτική πρόκληση, νά ὀδηγηθοῦμε στήν ἀντίληψη ἐκείνη πού ἐμπίπτει στήν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Αὐτό δέν μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ παρά μέσω τῆς μεταστροφῆς τῆς κρίσης τοῦ νοῦ μας, ὁ ὁποῖος ἐνῶ παρά φύσιν κινεῖται πρὸς τήν ἐγωκεντρική κρίση, στό κατά φύσιν καλεῖται πρὸς τήν μετά-νοια. Αὐτή ἡ ἐπίγνωση τῆς βαθύτερης ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου συνιστᾷ καί ἕνα πρώτο στόχο γιά τήν πράξη τῆς Ποιμαντικῆς, φέρνοντας τόν ἄνθρωπο ἀντιμέτωπο μέ τήν «δικαία κρίση» τοῦ Θεοῦ. Ἀπώτερα δέ, μέ τόν ζωντανό ὀργανισμό τῆς Ἐκκλησίας ὅπου ἀκριβῶς καλλιεργεῖται αὐτό τό πνεῦμα τῆς θείας δικαιοσύνης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. *Ματθ.* 13, 13: «διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσιν καί ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν οὐδὲ συνιούσιν». 2. *Ἰω.* 7, 24. 3. Ἀποδίδεται στόν Χεῖλωνα Δαμαγῆτου τόν Λακεδαιμόνιο, ἕναν ἀπό τούς ἐπτά σοφούς. 4. Βλ. Πλάτων, *Ἀπολογία Σωκράτους Ἠθικός*, 36a1. 5. *Ματθ.* 5, 6. 6. Βλ. Φρανσουάζ Ντολτό, *Τά Εὐαγγέλια καί ἡ πίστη. Ὁ κίνδυνος μιᾶς ψυχαναλυτικῆς ματιᾶς*, μτφ. Ἐλισάβετ Κούκη, Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας 2022, σ. 201: «Ἡ ἀμαρτία εἶναι μία στιγμιαία παράλυση. “Ἐμπρός” λέγει ὁ Ἰησοῦς, “μὴν παραλύεις πιά”...». 7. Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία* 331d-368c. 8. *Ψαλμ.* 7, 9: «Κύριος κρινεῖ λαούς. κρινόν με, Κύριε, κατὰ τήν δικαιοσύνην μου καί κατὰ τήν ἀκακίαν μου ἐπ’ ἐμοί».

Δεσποτικά στιχηρά - Διαδοχή Ἀποστολική

π. Χρυσοβαλάντη Θεοδώρου

προϊστ. Ἰ.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἁγ. Στεφάνου Ἀττικῆς, Δρος Λειτουργικῆς

Δεσποτικά στιχηρά. Ἔτσι λέγονται τὰ στιχηρά ἐκεῖνα τροπάρια τῆς Παρακλητικῆς, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στὸν Δεσπότη Χριστό. Διακρίνονται σέ κατασκευαστικά, σταυρώσιμα καὶ νεκρώσιμα.

Δεσποτικός θρόνος. Εἶναι ὁ θρόνος ὅπου κάθεται ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὴν θεία Λειτουργία. Παλαιότερα κυρίως βρισκόταν μέσα στὸ ἱερό Βῆμα καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα. Ἀπὸ τότε ὅμως πού ὑπερυψώθηκε τὸ Τέμπλο, ὁ θρόνος τοποθετήθηκε στὸ δεξιό μέρος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τοῦ Ναοῦ.

Ὁ Δεσποτικός θρόνος ἔχει εἰκόνα τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, γιατί ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι ζωντανή εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, καθόσον ὁ Χριστός εἶναι ὁ μόνος Ἀρχιερέας.

Δευτέρα Καθαρά. Ἔτσι ὀνομάζεται ἡ Δευτέρα τῆς Α΄ ἐβδομάδας τῶν Νηστειῶν, δηλαδή ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Σύμφωνα μέ τίς Ἀποστολικές Διαταγές τότε ἀρχίζει ἡ νηστεία: «Νά τηρεῖτε τὴ νηστεία τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ἀνάμνηση τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου καὶ τῆς

νομοθεσίας. Νά τηρεῖται αὐτή ἡ νηστεία πρὶν ἀπὸ τὴ νηστεία τοῦ Πάσχα, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ Δευτέρα καὶ συμπληρούμενη τὴν Παρασκευή» (ΕΠΕ 1, 249).

Δευτέρα Μεγάλη. Εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας, δηλαδή τῆς Ἑβδομάδας πού προηγεῖται τοῦ Ἁγίου Πάσχα. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἐνθουμούμαστε τὸν Πάγκαλο Ἰωσήφ ὡς τύπο τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ξηρανθεῖσα ἀπὸ τὸν Κύριο συκιά, γεγονός πού συνέβη λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου. Ὁ Ὅρθρος τῆς ἡμέρας αὐτῆς γίνεται τὸ ἀπόγευμα τῆς προηγούμενης ἡμέρας, Κυριακῆς των Βαΐων. Τὸ πρωὶ γίνεται ἡ ἀκολουθία τῶν Ὁρῶν καὶ ὁ Ἐσπερινός τῆς Μεγάλης Τρίτης σέ συνδυασμὸ μέ Προηγιασμένη θεία Λειτουργία. Τὸ ἀπόγευμα, τελεῖται ὁ Ὅρθρος τῆς ἐπομένης ἡμέρας, δηλαδή τῆς Μεγάλης Τρίτης.

Διαδοχή Ἀποστολική. Ὁ ὅρος αὐτός ἀποδίδει τὴν ἀδιάκοπη μετάδοση τοῦ χαρίσματος τῆς Ἱερωσύνης, τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ τρόπου ζωῆς, ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους μέχρι τοὺς σημερινούς Ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας μας.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία λέγεται Ἀποστολική. Γιατί καὶ οἱ Ἐπίσκοποι τῆς εἶναι διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων,

καί γιατί κατέχει τήν ἀλήθεια, ὅπως τή δίδαξαν οἱ Ἀπόστολοι καί αὐτό ὀφείλεται στους Ἁγίους Πατέρες πού ὑπῆρξαν ἡ γέφυρα μεταξύ τῶν Ἀποστόλων καί ἡμῶν.

Αὐτά τά δύο, δηλαδή ἡ ἀποστολική διαδοχή τῶν Ἐπισκόπων καί ἡ ἀνόθευτη ἀποστολική διδασκαλία, συνδέονται μεταξύ τους ἢ μᾶλλον ταυτίζονται. Ἡ ἀποστολική διαδοχή τῶν Ἐπισκόπων, δέν εἶναι μιᾶ ἀδιάκοπη σειρά διδασκαλίας καί διδασκάλων, οὔτε ἀκόμη μιᾶ τυπική σειρά χειροτονιῶν, ἀλλά «ἡ πλήρως διδακτική καί πλήρως χαρισματική διαδοχή». Δηλαδή, ἀποστολική διαδοχή εἶναι κυρίως ἡ μετάδοση στίς ἐπόμενες γενιές τῆς ὀλοκληρωμένης –καθολικῆς– ἀλήθειας ὅπως τήν παρέδωσαν οἱ Ἀπόστολοι. Διότι οἱ Ἀπόστολοι, ὅταν χειροτονοῦσαν τούς διαδόχους τους, δέν ἤθελαν ἀπλῶς νά μεταδώσουν τήν ἐξουσία πού εἶχαν, οὔτε νά ἀποκτήσουν ἀπλῶς μαθητές πού νά γνωρίζουν τήν ἀλήθεια, ἀλλά μετέδωσαν σ' αὐτούς ὀλόκληρη τή ζωή, ὀλόκληρη τήν ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας. Καί ὅσοι βρίσκονται ἔξω ἀπό τήν ἀλήθεια καί τή ζωή τῶν Ἀποστόλων, βρίσκονται ἔξω ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς δίνει τήν ἐξῆς μαρτυρία σχετικά μέ τήν ἀποστολική διαδοχή:

«Τώρα λοιπόν, (τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς) ἐκπληρώθηκε ἡ ὑπόσχεση πού ἔδωσε ὁ Χριστός καί κατέβηκε τό Ἅγιο Πνεῦμα, σταλμένο καί δοσμένο ἀπό τόν Πατέρα καί τόν Υἱό. Καί ἀφοῦ περιέλαμψε τούς ἁγίους μαθητές καί τούς ἀναψε μέ θεῖο τρόπο σάν πραγματικές λαμπάδες, καί μᾶλλον τούς ἀνέδει-

ξε σέ ὑπερκόσμιους καί παγκόσμιους φωστῆρες, πού ἔχουν τή θέση αἰώνιας ζωῆς, φώτισε μέσω αὐτῶν ὅλη τήν οἰκουμένη. Καί ὅπως ἂν κανεῖς ἀνάψει ἀπό μιᾶ φωτεινῆ λαμπάδα μιαν ἄλλη καί ἀπό ἐκείνη μιᾶ ἄλλη καί οὕτω καθ' ἐξῆς, κρατώντας το μέ τή διαδοχή, ἔχει πάντοτε τό φῶς μόνιμα, ἔτσι καί μέσω τῆς χειροτονίας τῶν Ἀποστόλων ἐπάνω στους διαδόχους τους καί ἀπό αὐτούς πάλι σέ ἄλλους καί οὕτω καθ' ἐξῆς καθῶς διαδίδεται ἡ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, προχωρεῖ μέσω ὅλων τῶν γενεῶν καί φωτίζει ὅλους τούς εὐπειθεῖς στους πνευματικούς ποιμένες καί διδασκάλους.

Αὐτή, λοιπόν, τή χάρη καί τή δωρεά τοῦ Θεοῦ καί τόν μέσω τοῦ Εὐαγγελίου φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔρχεται νά φέρει στήν πόλη καθένας ἀπό τούς κατά καιρούς ἀρχιερεῖς. Καί ἐκεῖνοι πού ἀπωθοῦν κάποιον ἀπό αὐτούς, διακόπτουν τή Χάρη τοῦ Θεοῦ καί διασποῦν τή θεία διαδοχή καί ἀποχωρίζονται ἀπό τόν Θεό καί παραδίδονται σέ ἀλιτηριώδεις ἐπαναστάσεις καί συμφορές κάθε εἴδους» (ΕΠΕ 10, 113).

Πενταδάκτυλος

ΙΧ. Ἡ συνέχεια τοῦ ἔργου τους στή Βουλγαρία

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἁγίων Ἀναργύρων Ψυρρῆ

Ο Μεθόδιος ἐξεδήμησε εἰς Κύριον τήν 6ῃ Ἀπριλίου τοῦ 885. Ὁ διάδοχός του Γοράσδος ἦταν ἀποφασισμένος νά συνεχίσει τό ἔργο τοῦ διδασκάλου του, ἄν φυσικά τό ἐπέτρεπε ὁ Βίχιγκ! Οἱ ἄοκνες διαβολές τοῦ Βίχιγκ τελικά ἀπέδωσαν τά μέγιστα, ὥστε νά ἐπιτύχει ἀπό τόν πάπα Στέφανο Στ', διάδοχο τοῦ Ἀνδριανοῦ Γ' ἀπό τό 885, νά ἀναγνωρίσει τό δόγμα τοῦ *filioque*, γιά τό ὁποῖο εἶχε ἀναθεματισθεῖ ἀπό τόν Μεθόδιο, καί ἀνέθετε στόν τελευταῖο τήν διαποίμανση τῆς ἐκκλησίας, πού ἤγειτο ὁ Μεθόδιος. Ἀκόμη, ὁ πάπας διέταξε τόν Γοράσδο νά μεταβεῖ στήν Ρώμη καί μέ ἄλλη ἐπιστολή ἀπαγόρευε τήν χρήση τῆς σλαβικῆς στήν λατρεία.

Ὁ Γοράσδος καί ὁ ἄλλος διαπρεπής μαθητής τοῦ Μεθοδίου, ὁ Κλήμης, προσπάθησαν νά ἀντιδράσουν στήν νέα κατάσταση, ἀλλά χωρίς ἀποτέλεσμα, διότι ὁ Σβατοπλόυκ, κάτω ἀπό τήν πολιτική πίεση τῶν Γερμανῶν καί τῆς Ρώμης, μεταστράφηκε σέ ὑποστηρικτή τοῦ Βίχιγκ καί ξανάφερε τούς Γερμανούς κληρικούς· ἀπαγόρευσε τήν χρήση τῆς σλαβικῆς γλώσσας στήν λατρεία, καί τό χειρότερο ὅλων, ἀπέσυρε τήν ὑποστήριξή του ἀπό τούς μαθητές τοῦ Μεθοδίου, ἦταν περί τούς 200, κατά τρόπο πανηγυρικό, δηλαδή σέ μία δημόσια σύσκε-

ψη τούς παρέδωσε αἰχμαλώτους στούς Γερμανούς κληρικούς τοῦ Βίχιγκ.

Οἱ Γερμανοί ἄλλους πούλησαν σέ σκλαβοπάζαρα τῆς Βενετίας καί ἄλλους φυλάκισαν. Αὐτούς πού πούλησαν ὡς δούλους στήν Βενετία τούς ἐξαγόρασε ὁ αὐτοκράτορας Βασίλειος καί τούς μετέφερε στήν Κωνσταντινούπολη. Ὅσοι φυλακίσθηκαν, ἀργότερα ἐξορίσθηκαν σέ μία περιοχὴ τοῦ Δούναβη, ὅπου πολλοί πέθαναν ἀπό τίς κακουχίες.¹

Ὁ Γοράσδος καί μερικοί ἄλλοι ἐπέστρεψαν στήν Μοραβία, ἀλλά τό 907, ὅταν ἡ χώρα καταλήφθηκε ἀπό τούς Οὐγγρους καί καταστράφηκε –ἀπό τότε πέρασε ὀριστικά στήν λατινική ἐπιρροή– διασκορπίσθηκαν. Ὁ Γοράσδος πέρασε στήν Πολωνία, κάποιοι ἄλλοι στήν Βοημία. Ὁ Κλήμης καί πολλοί ἄλλοι μαθητές κατέφυγαν στήν Βουλγαρία, ὅπου ὁ Βόρις τούς δέχθηκε μέ πολύ ἐνθουσιασμό.

Ὁ ὀξυδερκής Βόρις († 907) κατάλαβε ὅτι ἦταν μία πρώτη τάξεως εὐκαιρία νά ἀναλάβει τήν πολιτιστική πρωτοπορία στόν σλαβικό κόσμο. Ἔτσι, ἐνῶ κράτησε στήν Πρεσλάβα, τήν πρωτεύουσα, τόν Κωνσταντῖνο τόν Πρεσβύτερο, στούς ἄλλους μαθητές, τόν Κλήμη, τόν Ναούμ, τόν Σάββα καί τόν Ἀγγελάριο, ἐπεφύλαξε μίαν ἄλλη ἀποστολή.

Ἡ δραστήρια πολιτική τοῦ Βόρι εἶχε ἐπεκτείνει τό Βουγαρικό κράτος κατά πολύ: ἡ ἀνατολική Σερβία, ἡ Δαρδανία, ἡ Πελαγονία καί τό μεγαλύτερο μέρος τῆς Ἡπείρου μέ διέξοδο στήν Ἀδριατική καί ἕνα μέρος τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, ἀποτελοῦσαν πλέον τά νέα ἐδάφη τοῦ κράτους τοῦ Βόρι. Τά προβλήματα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας στήν Ἀνατολή μέ τούς Ἄραβες δυσκόλευαν τήν ἀποτελεσματική ἀντίσταση στήν βουλγαρική ἐπέκταση μέ συνέπεια νά μήν εἶναι δυνατή ἡ ἄμυνα τῶν περιοχῶν αὐτῶν καί νά προσαρτηθοῦν στό κράτος τοῦ Βόρι.

Τό κράτος τοῦ Βόρι μπορεῖ νά ἐλεγχοῦταν στρατιωτικά ἀπό τούς (Πρωτο) Βουλγάρους, ἀλλά πολιτιστικά ἦταν πολύ ἀνομοιογενές. Στήν ὑπαιθρο ζοῦσαν διάφορα σλαβικά φύλα, ἐνώ στό ἀστικά κέντρα κυριαρχοῦσε τό ἑλληνικό στοιχεῖο. Ὁ Βόρις συνέλαβε τήν μεγαλοφυῆ ἰδέα νά ἐντάξει ὄχι μόνο πολιτικά, ἀλλά καί πολιτιστικά τήν τεράστια περιοχή τῆς κατακτήσεώς του σέ ἕνα ὁμοιογενές βουλγαρικό κράτος, δημιουργώντας ἰσχυρούς κοινούς δεσμούς. Μέ τόν ἐκσλαβισμό τῶν νέων χωρῶν θά μποροῦσε καλύτερα νά ἐλέγξει τούς πληθυσμούς αὐτούς καί νά δημιουργήσει ἕνα νέο περιβάλλον. Ἡ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στούς πληθυσμούς αὐτούς μέ τήν χρήση τῆς σλαβικῆς γλώσσας, ἀκόμη περισσότερο ἡ μόρφωσή τους στήν σλαβική θά ὁμογενοποιῶσε τούς κατοίκους καί θά τούς ἀπέκοπτε ἀπό τήν κυριαρχία τῆς ἑλληνικῆς, ἡ ὁποία ὅμως παρέμενε ἡ ἐπίσημη γλώσσα.

Αὐτό ἀκριβῶς τό πνευματικό ὄπλο, ἀσυγγνώστως, πρόσφεραν στόν Βούλγαρο ἡγεμόνα ὁ Κλήμης καί οἱ συνεργάτες του, τῶν ὁποίων τό ἔργο ἐντάχθηκε ἔντεχνα ἀπό τόν Βόρι στό σχέδια τοῦ βουλγαρικοῦ ἐπεκτατισμοῦ. Αὐτό, πού πάντοτε ἐπεδίωκε ὁ Βόρις, καί τελικά πέτυχε, ἦταν ἡ οὐσιαστική διαφοροποίηση ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Κλήμης, ὁ ὁποῖος τό 893 χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Βελίτσης ἢ Βελίκας, ἀταύτιστη περιοχῆ, ἀνέπτυξε ἀξιολογώτατη δράση κτίζοντας ναούς καί ἰδρύοντας σλαβικά σχολεῖα.² Στίς ὄχθες, μάλιστα, τῆς λίμνης Ἀχρίδος ἔκτισε ἕνα σπουδαῖο μοναστήρι, τό ὁποῖο ἀπέβη τό κέντρο τῆς δράσεώς του. Μέ τήν ἐποπτεία τοῦ Κλήμεντος, πού εἶχε ἀριότατη ἑλληνική μόρφωση, δημιουργήθηκε ἡ λεγόμενη σλαβική «φιλολογική σχολή τῆς Ἀχρίδος», μέ μεταφράσεις ἑλληνικῶν κειμένων, ὥστε νά διατηρήσει ἡ Βουλγαρία τά πρωτεῖα τῆς σλαβικῆς γραμματείας μέχρι τόν 14ο αἰ. Ἐχοντας ὀλοκληρώσει ὁ Κλήμης ἕνα πλουσιότατο συγγραφικό καί ἐκκλησιαστικό ἔργο, τέλειωσε τόν ὀσιακό βίο του τό 916. Νωρίτερα, ὁ Βόρις ἐγκατέλειψε τόν θρόνο καί ἔγινε μοναχός σέ ἄγνωστη μονή, ὅπου καί πέθανε τό 907. Διάδοχος ἀνέλαβε ὁ γιός του Συμεών, ὁ ὁποῖος συνέχισε τό ἔργο τοῦ πατέρα του. Ἡ βασιλεία τοῦ Συμεών χαρακτηρίζεται ὡς «χρυσοῦς αἰών» τῆς ἀρχαίας βουλγαρικῆς γραμματείας. Ἀργότερα, παρά τήν κατάλυση τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους τό 1018, ἀπό τόν Βασίλειο Β΄ Βουλγαροκτόνο, ἡ σλαβική παιδεία συνεχίσθηκε

μέ αμείωτο ρυθμό, για νά περάσουν τά πρωτεία τόν 14ο αϊ. στήν Σερβία καί τόν 15ο αϊ. στήν Ρωσία.

Μέ τό όνομα τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπι-σκόπου Πρεσλάβας, συνδέεται ἡ δημι-ουργία τῆς κυριλλικῆς γραφῆς, τοῦ δευ-τέρου ἀρχαίου σλαβικοῦ ἀλφαβήτου. Ὁ Κύριλλος, ὡς γνωστόν δημιούργησε τό γλαγολιτικό, τό δεύτερο λειτουργικό-τερο ὀνομάσθηκε πρός τιμήν τοῦ ἀγίου Κυρίλλου, Κυριλλικό. Περιεῖχε 38 γράμ-ματα, ἀπό τά ὁποῖα τά 24 εἶναι τῆς με-γαλογράμματης ἑλληνικῆς γραφῆς, τά ὑπόλοιπα 14 δημιουργήθηκαν εἰδικά για νά ἀποδώσουν φθόγγους τῆς σλαβικῆς. Ἡ χρήση ἑνός ἀλφαβήτου μορφολογικά συγγενοῦς τοῦ ἑλληνικοῦ σκοπό εἶχε νά

καταστήσει εὐκολότερη τήν πρόσληψη τῆς σλαβικῆς παιδείας σέ ἕνα περιβάλ-λον ἐξοικειωμένο μέ τήν ἑλληνική. Τόν 14ο αϊ. ὁ πατριάρχης Βουλγαρίας Εὐθύ-μιος δραστικά ἐπενέβη καί μεταρρύθ-μισε τό ἀλφάβητο ἀποβάλλοντας ἀπαρ-χαιωμένους φθόγγους, προσαρμόζοντάς το στίς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν.³

Ὅταν, λοιπόν, ὁ Μιχαήλ Γ' ἔγρα-φε στόν Μοραβό ἡγεμόνα, «ἔτσι, λάβε δῶρο (τό σλαβικό ἀλφάβητο) μεγαλύ-τερο καί τιμιώτερο ἀπό κάθε χρυσάφι, ἀσήμι καί πολύτιμο λίθο καί ἀπό τά πλούτη πού παρέρχονται», δέν μπορού-σε νά προβλέψει τίς τεράστιες συνέπει-ες πού θά εἶχε ἡ ἀπόφαση ἐκείνη στήν σλαβική ὁμοεθνεία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. Ἰ. Καραγιαννόπουλος, «Τό ἱστορικό πλαίσιον τοῦ ἔργου τῶν Ἀποστόλων τῶν Σλάβων», *Κυρίλλω καί Μεθοδίω. Τόμος Ἑόρτιος ἐπί τῇ Χιλιοστῇ καί Ἑκατοστῇ Ἐτηρίδι*, Α', Θεσσαλονίκη 1966, σ. 151 κ.έ. 2. Βλ. Εὐ. Κωνσταντίνου ἢ Τέγου-Στεργιάδου, «Κλήμης ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας μαθητής τῶν Θεσσαλονικέων Κυρίλου καί Μεθοδίου», *Μακεδονικά* 41 (2015-2016) 139-156. Α. Δεληκάκη, *Ὁ ἔκτενης Βίος τοῦ Ἁγίου Κλήμη Βελίτζας (Ἀχρίδος) ὡς πηγή γιά τή μελέτη τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῶν Σλάβων τῶν Βαλκανίων*, Ἀθήνα 2024, σ. 84-96, τό ἔργο του σ. 97-109. 3. Βλ. Ἡ. Εὐαγγέλου, *Ἱστορία τῆς Μεσαιωνικῆς Γραμματείας τῶν Ὁρθοδόξων Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 2023, σ. 157-230.

Τρόδος,
Λεμεσός

Πεντηκοστιανῶν κακοδοξίες: Θεία Κοινωνία μέ κριτσίνια καί χυμούς

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἡ Πεντηκοστιανική κίνηση ἐμφανίστηκε στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. στίς ΗΠΑ. Γρήγορα προσέλκυσε πλήθη ἀπό διαφορετικές κοινωνικές ομάδες καί προτεσταντικούς κλάδους. Ἀπό ἐκεῖ, τό κίνημα ἐξαπλώθηκε ραγδαία τόσο στίς ΗΠΑ ὅσο καί διεθνῶς, κάνοντας λόγο γιά ὑποτιθέμενες ἐπανεμφανίσεις χαρισμάτων, ὅπως ἡ γλωσσολαλία, ἡ προφητεία, ἡ θεραπεία ἀσθενειῶν διά τῆς πίστεως. Μέσα σέ λίγες δεκαετίες, ἡ Πεντηκοστιανή κίνηση ἐξελίχθηκε σέ ἕνα ἀπό τά ταχύτερα ἀναπτυσσόμενα θρησκευτικά ρεύματα τοῦ 20οῦ αἰ., ἐνῶ δέν θά ἀπουσιάσει καί ἡ διατύπωση ψευδοπροφητειῶν, στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 20οῦ αἰ., σχετικά μέ τά ἔσχατα.

Σέ ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας Χριστιανισμός (Ἰούνιος 2006) τῆς «Ἐλευθέρας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Πεντηκοστῆς», μέ τίτλο «Ἡ Θεία Κοινωνία, βάση τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας», διαπιστώνει κάποιος τή σύγχυση πού ἐπικρατεῖ στίς Πεντηκοστιανικές ομάδες σχετικά καί μέ τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἀπό ὀρθόδοξη σκοπιά, τό κείμενο αὐτό δέν ἀποκαλύπτει ἀπλῶς μιᾶ διαφορετική θεολογική προσέγγιση, ἀλλά μιᾶ ριζική ἀλλοίωση τῆς εὐχαριστιακῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας,

τόσο ὡς πρός τήν ὀρολογία ὅσο καί ὡς πρός τήν οὐσία τοῦ μυστηρίου.

Τό πρῶτο σημεῖο πού προκαλεῖ ἐντύπωση εἶναι ἡ χρήση τοῦ ὄρου «Θεία Κοινωνία». Ἐνῶ τό ἄρθρο ὑποθετεῖ ἕναν ὄρο πού παραπέμπει στήν ἐκκλησιαστική παράδοση, ἡ θεολογική ὀρολογία καί πρακτική τῶν Πεντηκοστιανῶν ομάδων παραμένει προσκολλημένη σέ ὄρους ὅπως «κλάση τοῦ ἄρτου» ἢ «ἀνάμνηση». Παρατηροῦμε, ἐν προκειμένῳ, ὅτι χρησιμοποιοῦν ὄρους πού παραπέμπουν στή ζῶσα ἐκκλησιαστική ἐμπειρία, ἀλλά ταυτόχρονα ἀρνοῦνται τή μυστηριακή διάσταση τῆς θείας Εὐχαριστίας, περιορίζοντάς τήν σέ μιᾶ συμβολική πράξη ἀνάμνησης. Τό μυστήριο, ὅμως, τῆς θείας Εὐχαριστίας δέν εἶναι «ἀνάμνηση» μέ ψυχολογική ἔννοια, ἀλλά πραγματική μετοχή στό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ὀρολογία δέν εἶναι τυπικό ζήτημα, ὅταν ἐκφράζει τήν πίστη.

Τό δεύτερο σημεῖο εἶναι ἀκόμη πιό ἀποκαλυπτικό. Τό ἄρθρο καταγγέλλει ὅτι ὀρισμένες Πεντηκοστιανικές κοινότητες χρησιμοποιοῦν «μικρά κριτσίνια» ἀντί ἄρτου καί «ὅποιοιδήποτε χυμό» ἀντί οἴνου. Τό ἴδιο τό ἄρθρο χαρακτηρίζει αὐτή τή συνήθεια «ὀλέθρια». Κάποιες Πεντηκοστιανικές κοινότητες, στήν προσπάθειά τους νά ἀπομακρυνθοῦν

ἀπό ἓναν «τυπικό θρησκευτικό τύπο» (φορμαλισμό), ὑποστηρίζουν ὅτι ὑπερέχει ἡ πνευματική κατάσταση τῆς καρδιάς καί ὄχι τελετουργικές πρακτικές.

Ὁ Πεντηκοστιανισμός, σέ ὅλες του τίς ἐκφάνσεις (συμπεριλαμβανομένων καί τῶν Ἀντιτριαδικῶν Πεντηκοστιανῶν) αὐτοπροβάλλεται ὡς κίνημα ἐπιστροφῆς στίς ρίζες τῆς Ἀποστολικῆς περιόδου. Τό παράδοξο ἔγκειται στό ὅτι, ἐνῶ διακηρύσσεται ἡ ἐπιθυμία ὁμοιότητας μέ τήν πρώτη Ἐκκλησία, υἱοθετοῦνται ἀπό κάποιες ομάδες του πρακτικές πού δέν ἀπαντοῦν στήν ἀποστολική περίοδο μέ ἀποτέλεσμα ἡ ἀντίφαση νά καθίσταται ἀκόμη ἐντονότερη.

Οἱ κλασικές Πεντηκοστιανές κινήσεις προῆλθαν ἀπό τό κίνημα ἀγιότητας τοῦ 19ου αἰ. πού τόνιζε τήν ἀποχή ἀπό τό ἀλκοόλ ὡς ἔκφραση εὐσεβείας. Ἔτσι, ἀντικατέστησαν τόν οἶνο μέ χυμό σταφυλιῶν, θεωρώντας ὅτι τό στοιχεῖο πού ἔχει θεολογική σημασία εἶναι ὁ «καρπός τῆς ἀμπέλου» (Ματθ. 26,29), ὄχι ἡ ἀλκοολική του μορφή. Δέν δίνουν ἔμφραση στήν «πιστή τήρηση τοῦ τύπου» (π.χ. ἂν εἶναι ζυμωμένος ἢ ἄζυμος ἄρτος) ὡς στοιχεῖο πνευματικῆς πειθαρχίας μέ δογματική βαρύτητα. Ἀντιθέτως, ἡ προαναφερθεῖσα «ὀλέθρια» συνήθεια, «μικρά κριτσίγια» ἀντί ἄρτου καί «ὀποιοσδήποτε χυμός» ἀντί οἴνου, φανερώνει μιᾶ ἀυθαίρετη διολίσθηση, ὅπου τό ἱερό προσδιορίζεται κατά τό δοκοῦν. Ἡ χρήση κριτσίγιων καί χυμῶν κατά τήν τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας συνιστᾶ, ἐπίσης, οὐσιώδη στρέβλωση τοῦ μυστηρίου καί ὡς πρός τή σχέση του μέ τή σταυρική θυσία τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπό ὀρθόδοξη σκοπιά, καί πάλι τό πρόβλημα δέν εἶναι ἀπλῶς λατρευτικό ἢ τυπικό. Εἶναι ἐκκλησιολογικό καί σωτηριολογικό, καθὼς δείχνει ἔκδηλη περιφρόνηση τῶν λόγων καί τῆς πράξης τοῦ Χριστοῦ. Ἡ χρήση ἄρτου καί οἴνου δέν εἶναι ἀυθαίρετη· εἶναι θεσμική ἐντολή τοῦ Κυρίου. Ἡ ἀλλοίωση τῶν εὐχαριστιακῶν δῶρων συνιστᾶ παρέμβαση στό ἴδιο τό μυστήριον καί ἐπιπρόσθετη ὁμολογία ἀντίθεσης καί ἀποκοπῆς ἀπό τήν ἀποστολική παράδοση. Κανείς δέν ἔχει ἐξουσία νά μεταβάλλει τά στοιχεῖα τοῦ μυστηρίου. Ὁ Πεντηκοστιανισμός ἀρέσκεται νά αὐτοδιαφημίζεται γιά ἀπόλυτη βιβλική πιστότητα, ὅμως ὀρισμένες πρακτικές του καταλήγουν σέ ἀπόλυτη ἀυθαίρεσία. Ἡ μὴ χρήση ἄρτου καί οἴνου, σέ αὐτό πού κάποιος ἐξ αὐτῶν τελοῦν ὡς θεία Εὐχαριστία, δέν εἶναι «πνευματική ἐλευθερία», ἀλλά θεολογική ἀλλοίωση καί ἀποσύνδεση ἀπό τή βιβλική παράδοση.

Οἱ Πεντηκοστιανικές αὐτές κινήσεις, παρά τήν ἀλλοίωση τοῦ μυστηρίου, ἰσχυρίζονται ὅτι «λαμβάνουν Πνεῦμα Ἅγιο» καί ὅτι ἡ παρουσία Του εἶναι ἔκδηλη στίς συνάξεις τους. Ἀπό ὀρθόδοξη θεολογική σκοπιά, καί αὐτός ὁ ἰσχυρισμός ἐγείρει ἓνα σοβαρό ἐρώτημα: Ποῖο πνεῦμα ἐνεργεῖ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀλλοίωση τῆς ἀλήθειας καί παραχάραξη τῶν μυστηρίων; Ὅπου ὑπάρχει πλάνη, δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μέ τόν τρόπο πού ἡ Ἐκκλησία τή γνωρίζει καί τή βιώνει.

Τελικό σχόλιο: Δέν εἶναι δύσκολο νά καταλάβουμε τί εἶδους πνεῦμα εἶναι παρόν στοὺς χώρους τους.

Ἡ ἀρχαία αἵρεση τοῦ Μοντανισμοῦ καί τὰ σύγχρονα ἐνθουσιαστικά κινήματα τῶν Πεντηκοστιανῶν

Ἀρχιμ. Θεοφίλου Λεμοντζῆ
Δρος Θεολογίας

Ο Μοντανός (2ος αἰ. μ.Χ), πρῶν ἐιδωλολάτρης ἱερέας τῆς θεᾶς Κυβέλης, πίστευε ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμά του ἔγινε ἀλάνθαστος φορέας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ὅτι ἀπέκτησε τὴ δυνατότητα νὰ προφητεύει, τόσο ὁ ἴδιος ὅσο καί οἱ ὄπαδοί του. Ἡ λατρεία τῆς αἱρέσεως πού δημιούργησε εἶχε ἔντονα ἐνθουσιαστικά στοιχεία, δηλαδή οἱ ὄπαδοί του ἔπεφταν σέ ἔκσταση ἐμφανίζοντας παραληρηματικά φαινόμενα, κατάσταση κατὰ τὴν ὁποία διατύπωναν τίς λεγόμενες «προφητείες» τους μαζί μέ ἀκατανόητες φράσεις.

Παρόμοιες πρακτικές καί ἀντιλήψεις ἐντοπίζονται στίς σύγχρονες αἰρετικές ομάδες τῶν Πεντηκοστιανῶν. Ὀνομάζονται ἔτσι διότι θεωροῦν ὅτι ἡ λατρεία τους ἀποτελεῖ ἀναβίωση τῆς ἐμπειρίας τῆς Πεντηκοστῆς καί ἐκπλήρωση τῆς προφητείας τοῦ Ἰωήλ κατὰ τοὺς σύγχρονους χρόνους. Ὅμως αὐτό εἶναι ἐσφαλμένο, γιατί ἡ προφητεία αὐτὴ ἐκπληρώθηκε ἤδη κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς (Πράξ. 2,16) καί ἔκτοτε ἐνεργεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐντός τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅπως οἱ Μοντανιστές ἔτσι καί οἱ Πεντηκοστιανοὶ ἀσκοῦν τὴν λατρεία μέ ἐνθουσιαστικά στοιχεία, ὀδηγούμενοι σέ ἐκστατικές καταστάσεις μέ δημόσιες συ-

ναισθηματικές ἐκδηλώσεις συγκίνησης, ὅπως δάκρυα, ὑψωμένα χέρια, κραυγές. Ὅμιλοῦν δυνατὰ μέσα στίς συναθροίσεις τους χρησιμοποιώντας ἀκατανόητες φράσεις –τίς λεγόμενες «γλώσσες»–, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἐμφοροῦνται ἀπὸ τὸ χάρισμα τῆς γλωσσολαλίας, ὅπως αὐτὸ δόθηκε στοὺς Ἀποστόλους κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Ἐπίσης προβαίνουν σέ διάφορες δῆθεν «θεραπείες» σέ δημόσια θέα, διατηρώντας πάντοτε ἕναν ἔντονα θεατρικὸ χαρακτήρα, μέ στοιχεῖα ἐπίδειξης καί αὐτοπροβολῆς.

Δέν θά ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεία ἔχουν περισσότερες ὁμοιότητες μέ τὰ πνευματιστικά φαινόμενα διάφορων ἄλλων θρησκειῶν, ὅπως Σαμάνους καί μάγους πρωτόγονων θρησκειῶν, παρά μέ τὸν χριστιανικὸ τρόπο ζωῆς καί βέβαια εἶναι ξένα μέ τὰ χαρίσματα ὅπως περιγράφονται μέσα στὴν Ἁγία Γραφή.

Ἡ ἔκσταση καί τὰ ἐνθουσιαστικά στοιχεία πού παρατηροῦνταν τόσο στίς ἀρχαίες ομάδες ὅσο καί στίς σύγχρονες αἰρετικές ἐνθουσιαστικές κοινότητες εἶναι ἀγιογραφικῶς ἀστήρικτα. Ἐνῶ οἱ ὄπαδοί τους κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἔκστασης βρίσκονται ἐκτός ἑαυτοῦ, χάνουν τὴν αἴσθηση τῆς πραγματικότη-

τας, χάνουν τόν έλεγχο τής συνειδήσεώς τους, περιερχόμενοι σέ κατάσταση μανίας, παρόμοια μέ εκείνη τών Ιερέων τής θεᾶς Κυβέλης, από τούς όποιους προερχόταν ό Μοντανός, αντιθέτως, οί ἀληθινοί φορεῖς τών χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως παρουσιάζονται στήν Ἁγία Γραφή, διατηροῦν πλήρη έλεγχο τής συνειδήσεώς τους καί επίγνωση τοῦ έξωτερικοῦ περιβάλλοντος. Δέν βρίσκονται ἐκτός έαυτοῦ, ἀλλά κάθε χαρισματοῦχος ἔχει σαφή συνείδηση τής θείας ἀποκαλύψεως πού βιώνει.

Ὁ Ἅγιος Ἐπιφάνιος Κύπρου ἀναφέρει, μεταξύ ἄλλων, ὡς παράδειγμα γνήσιας χαρισματικῆς ἐμπειρίας τήν περίπτωση τοῦ προφήτη Ἡσαΐα. Ὁ προφήτης ἀναφέρει στό ὄραμά του τά ἑξῆς: «Εἶδον τόν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καί ἐπηρμένου, καί πλήρης ὁ οἶκος τής δόξης αὐτοῦ» (Ησ. 6,1). Τό ρῆμα «εἶδον» φανερώνει ὅτι ὁ προφήτης δέν βρίσκεται σέ κατάσταση ἀλλοπρόσαλλης μανίας ἢ ἀπώλειας συνειδήσεως, ἀλλά ἔχει πλήρη επίγνωση τής θείας ἀποκαλύψεως τής ὁποίας γίνεται κοινωνός.

Σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Ἐπιφάνιο αὐτό τό ὁποῖο χαρακτηρίζει τόν χαρισματοῦχο χριστιανό εἶναι ὁ ἐχέφρων λογισμός, ἢ διαφύλαξη τής ὀρθῆς λειτουργίας τών αἰσθήσεων καί τής ὀρθῆς ἀντίληψης τοῦ έξωτερικοῦ περιβάλλοντος. Ὁ χριστιανός λαμβάνει τήν θεία ἀποκάλυψη καί βλέπει τά ἄρρητα μυστήρια τοῦ Θεοῦ, ὄχι σέ κατάσταση ἀλλοφροσύνης ἀλλά μέ νηφαλιότητα, διατηρώντας ὑγιή τήν ἐνέργεια τοῦ νοῦ ὅπως οί Ἀπόστολοι ὅταν ἐνατένιζαν τή δόξα τοῦ ἀναληφθέντος Ἰησοῦ (Πράξ. 1,10).

Ἡ ἰδέα τής πλάνης, βασική στήν ὀρθόδοξη ἀσκητική διδασκαλία εἶναι παντελῶς ἀπούσα στούς κύκλους τών Πεντηκοστιανῶν. Ἐνῶ ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα τονίζει τήν ἀναγκαιότητα τής διακρίσεως τών πνευμάτων, διότι «ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός» (Β΄ Κορ. 11,14), οἱ Πεντηκοστιανοί πιστεύουν ὅτι ὁμιλεῖ δι' αὐτῶν τό Ἅγιο Πνεῦμα. Κατά τήν ὀρθόδοξη θεώρηση ὅμως, ὑποπίπτουν σέ πνευματική πλάνη. Ἡ θεατρική ἐπίδειξη τών λεγομένων χαρισμάτων πού παρατηρεῖται στίς πεντηκοστιανές κοινότητες δέν μπορεῖ νά ἔχει θέση μέσα στήν Ἐκκλησία, διότι τό κατ' ἐξοχήν χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἡ ταπείνωση. Ταυτόχρονα, ἡ ταπείνωση ἀποτελεῖ καί τήν θεμελιώδη προϋπόθεση γιά τήν ἀπόκτηση τών χαρισμάτων καί ἐκδηλώνεται ὡς ἀπουσία ἐπιδείξεως καί αὐτοπροβολῆς.

Τά σύγχρονα παραδείγματα χαρισματοῦχων καί πνευματοφόρων ἀγίων τής Ἐκκλησίας μας, ὅπως ὁ ἅγιος Παῖσιος, ὁ ἅγιος Ἐφραίμ ὁ Κατουνακιώτης καί ὁ ἅγιος Πορφύριος, οἱ ὁποῖοι, ἂν καί ἦταν ἐμπλεοὶ ἀγιοπνευματικῶν χαρισμάτων, οὐδέποτε προέβησαν σέ ἐπίδειξη ἢ ὑπερηφανεύθηκαν, ἀλλά ζοῦσαν ἐν ταπείνώσει, προβάλλονται ὡς μαρτυρία ὅτι ἡ ἀληθινή ἐμπειρία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βιώνεται ἐντός τής Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Μέ τή ζωή τους κατέδειξαν ὅτι τά ἀγιοπνευματικά χαρίσματα δέν ἀποτελοῦν ἀτομικές ἐπιβεβαιώσεις πνευματικῆς αὐθεντίας, οὔτε εὐκαιρίες προβολῆς καί ἐπίδειξης ἀλλά δωρεές πού οἰκοδομοῦν τό σῶμα τής Ἐκκλησίας (Α΄ Κορ. 14,13-21).

Βασιλική αναγόρευση τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τῶν Ἐθνῶν (Ἰω. 12.12-33): Ἵπαρξη, Κόσμος, Ἱστορία σέ νέα διάσταση

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

ΟΝάος τῆς Ἱερουσαλήμ στὸν Ἰωάννη εἶναι σημεῖον ἀναφορᾶς. Τὰ πάντα ἐκτυλίσσονται σάν σέ μιά διαρκῆ γιορτή, ὁ βέβηλος χρόνος ἀπομακρύνεται ἀπὸ τό προσκῆνιο. Ὅλα ὁδηγοῦν στὴν ἀναγέννηση (ἀνανέωση) τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ἰησοῦς στὸν Ναό τελεῖ τό καθιερωμένο προσκύνημα τρεῖς φορές, καταλήγοντας ὅπως ὁ Σολομών ἐπὶ πώλου ὄνου ὡς βασιλεύς σέ θρίαμβο, παρ' ὅτι δέν Τόν ὑποδέχονται Φαρισαῖοι (Ἰω. 12.19) ἢ τό ἱερατεῖο. Ὅμως αὐτό τό πλεόν κορυφαῖο καί ὡς ἐπικαινωνακό γεγονός ὁ εὐαγγελιστής τῶν Ἐκλεκτῶν τό ὑποβαθμίζει, ἀφοῦ ὀρίζει πρωταγωνιστές τόν «ὄχλο» [Ἰω. 12.12-14, 18]: «...ὁ ὄχλος πολὺς ... ἔλαβον τὰ βαῖα τῶν φοινίκων» [Μθ. 21.7-9]: μαθητές καί «ὄχλοι». Μκ. 11.7-8: μαθητές καί «πολλοί ... ἄλλοι». Ακ. 19.35-37 (μόνον μαθητές): «ἤρξαντο ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν χαίροντες αἰνεῖν τὸν θεόν...». Παραλείπει καί τό ἐπεισόδιο ὅπου τὴν ἐπομένη ἡμέρα δείχεται ἡ ἰσχύς τοῦ θριαμβευτῆ ἐκδιώκοντας τοὺς ἐμπόρους [Μκ. 11.15. Μθ. 21.18 κ.έ. Ακ. 13.6-9]. [πρβλ. Ἰω. 2.14-17].

Γιὰ νά δείξει τόν θρίαμβο τοῦ Ἰησοῦ ὁ Ἰωάννης ἐπιλέγει ἄλλη ἀκολουθία σκηνῶν, ἐσωτερικῆ, στά πλαίσια τῆς

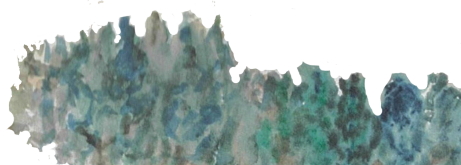
ὑπαρξιακῆς, κοσμολογικῆς ἀλλά καί ἱστορικῆς διάστασης τοῦ Ναοῦ [πρβλ. Πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή]. Ἡ ἔσω ἐνόραση καί κοσμολογικὴ ἐνατένιση εἶναι ἐνιαῖος ὑπαρκτός πνευματικός κόσμος ἐν ἐξελίξει: 1. Ζητοῦν ἀκρόαση Ἑλληνες στὸν Φίλιππο πού τοὺς παραπέμπει στὸν Ἀνδρέα, καί ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς βλέπει ὅτι θά «δοξασθῆ ὡς υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Δέν Τόν ἐδόξασαν (ἀναγόρευσαν) οἱ Ἰουδαῖοι στὸν Ναό. Αὐτοὶ θά εἶναι οἱ νέοι λατρευτές. 2. Τοὺς ἀποκαλύπτει μνητικὴ διδασκαλία [12.24-26], ἓνα σημεῖον, τὸν σπόρο πού θά βεταί καί βλασταίνει καρπὸ, πνεῦμα, ὡς ἐκούσια ἰσόβια ἀφίερωση (ταφὴ κόκκου σίτου, βλάστηση, θάνατος καί ἀναγέννηση), διακονία εἰς τὸν Ἰησοῦ [26]. Οἱ πραγματικοὶ ἀκόλουθοι (στρατιῶτες) τοῦ Ἰησοῦ πρῶτα “πεθαίνουν”. Ἀπαντᾶ λοιπὸν πὼς ἀξιολογεῖ τὸν (μὴ) ἀγνωρισμένο θρίαμβο ἀπὸ τό Ἱερατεῖο. Δέν πέθαναν μνητικά, πὼς θά διακονοῦσαν τὸν Ἰησοῦ! Προσημαίνει ἔτσι τὸν ἐπιχείμενο θάνατό του καί τὸν ἐξ αὐτοῦ τελικὸ θρίαμβο μὲ τὴν Ἀνάσταση καί Ἀνάληψη [12.32-33]: «κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτὸν. τοῦτο δὲ ἔλεγε σημαίνων ποιῶ θανάτῳ ἡμελλεν ἀποθνήσκειν». Σάν νά

τόνιζε «ὁ θρίαμβος μετὰ βαΐων καὶ κλάδων [ἄνοδος στό Κοσμικό Δένδρο, βλ. *Ἐφημέριος*, 74.1 (2025), σ. 40-41] δέν μέ ἀγγίζει, ὁ δικός μου θρίαμβος εἶναι ἀφοῦ πεθάνω νά ὑψωθῶ, ἀναστηθῶ», πνευματικά. 3. Συμβαίνει ὑπερβατική (κοσμική) παρέμβαση τοῦ Πατέρα ὑπέρ τοῦ Υἱοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἀπάντηση στήν στενοχωρία του, γιατί δέν δοξάσθηκε ὁ Πατέρας [Ιω. 12.27-29]: «Νῦν ἡ ψυχή μου τετάραται καὶ τί εἶπω; Πάτερ σῶσον με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης; Ἀλλά διὰ τοῦτο ἤλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην, Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα». Καί τότε ἤλθε φωνή ὡς βροντὴ ἀπὸ τὸν οὐρανόν, «καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω». Οἱ Μαθητές ἦταν μάρτυρες τῆς ἀκουσθείσης οὐράνιας φωνῆς (Συνοπτικοί: Βάπτισμα καὶ Μεταμόρφωση). Ὁ Ἰωάννης πού παραλείπει τὴν Μεταμόρφωση –μᾶλλον τὴν θεωρεῖ ἀσύμβατη στό σχέδιό του ὡς μὴ δημόσια–, ἐπιλέγοντας τὴν δημόσια παρέμβαση τοῦ Θεοῦ Πατέρα στόν Ναό, ἐνώπιον τοῦ κενοῦ πού δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν ἄκυρο Θρίαμβο στόν Ναό. 4. Ἀποκαλύπτεται ὁ πραγματικός θρίαμβος τοῦ Ἰησοῦ σέ κοσμικό ἐπίπεδο: Ἡ φωνὴ σηματοδοτεῖ τὴν ἐπιτελεσθεῖσα Κρίση [31]: «νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου ἐκβληθήσεται ἔξω. Καὶ γὰρ ἐὰν ὑψωθῶ...». Ἐκεῖ πού ἡ φαινόμενη λατρεία τοῦ Μεσσία Ἰησοῦ εἶχε ἀπορρι-

φθεῖ, ἐκβάλλεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου! Τώρα δι' ἄλλης ὁδοῦ, θελήματι Πατρός, νικᾷ, ὑψώνεται ὁ Ἰησοῦς.

Τὴν κρίση τοῦ κόσμου στοὺς Συνοπτικούς ὁ Χριστὸς παραθέτει μετὰ τὴν Βαϊοφόρο σέ λόγο πρὸς ὄλο τὸ ἱερατεῖο (Μκ. 11.27 κ.έ.) με ἀφορμὴ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη (ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἀπέκτησε ἐκ Θεοῦ τὴν ἀρχική δημόσια ἀναγόρευση γιὰ τὸ κήρυγμα, βλ. Μκ. 11.28-33), ἂν εἶναι ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων. Κατόπιν ἀναλύει μιὰ σειρά παραβολῶν με ἐσχατολογικό περιεχόμενο (Μκ. 12.1 κ.έ.), τὴν καταστροφή τοῦ ναοῦ (Μκ. 13.1-2) ἢ στό Ὅρος τῶν Ἐλαιῶν κάνει λόγο περὶ τοῦ τέλους τοῦ κόσμου (Μκ. 13.3 κ.έ.).

Ἐν συνόψει ὁ Ἰωάννης περιγράφει ὡς πρόγευση τοῦ Πάθους ὅ,τι μεταγενέστεροι συγγραφεῖς εἰδικεύουν γιὰ τὴν νίκη τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς Ἀναστάσεως ἢ καὶ διὰ τῆς Καθόδου στόν Ἄδη (δύο μορφές ψυχανωδίας). Ἡ Βαϊοφόρος καταλήγει στήν ἀναγόρευση τοῦ Ἰησοῦ ὡς Μεσσία ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ὅχι αὐτὴ πού ὑπῆρξε δημόσιο θέαμα (σολομώντειο πρότυπο), ἀλλὰ αὐτὴ πού ἔγινε κατανοητὴ μυστικά καὶ ἀπὸ λίγου, τοὺς Πιστοῦς, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἦταν καὶ (ἴσως) πρῶτην Ἐθνικοί: θάνατος καὶ ἀναγέννηση –ὑψωση, θρίαμβος ἐναντίον τοῦ ἄρχοντα τοῦ κόσμου. Εἶναι νίκη πού, συμπυκνώνοντας τὸν χρόνο, προσημαίνει ὅσα θὰ ἀκολουθήσουν στήν Ἱστορία: ὁ κόσμος θὰ κλείσει τὸν κύκλο του, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Πατρός ἀρχίζει τὸν δικό του κύκλο. Εἶναι ἤδη ὁ διαιρέτης τῆς Ἱστορίας: Ἀφήνονται οἱ Ἰουδαῖοι, προκρίνονται τὰ Ἕθνη.

Ἡ Τρίτη Ὠδή

Δημητρίου Κανελλόπουλου
Ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου Ε.Τ. - Ἱεροψάλτου

Τό κύριο ὑμνογραφικό στοιχείο στις ἀκολουθίες τοῦ ὁρθρου ἀποτελεῖ ὁ ἀντίστοιχος κανόνας τῆς ἑορτῆς, ὁ ὁποῖος σήμερα, ἂν δέν περιφρονεῖται, πάντως παραλείπεται καί, ἐκτός ἴσως ἀπό τίς ἱερές μονές, σέ ἐλάχιστους ναούς διαβάζεται. Ἀποτελεῖται ἀπό 9 ὠδές, τίς ὁποῖες οἱ ὑμνογράφοι ἔχουν προσαρμόσει στίς 9 βιβλικές ὠδές. Ἐγκωμιάζουν τήν ἑορτή τῆς ἡμέρας καί προβάλλουν ποιητικά καί ἔντεχνα, σύμφωνα μέ τήν κάθε ἑορτή, δογματικές διδασκαλίες τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί ἀντίστοιχες θέσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καθώς καί βιογραφικά στοιχεία καί ὑμνητικά κατορθώματα τῶν ἑορταζόμενων ἀγίων. Στούς κανόνες δέ τῶν ἀγίων (καί τῆς Ἀναλήψεως) τό τελευταῖο τροπάριο κάθε ὠδῆς ὑμνολογεῖ καί ἐγκωμιάζει τήν Θεοτόκο (Θεοτοκίον), ἐνῶ στούς κανόνες τῶν δεσποτικῶν καί θεομητορικῶν ἑορτῶν εἶναι καταφανής ἡ ἄριστη γνώση ἀπό τούς ὑμνογράφους ὄχι μόνο τῆς Καινῆς, ἀλλά καί τῆς προφητικῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἐπάρχει ἡ ἀπορία γιατί οἱ βιβλικές ὠδές καθορίστηκαν σέ 9 καί ὄχι, ἄς ποῦμε, σέ 8 ἢ 10. Φαίνεται ὅτι στήν Παλαιά Διαθήκη ὁ ἀριθμός 9 ἦταν ἱερός καί «μαγικός» γιά τόν ἐξῆς λόγο: ὁ ἕνατος ἀριθμός εἶναι τό μεγαλύτερο μέ-

τρο ἀνάμεσα στούς ἀριθμούς. Ἔτσι, οἱ μονάδες τῶν ἀριθμῶν ἕως τούς 9 ἐννέα εἶναι: 1, 2, 3 ... 9, ὁμοίως οἱ δεκάδες εἶναι 9: ἦτοι 10, 20, 30 ... 90, οἱ ἑκατοντάδες εἶναι ἐπίσης 9: ἦτοι 100, 200, 300 ... 900 καί οἱ χιλιάδες ὡσαύτως καί οὕτω καθ' ἐξῆς. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀριθμοί προκύπτουν κατά σύνθεση, λ.χ. τό 11 ἀπό τή δεκάδα καί τή μονάδα, τό 12 ἀπό τή δεκάδα καί τή δυάδα καί οἱ λοιποὶ ὁμοίως. Στήν περίοδο δέ τῆς Καινῆς Διαθήκης οἱ Πατέρες ἔλαβαν ὑπ' ὄψιν ὅτι 9 εἶναι καί τά τάγματα στήν Οὐράνια Ἱεραρχία (βλ. Κων. Πρωτοψάλτου, *Τυπικόν Ἐκκλησιαστικόν*, Ἀθήνα: ἐκδ. Κ. Ἀντωνιάδη 1885, σ. 240).

Ὅπως εἶπαμε, ὁ ἀριθμός 9 τῶν ὠδῶν τῶν κανόνων εἶναι ὁ ἴδιος ἀριθμός τῶν 9 βιβλικῶν ὠδῶν. Κάθε βιβλική ὠδή ἀναφέρεται σέ σημαντικά, ἀλλά καί σωτηριολογικά καί προφητικά γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἔτσι, ἡ τρίτη ὠδή, μέ τήν ὁποία θά ἀρχίσω τήν περιγραφή, ἀναφέρεται στήν Ἁγία Ἄννα, ἡ ὁποία γιά τή γέννηση τοῦ Κυριῆ Σαμουήλ εἶπε, μεταξύ ἄλλων: «Ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου... ὅτι οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς Κύριος καί οὐκ ἔστι δίκαιος ὡς ὁ Θεός ἡμῶν... τόξον δυνατὸν ἠσθένησε καί οἱ ἀσθενούντες περιεζώσαντο δύναμιν» (Α΄ Βασ. 2, 1-10). Βλέπουμε ὅτι κυρίαρχες εἶναι οἱ

λέξεις ἐστερεώθη καὶ κέρασ, πού σημαίνει δύναμη (βλ. ἐρμηνευτική ἀπόδοση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπό τόν Ἰω. Κολιτσάρα) καὶ ἴσως, δεδομένων καὶ τῶν πολλῶν ἐννοιῶν πού ἔχει ἡ λέξη αὐτή (βλ. Λεξικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ Μπαμπινιώτη) δηλώνει καὶ τὴν παράταξη αὐτῶν πού πιστεύουν στὸν Χριστό, ἀφοῦ καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ: «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου... ὕψωσον κέρασ χριστιανῶν ὀρθοδόξων». Ἔτσι καὶ οἱ ἀσματογράφοι τῶν κανόνων στὸν εἰρμό πού ἀποτελεῖ καὶ τὴν καταβασία τῆς τρίτης ὠδῆς, μὴ ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὴ βιβλικὴ τρίτη ὠδή, χρησιμοποιοῦν καὶ τονίζουν πάντοτε τίς δύο αὐτές λέξεις καὶ ἰδίως τὴν πρώτη, προσαρμόζοντάς τις στὴν ὑμολογούμενη ἑορτή.

Ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τίς καταβασίες πού ψάλλονται τὸν περισσότερο χρόνο κάθε λειτουργικοῦ ἔτους καὶ ἀναφέρονται στὴν Παναγία (Ἀνοιξῶ τό στόμα μου...) – Γ' ὠδή: «Τοὺς σοὺς ὑμολόγους Θεοτόκε... θίασον συγκροτήσαντας πνευματικόν, **στερεώσον...**» (Ἐλεύθερη ἀπόδοση: Θεοτόκε, τοὺς ὑμολόγους Σου πού ἔχουν συγκροτήσει πνευματικόν θίασον, παρακαλοῦμε νὰ τοὺς στερεώσεις).

Συνεχίζουμε μέ τίς διάφορες ἑορτές, παρουσιάζοντας μόνο τὴν τρίτη ὠδή, μέ ἔμφαση στίς προαναφερθεῖσες λέξεις. Ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων (Χριστὸς γεννᾶται δοξάσατε...) – Γ' ὠδή: «Τῷ πρὸ τῶν αἰῶνων ἐκ πατρὸς γεννηθέντι ἀρρεῦστος υἱῷ ... ὁ ἀνυψώσας τὸ κέρασ ἡμῶν, ἅγιος εἶ Κύριε». Ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων (Βυθοῦ ἀνεκάλυψε πυθμένα...) – Γ' ὠδή: «Ἴσχὺν ὁ διδοὺς τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν Κύριος καὶ κέρασ χρι-

στῶν αὐτοῦ ὕψων Παρθένου ἀποτίκτεται...». Ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς (Χέρσον ἀβυσσοτόκον πέδον ἡλιος) – Γ' ὠδή: «Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθῶτων **στερεώσον** Κύριε τὴν ἐκκλησίαν...». Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου καὶ Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς (Ὡς ἐν ἠπειρῷ πεζεύσας ὁ Ἰσραήλ) – Γ' ὠδή: «Οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς σὺ Κύριε ὁ Θεός μου ὁ ὑψώσας τὸ κέρασ τῶν πιστῶν σου ἀγαθὲ καὶ **στερεώσας** ἡμᾶς ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς ὁμολογίας σου». Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου (Τὴν Μωσέως ὠδήν) – Γ' ὠδή: «Στειρωθέντα μου τὸν νοῦν, καρποφόρον ὁ Θεὸς ἀνάδειξόν με...» (Ἡ μετοχὴ «Στειρωθέντα», πού χρησιμοποιεῖ ὁ ὑμνογράφος, προέρχεται ἐπίσης ἀπὸ τὴν ὠδή τῆς Ἀγίας Ἄννης, Α' Βασ. 2,5). Κυριακὴ τῶν Ἀπόκρεω (Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν) – Γ' ὠδή: «**Στερεώσον** Κύριε ἐπὶ τὴν πέτραν τῶν ἐντολῶν σου...». Κυριακὴ Α' Νηστειῶν (Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον πέλαγος) – Γ' ὠδή: «Εὐφραίνεται ἐπὶ σοὶ ἡ ἐκκλησία σου Χριστέ κράζουσα. Σὺ μου ἰσχύς Κύριε καὶ καταφυγὴ καὶ στερέωμα». Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως (Ὁ Θεϊότατος προετύπωσε πάλαι Μωσῆς) – Γ' ὠδή: «**Στερεώσον** δέσποτα Χριστέ τῷ σταυρῷ σου ἐν πέτρᾳ με τῆς πίστεως...». Κυριακὴ τῶν Βαΐων (Ὁφθησαν αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου) – Γ' ὠδή: «Νάουσαν ἀκρότομον προστάγματι σῶ ... ἡ δὲ πέτρα Σὺ, Χριστέ, ὑπάρχεις καὶ ζωὴ ἐν ᾧ **ἐστερεώθη** ἡ Ἐκκλησία κράζουσα...». Κυριακὴ τοῦ Πάσχα (Ἀναστάσεως ἡμέρα) – Γ' ὠδή: «Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν... ἀλλ' ἀφθαρσίας πηγὴν ἐκ τάφου ὀβρίσαντος Χριστοῦ ἐν ᾧ **στε-**

ρεούμεθα». Κυριακή τοῦ Τυφλοῦ, πού φάλλονται οἱ καταβασίες γιά τήν ἑορτή τῆς Ἀναλήψεως (Τῶ Σωτῆρι Θεῶ...) – Γ' ὠδή: «Δυνάμει τοῦ Σταυροῦ Σου, Χριστέ, **στερεώσόν** μου τήν διάνοιαν...». Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς (Πόντω ἐκάλυψε) – Γ' ὠδή: «Τήν ἐξ ὕψους δύναμιν τοῖς μαθηταῖς, Χριστέ... πνεῦμα τὸ ἐμόν τε καὶ πατρός ἀποστελῶ ἐν ᾧ **στερεώθησεσθε**». Καταβασίες γιά τήν ἑορτή τῆς Μεταμορφώσεως (Χοροὶ Ἰσραήλ) – Γ' ὠδή: «Τόξον δυνατὸν ἠσθένησε καὶ οἱ ἀσθενοῦντες περιεζώσαντο δύναμιν, διὰ τοῦτο **ἐστερεώθη** ἐν Κυρίῳ ἡ καρδιά μου». (Ὀλόκληρη αὐτή ἡ καταβασία εἶναι ἀπὸ τήν ὠδή τῆς προφήτιδος Ἄννης). Ἑορτή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Πεποικιλμένη τῇ θεῖα δόξῃ...) – Γ' ὠδή: «Ἡ δημιουργικὴ καὶ συνεκτικὴ τῶν ἀπάντων, Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις, ἀκλινῆ ἀκράδαντον τήν ἐκκλησίαν **στήριξον** Χριστέ...». Ἑορτή τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (Σταυρὸν χαράξας Μωσῆς...) – Γ' ὠδή: «Ράβδος εἰς τύπον τοῦ μυστηρίου παραλαμβάνεται... ξύλον Σταυροῦ εἰς κράτος καὶ **στερέωμα**». Μικρὸς καὶ Μέγας παρακλητικὸς κανόνας – Γ' ὠδή: «Οὐρανίας ἀψίδος

ὄροφουργὲ Κύριε καὶ τῆς ἐκκλησίας δομῆτορ σύ με **στερεώσον**...».

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει πόσο δύσκολο εἶναι τὸ ἔργο τῆς ὑμνογραφίας, ἀφοῦ σέ κάθε περίπτωση οἱ ἱεροὶ ὑμνογράφοι τῶν κανόνων προσάρμοζαν τοὺς εἰρμούς τῶν ὠδῶν στὸ περιεχόμενο τῶν ἀντίστοιχων ὠδῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Γιά τίς δυσκολίες αὐτές ὁμιλεῖ ὁ πλέον εἰδικὸς γιά νὰ ἐκφέρει τέτοια ἐκτίμησι, ὁ Μέγας ἀσματογράφος καὶ θεολόγος Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ ποιητὴς τοῦ μεγαλειώδους κανόνος τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα καὶ τῶν ἱαμβικῶν κανόνων τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων. Ὁ κορυφαῖος αὐτὸς ἀσματογράφος διακηρύσσει, ὅπως ψάλλουμε τὰ Χριστούγεννα: «...ὕμνους ὑφαίνειν συντόνως τεθηγμένους ἐργῶδες ἐστίν ...» (ὁ εἰρμὸς τῆς ἐνάτης ὠδῆς τοῦ ἱαμβικοῦ κανόνος τῶν Χριστουγέννων). Δηλαδή, εἶναι δύσκολο καὶ ἀπαιτεῖ ἔντονη κόπωση καὶ προσπάθεια νὰ ὑφαίνεις, νὰ συνθέτεις μέ δεξιτεχνία ὄχι ἀπλῶς νὰ γράφεις, ὕμνους, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ εἶναι μέ συντονισμό, ρυθμὸ καὶ ἄρμονία μεταξύ τους· διαφορετικὰ «Ρᾶον σιωπήν», ὅπως ψάλλουμε μέ τὸν ἴδιο ὕμνον.

Ἄτιτλο

Διοικητικά θέματα

7. Ἡ σχετική μέ τήν ἀλληλογραφία δεοντολογία

Μακαριστοῦ Μητροπ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου Νικοδήμου

3. Στήν ἐπίσημη (ὕπηρεσιακή) ἀλληλογραφία, χρησιμοποιοῦνται ὁρισμένοι τύποι, πού δέν ἐπιτρέπεται νά τούς ἀγνοοῦμε. Καί, μπορεῖ νά περιέπεσαν σέ ἀχρησία κάποιες παλαιότερες φραστικές διατυπώσεις (π.χ., «λαμβάνω τήν τιμήν...» ἢ «ἔχουμε τήν τιμήν...» κ.λπ.), ἰσχύουν ὅμως πάντα κάποιες ἄλλες καθιερωμένες. Συγκεκριμένα: Οἱ κατώτεροι, ὅταν ἀπευθύνονται σέ ἀνωτέρους, δέν ἐπιτρέπεται νά γράφουν: «σᾶς γνωρίζουμε / πληροφοροῦμε / διαβιβάζουμε / ἀποστέλλουμε κ.λπ.». Ἄντι γι' αὐτό, πρέπει νά γράφουν «σᾶς ἀναφέρουμε» (καί λιτότερα στόν ἐνικό «σᾶς ἀναφέρω», ἢ πολλές φορές πιό τυπικά «εὐλαβῶς / εὐσεβάστως ἀναφέρω»), ἰδίως σέ περίπτωση ἐπισύναψης ἐγγράφου: «ὑποβάλλουμε» ἢ «ὑποβάλλω...». Οἱ προηγούμενες ἐκφράσεις («σᾶς γνωρίζουμε/πληροφοροῦμε κ.λπ.») χρησιμοποιοῦνται ἀνάμεσα σέ ἰσόβαθμα ὄργανα ἢ Ἀρχές. Εἶναι ἐπίσης δυνατό νά χρησιμοποιοῦνται καί πρὸς κατώτερους καί ὑφισταμένους. Στήν περίπτωση αὐτή, κατάλληλες ἐκφράσεις εἶναι καί: «ἐντελλόμαστε» ἢ «παραγγέλλουμε» (Σημ. Σέ περιπτώσεις πού ἢ ἐπιστολή εἶναι στήν καθαρεύουσα, τό «παραγγέλλομεν» δέν πρέπει νά συν-

τάσεται μέ αἰτιατική, «παραγγέλλομεν σέ / ὑμᾶς», ἀλλά μέ δοτική, «παραγγέλλομεν ὑμῖν», πού εἶναι ὀρθότερο καί ἀγιογραφικότερο, πβ. *Μτ* 10:5, *Λκ* 5:14, *Πράξ* 4:18 κ.ά.).

Δέν πρέπει νά παραλείπονται οἱ ἀκροτελεύτιες φράσεις, πού δηλώνουν τά αἰσθήματα τοῦ ἀλληλογραφοῦντος, ὅπως «μετά (βαθυτάτου) σεβασμοῦ» πρὸς ἀνωτέρους, ἢ «μετά τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης» πρὸς ὁμοιοβάθμους, ἢ «μετ' εὐχῶν ἐν Κυρίῳ» πρὸς κατώτερους κ.ο.κ. Τό «εὐπειθέστατος» ταιριάζει κυρίως σέ αἰτήσεις πρὸς προϊστάμενη Ἀρχή. «Μετ' εὐχῶν ἐν Κυρίῳ» ἐνδείκνυται νά ἀλληλογραφοῦν καί πρὸς ἰδιῶτες καί λαϊκούς ἐν γένει οἱ Κληρικοί, κυρίως οἱ Ἐπίσκοποι, ἀλλά καί Πρεσβύτεροι (μέ κάποια φειδώ). Καί ὅταν προσιδιάζει ἄλλη καταλληλότερη ἐκφραση (π.χ. «μετά (πλείστης) τιμῆς (ἢ ἀγάπης)», καλόν εἶναι ἡ ιδιότητα τοῦ Κληρικοῦ (μάλιστα τοῦ Ἐπισκόπου) νά ἐπισημαίνεται παράλληλα καί διὰ τῶν εὐχῶν του, π.χ. «μετά τιμῆς καί εὐχῶν ἐν Κυρίῳ» ἢ «μετ' ἀγάπης πολλῆς καί εὐχῶν» κ.λπ. Τό «(Διάπυρος) πρὸς Θεόν εὐχέτης» ταιριάζει μόνο στούς Ἀρχιερεῖς καί πρέπει νά χρησιμοποιεῖται μόνο ἀπό αὐτούς.

Έπιπτώσεις τής σύγχρονης τεχνολογίας στόν άνθρωπο και τήν κοινωνία Α'. Φαινομενολογική προσέγγιση

Κώστα Τσιαντή

Όμοτίμου Καθηγητοῦ Παν. Δυτ. Ἀττικῆς

Εισαγωγή. Ἡ ψηφιακή τεχνολογία προκαλεῖ στόν ἄνθρωπο καί τήν κοινωνία ποιοτικές ἀλλαγές: δέν ἀλλάζει μόνο τί κάνουμε, ἀλλά καί τό πῶς εἴμαστε. Μετασχηματίζει τόν τρόπο πού ὁ κόσμος ἐμφανίζεται στόν ἄνθρωπο καί ὁ ἄνθρωπος στόν ἑαυτό του καί τούς ἄλλους. Θά περιγράψουμε τή φαινομενολογική προσέγγιση τῶν ἐπιπτώσεων.

1. Έπιπτώσεις στόν ἄνθρωπο. 1.1 Ψυχολογικές καί κοινωνικές ἐπιπτώσεις. Ἡ τεχνολογία δέν εἶναι πλέον ἐργαλεῖο, ἀλλά περιβάλλον ἐμπειρίας. Ἐνῶ οἱ παλαιότερες τεχνολογίες (τροχός, ἠλεκτρικός λαμπτήρας) ἀλλάζαν τόν κόσμο ἔξω ἀπό τή συνείδηση, ἡ ψηφιακή τεχνολογία (τηλεόραση, διαδίκτυο, κινητό) ἀλλάζει τό πῶς ἐμφανίζεται ὁ κόσμος στή συνείδηση. Ἡ γεωγραφική ἀπόσταση συρρικνώνεται. Οἱ ἄνθρωποι ἀντικαθίστανται καί θεωροῦνται παρόντες μέσα ἀπό τήν εἰκόνα ἢ τή φωνή τους. Ἡ πρόσωπο μέ πρόσωπο ἐπικοινωνία μειώνεται. Ἡ ἐξάρτηση ἀπό τίς ὀθόνες καί ἡ συνεχῆς ἔκθεση σέ κοινωνικά δίκτυα (ὅπου ἐπίμονα ἀναζητοῦνται *likes*, *virals*, ἐπιδραστήρες-*influencers*) ἐνισχύουν τή σύγκριση, τό ἄγχος, τήν ἀνα-

σφάλεια καί τήν ἀνάγκη γιά κοινωνική ἐπιβεβαίωση.

1.2 Μεταβολές στόν τρόπο σκέψης καί μάθησης. Ἡ ψηφιακή τεχνολογία δέν παράγει προϊόντα ἀλλά δεδομένα, πληροφορία, ἀπό τήν ἀνθρώπινη συμπεριφορά. Ἐτσι, ἡ γνώση ἀντικαθίσταται ἀπό τήν πληροφορία, καί ἡ μάθηση ἀπό τήν ψηφιακή ἐπεξεργασία δεδομένων. Ἡ ἀναζήτηση τῶν αἰτίων ὀπισθοχωρεῖ διαρκῶς, ἡ μνήμη μεταφέρεται ὀλοένα καί περισσότερο σέ ἐξωτερικές συσκευές (στικιάκια, σκληρούς δίσκους, *cloud*), ἐνῶ ἡ συνεχῆς ροή ἐρεθισμάτων μειώνει τήν ἱκανότητα συγκέντρωσης καί ἐμβάθυνσης.

Ἡ παλαιά βῆμα πρὸς βῆμα μάθηση ἀντικαθίσταται πλέον ἀπό τήν πολυτροπική μάθηση (κείμενο, βίντεο, ἤχος, διαδραστικότητα) καί τήν ὑπερσυνδεδεμένη μάθηση (ἄλματα ἀπό πλατφόρμα σέ πλατφόρμα). Μέσα στή νέα συνθήκη ὁ ἐγκέφαλος μαθαίνει νά σκέφτεται μέ εἰκόνες, ροές, κουτιά, συνδέσεις· μαθαίνει νά λειτουργεῖ περισσότερο ὡς «πλοηγός». Αὐτό ἀλλάζει τή δομή τῆς σκέψης. Ἐνῶ ἡ τεχνολογία μᾶς ἐπιτρέπει νά ἐπεξεργαζόμαστε γρήγορα πολλά θραύσματα πληροφορίας, ὥστόσο, ἀποδυνα-

μώνει τήν ικανότητα νά ὀργανώνουμε τίς πληροφορίες σέ ἓνα ἐνιαῖο νοητικό σχῆμα μέ βαθύ νόημα. Αποτέλεσμα: δυσκολία στή βαθιά ἀνάγνωση, σύνθετη ἀνάλυση καί μακροπρόθεσμη μνήμη.

1.3 Ἐπιπτώσεις στήν υγεία. Ἡ καθιστική ζωή πού συνοδεύει τή χρήση ὑπολογιστῶν, τηλεόρασης καί μέσων ἐπικοινωνίας ἔχει συμβάλει στήν αὔξηση προβλημάτων ὅπως ἡ παχυσαρκία, οἱ μυοσκελετικές παθήσεις, ἡ κόπωση τῶν ματιῶν καί οἱ καρδιοπάθειες, λόγω μείωσης τῆς καθημερινῆς φυσικῆς δραστηριότητας – ἰδίως τοῦ ἀπλοῦ περπατήματος. Παράλληλα, ἡ τεχνολογία ἔχει βελτιώσει θεαματικά τήν ἰατρική διάγνωση, τή θεραπεία καί τήν παρακολούθηση ἀσθενῶν, αὐξάνοντας τό προσδόκιμο ζωῆς καί τήν ποιότητα περιθαλψῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν ψυχική ζωή τοῦ ἀνθρώπου: Ἡ συνεχῆς ἔκθεση σέ ἐρεθίσματα, ἡ ὑπερφόρτωση πληροφοριῶν καί ἡ διαρκῆς κοινωνική σύγκριση αὐξάνουν τό ἄγχος, διαταράσσουν τόν ὕπνο καί ἐνισχύουν τήν ἀνάγκη γιά ἄμεση ἱκανοποίηση, ἐνῶ ὁ κατακερματισμός τῆς προσοχῆς ἀποδυναμώνει τή συγκέντρωση καί τή νοητική συνοχή. Παράλληλα, ἡ κυριαρχία τῆς ψηφιακῆς εἰκόνας καί ἡ ἔλλειψη ψυχικῆς γαλήνης μειώνουν τόν χῶρο γιά στοχασμό, νόημα καί πνευματική ἐμβάθυνση.

2. Ἐπιπτώσεις στήν κοινωνία. **2.1 Μετασχηματισμός τῆς ἐργασίας: Νέα ἐπαγγέλματα καί ἀνεργία.** Ἡ σύγχρονη τεχνολογία, ἰδιαίτερα ἡ τεχνητή νοημοσύνη, ἀλλάζουν ριζικά τήν ἀγορά ἐργασίας. Νέα ἐπαγγέλματα δημιουργοῦνται σέ τομεῖς ὅπως ἡ πληροφορική, ἡ ἀνάλυση δεδομένων καί ἡ ρομποτική.

Ἄρκετά ἐπαγγέλματα βρίσκονται στήν ἀνάγκη γιά τεχνολογικό ἐκσυγχρονισμό, ἐνῶ ἄλλα πολλά αὐτοματοποιοῦνται καί θέσεις ἐργασίας καταργοῦνται, αὐξάνοντας τόν κίνδυνο τῆς δομικῆς ἀνεργίας.

2.2 Τεχνολογική ἀνάπτυξη καί ἀνισότητες. Ἡ τεχνολογία αὐξάνει τήν παραγωγικότητα καί τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη, διευρύνει ὥστόσο τίς οἰκονομικές καί κοινωνικές ἀνισότητες. Μποροῦμε νά διακρίνουμε: α) τεχνολογικές ἀνισότητες μεταξύ τῶν κρατῶν, β) ἀνισότητες πού προκαλεῖ ἡ τεχνολογική ἀνεργία, ὅταν ἡ αὐτοματοποίηση ἀντικαθιστᾷ ἐπαγγέλματα, γ) ἀνισότητες πού προέρχονται ἀπό τόν τεχνολογικό ἀποκλεισμό, ὁ ὁποῖος ἀφήνει ὀλόκληρες κοινωνικές ομάδες χωρίς πρόσβαση σέ ψηφιακές ὑποδομές καί δεξιότητες, καί, τέλος, δ) ἀνισότητες πού δημιουργοῦνται λόγω συγκέντρωσης ἰσχύος ἀπό τίς μεγάλες τεχνολογικές ἐταιρεῖες.

2.3 Πολιτισμικές ἀλλαγές. Ἡ τεχνολογική διασύνδεση φέρνει κοντά διαφορετικές οἰκονομίες καί πολιτισμούς, ἐπιτρέποντας τήν ἀνταλλαγή ἰδεῶν, πολιτισμικῶν προϊόντων καί τρόπων ζωῆς. Αὐτό συμβάλλει στήν κατανόηση τῶν λαῶν μεταξύ τους, ἀλλά μπορεῖ νά ἀπειλήσει τήν πολιτισμική ταυτότητα καί τίς παραδόσεις τῶν κοινωνιῶν. Ἡ ἐποχή βαδίζει πρὸς τήν ὁμογενοποίηση τῆς κουλτούρας, γεγονός πού μπορεῖ νά ἀλλάξει, ὅλο τό κοινωνικό ἐποικοδόμημα. Παράλληλα, μετασχηματίζει τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο οἱ ἄνθρωποι ἐκφράζονται, δημιουργοῦν καί σχετίζονται, ὀδηγώντας σέ νέες μορφές ταυτότητας, συμμετοχῆς καί πολιτισμικῆς παραγωγῆς.

Jean-Claude Larchet, *Ἡ ζωή μετά θάνατον κατά τήν Ὁρθόδοξη παράδοση*, μτφ. Θεοφάνης Α. Δρακόπουλος, Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία 2025. Στό βιβλίο *Ἡ ζωή μετά θάνατον κατά τήν Ὁρθόδοξη παράδοση*, ὁ Jean-Claude Larchet ἐξετάζει συνολικά τό ζήτημα τοῦ θανάτου καί τῆς μετέπειτα ζωῆς μέσα ἀπό τή βιβλική καί πατερική διδασκαλία. Ἡ μελέτη ὀργανώνεται γύρω ἀπό τίς βασικές θεολογικές ἔννοιες πού σχετίζονται μέ τόν θάνατο: τή διάκριση ψυχῆς καί σώματος, τή στιγμή τῆς ἐκδημίας, τήν κατάσταση τῆς ψυχῆς μετά τόν χωρισμό ἀπό τό σῶμα, καθώς καί τήν προοπτική τῆς τελικῆς κρίσεως καί τῆς ἀναστάσεως. Ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται καί στό ζήτημα τοῦ Καθατηρίου, παρουσιάζοντας τίς θέσεις τῶν Ὁρθοδόξων καί τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν Πατέρων, καί συνοφίζει τή ρωμαιοκαθολική καί τήν ὀρθόδοξη θέση. Τό βιβλίο συγκεντρώνει καί ὀργανώνει μέ συστηματικό τρόπο τίς κύριες παραδόσεις καί μαρτυρίες τῆς Ἐκκλησίας γύρω ἀπό τό θέμα, προσφέροντας μιά συνεκτική ἐπισκόπηση τῶν ὀρθοδόξων ἀντιλήψεων γιά τό «μετά θάνατον».

Βιβλία πού λάβαμε - Νέες κυκλοφορίες

Νικόλαος Ἐμμ. Τζιράκης, *Ἑλληνικά καί Θεολογικά Σύμμ(ε)λκτα*, Ἀθήνα: Ἄρμὸς 2026

Μάριος Παν. Αθανασόπουλος, *Τα χειρόγραφα της Μονῆς Μαρδακίου. Συμβολή στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία της Μεσσηνίας*, Ἀθήνα: ἠδυέπεια 2026

Λεύκαρα,
Λάρνακα

Περί μισθολογικῶν αὐξήσεων

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Συνεχίζοντας τήν ἐνημέρωσή μας πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφοὺς μας, σχετικά μέ τίς αὐξήσεις τῶν μισθῶν πού θα προκύψουν σύμφωνα μέ τίς κυβερνητικές ἐξαγγελίες ἀπό 1ης Ἀπριλίου 2026, ἐπισημαίνουμε ὅτι ὁ κατώτατος μισθός αὐξάνεται καί πλέον χρησιμοποιεῖται ὡς βάση ὑπολογισμοῦ γιά τοὺς μισθοὺς στό Δημόσιο. Μέχρι σήμερα αὐτές εἶναι οἱ νέες πληροφορίες. Ἐπομένως, βάσει τῶν ἀνωτέρω, ὁ κατώτατος μισθός, ὅπως εἶχαμε ἀναφέρει καί στό προηγούμενο τεῦχος τοῦ Ἐφημερίου, ἀναμένεται νά αὐξηθεῖ ἀπό τά 880 € στά 930-950 € μεικτά (αὐξηση δηλαδή κατά 50-70 €). Μετά ἀπό αὐτές τίς αὐξήσεις, οἱ μισθοί θά αὐξηθοῦν ὀριζόντια. Αὐτό σημαίνει ὅτι, ἀκόμη καί ὅσοι παίρνουν ὑψηλότερους μισθοὺς ἀπό τόν κατώτατο μισθό, θά δοῦν προσαρμογές στά κλιμάκια, ὥστε νά διατηρεῖται ἡ ἱεραρχία, δηλαδή ὅλοι θά ἔχουν αὐξήσεις καί ὄχι μόνο οἱ νεοδιοριζόμενοι κληρικοί.

Ἐνδεικτικά καί σέ πρακτικό ἐπίπεδο θά δρομολογηθοῦν οἱ αὐξήσεις ὡς ἑξῆς:

Ἔτη ὑπηρεσίας	Ἀποδοχές πρὶν ἀπό 1.4.2026	Ἀποδοχές μετὰ ἀπό 1.4.2026
0-3	880 €	930 €
3-6	923 €	973 €
6-9	966 €	1.016 €
9-12	1.009 €	1.059 €
12-15	1.052 €	1.102 €
15-18	1.095 €	1.145 €
18-21	1.138 €	1.188 €

Έκπομπές που προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους της πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων με μουσικές γέφυρες.

Μέ την Κυριακή Αϊλιανού.

Οι εκπομπές του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Έκκλησίας της Ελλάδος 89,5 αναμεταδίδονται από τους δικτυωμένους σταθμούς των Ίερων Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνάς 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203